

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DE ÇOCUK REFAHI KAPSAMINDA
KORUYUCU AİLE HİZMETİ
DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özge HIZ

**Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP

TEMMUZ - 2018

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE ÇOCUK REFAHI KAPSAMINDA KORUYUCU
AİLE HİZMETİ DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özge HIZ

Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset

“Bu tez/....../201.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA

ÖNSÖZ

Bu tezin yazımı aşamasında, akademik alanda eşine zor rastlanır bir samimiyet ve içtenlikle çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden, “Öğretmen” kelimesinin hakkını tam anlamıyla verebilen nadir akademisyenlerden biri olan, çok kıymetli danışmanım Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP’e karşılığı ödenemeyecek emek ve katkıları için sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Çalışmam sırasında bana her türlü desteği sunan Denizli Koruyucu Aile Derneği (DEKAD)’ne ve Dernek Yönetim Kurulu Başkanı Ayfer DOĞAN’a teşekkür ederim. Ayrıca savunma sınavı jüri üyeleri, Prof. Dr. Abdulkadir ŞENKAL ve Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ hocalarıma, lisans ve yüksek lisans dönemi boyunca çalışma fırsatı bulduğum tüm hocalarıma bu vesileyle teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak bugünlere gelmemde haklarını asla ödeyemeyeceğim çok kıymetli anneme, babama ve abime şükranlarımı sunarım.

Özge HIZ

23.07.2018

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY.....	vii

GİRİŞ.....	1
------------	---

BÖLÜM 1: SOSYAL POLİTİKA AÇISINDAN ÇOCUK VE ÇOCUK REFAHI..4

1.1. Sosyal Politika Boyutuyla Çocuk, Çocuk Hakları ve Çocuk Refahı	4
1.1.1. Çocuk	5
1.1.2. Çocuk Hakları	7
1.1.3. Çocuk Refahı.....	12
1.1.4. Çocuk Refahı Önünde Engel Oluşturan Sorunlar	15
1.1.4.1. Çocuk İşçiliği	15
1.1.4.2. Çocuk Yoksulluğu	18
1.1.4.3. Çocuk İstismarı ve İhmali	20
1.1.4.4. Değişen Aile Yapısı	22
1.2. Sosyal Politika Açısından Çocuklara Yönelik Politikalar.....	25
1.2.1. Dönüşen Bir Yapı Olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK).....	28
1.2.2. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kapsamındaki Hizmetler	30

BÖLÜM 2: KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR VE KORUYUCU AİLE HİZMETİ.....33

2.1. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı	33
2.2. Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sunulan Hizmetler	34
2.2.1. Aile Yanında Sosyal Yardımla Destekleme.....	35
2.2.2. Kurum Bakımı.....	35
2.2.2.1. Çocuk Yuvaları.....	36
2.2.2.2. Yetiştirme Yurtları	37

2.2.3. Evlat Edinme.....	37
2.2.4. Koruyucu Aile Uygulaması.....	38
2.3. Koruyucu Aile Hizmet Modeli Tanımı ve Amacı	39
2.3.1. Koruyucu Aile Hizmet Modeli Tanımı	39
2.3.2. Koruyucu Aile Hizmetinin Amacı.....	40
2.4. Dünyada Koruyucu Aile Hizmet Uygulaması.....	42
2.5. Türkiye'de Koruyucu Aile Hizmetinin Tarihçesi	43
2.6. Koruyucu Aile Modelleri	45
2.6.1. Akraba ve Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli	46
2.6.2. Geçici Koruyucu Aile Modeli	46
2.6.3. Süreli Koruyucu Aile Modeli.....	47
2.6.4. Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli.....	47
2.7. Koruyucu Aile Hizmetinin Uygulanması.....	47
2.7.1. Çocuğun Seçilmesi ve Yerleştirilmesi.....	48
2.7.2. Koruyucu Aile Olma Süreci.....	51
2.7.3. Koruyucu Aile Aylık Ödeme Miktarları.....	53
2.7.4. Koruyucu Aile Hizmet Uygulamasını Sona Erdiren Haller.....	54
2.8. Koruyucu Ailenin Görev ve Yükümlülükleri.....	55
2.9. Türkiye'de Koruyucu Aile Hizmetinin Genel Görünüşü.....	57

BÖLÜM 3: TÜRKİYE'DE KORUYUCU AİLE HİZMETİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA - DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ 60

3.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	60
3.2. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Yöntemi	61
3.3. Araştırmanın Bulguları.....	61
3.3.1. Demografik Bilgilere İlişkin Bulgular	62
3.3.2. Korunmaya Muhtaç Çocuklarla İlgili Bulgular	67
3.3.3. Koruyucu Aile Hizmetinin İşleyişi ve Sorunlara İlişkin Bulgular	74
3.3.3.1. Koruyucu Aile Olma Sürecine İlişkin Bulgular	74
3.3.3.2. Koruyucu Ailelerin Karşılaştıkları Sorunlara ilişkin Bulgular.....	79
3.3.4. Koruyucu Aile Hizmetinin Çocuk Refahına Katkısına İlişkin Düşünceler	92

3.3.5. Araştırma Sonuçlarının Genel Değerlendirmesi.....	94
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	100
KAYNAKÇA.....	111
EKLER.....	117
ÖZGEÇMİŞ.....	119

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
BŞB	: Büyük Şehir Belediyeleri
ÇHS	: Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DEKAD	: Denizli Koruyucu Aile Derneği
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IPEC	: Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Programı
KAY	: Koruyucu Aile Yönetmeliği
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MK	: Medeni Kanun
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
SSYD	: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Yoksul Çocuk Sayısı ve Yoksulluk Oranı ..	19
Tablo 2 : Çocuğa Yönelik Hizmetler, 2017 Verileri	32
Tablo 3 : Koruyucu Aile Aylık Ödeme Miktarları	53
Tablo 4 : Koruyucu Aile Hizmetinin En Fazla Uygulandığı İller	58
Tablo 5 : Koruyucu Aile Hizmetinin Ege Bölgesi Özelindeki İller	59
Tablo 6 : Mülakata Katılan Ebeveynlerin Cinsiyet Dağılımı	62
Tablo 7 : Mülakata Katılan Ebeveynlerin Yaş Dağılımı.....	62
Tablo 8 : Mülakata Katılan Ebeveynlerin Eğitim Düzeyi	63
Tablo 9 : Mülakata Katılan Ebeveynlerin Mesleki Bilgisi	64
Tablo 10 : Mülakata Katılan Ebeveynlerin Medeni Durumu	64
Tablo 11 : Mülakata Katılan Ebeveynlerin Eşlerinin Eğitim Durumu	65
Tablo 12 : Mülakata Katılan Ebeveynlerin Eşlerinin Mesleği	65
Tablo 13 : Mülakata Katılan Ebeveynlerin Toplam Aylık Hane Geliri	66
Tablo 14 : Mülakata Katılan Ebeveynlerin Biyolojik Çocuk Sahibi Olma Durumu.....	66
Tablo 15 : Bakımı Üstlenilen Korunmaya Muhtaç Çocuk Sayısı	67
Tablo 16 : Bakımı Üstlenilen Çocukların Cinsiyeti	68
Tablo 17 : Bakımı Üstlenilen Çocuğa İlişkin Cinsiyet Seçimi.....	68
Tablo 18 : Bakımı Üstlenilen Çocuğun Cinsiyetini Belirleme Sebepleri.....	69
Tablo 19 : Korunma Altındaki Çocuğun Öz Ailesi İle Görüşme Sıklığı.....	71
Tablo 20 : Bakımı Üstlenilen Çocukların Engel Durumu	71
Tablo 21 : Bakımı Üstlenilen Çocuğun Engel Durumunun Önemi.....	72
Tablo 22 : Bakımı Üstlenilen Çocuklarla İlgili Sorunlar	72
Tablo 23 : Bakımı Üstlenilen Çocuk İle Yaşanan Sorunların Çözümü	73

Tezin Başlığı: Türkiye’de Çocuk Refahı Kapsamında Koruyucu Aile Hizmeti:
Denizli İli Örneği

Tezin Yazarı: Özge HIZ

Danışman: Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP

Kabul Tarihi: 18.07.2018

Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 116 (tez) + 2
(ekler)

Anabilimdalı: Çalışma Ekonomisi ve
Endüstri İlişkileri

Bilimdalı: Çalışma Ekonomisi ve Sosyal
Siyaset

Koruyucu aile hizmeti, çeşitli sebeplerle öz ailesi yanında bakılamayan ve evlat edinme hizmetinden yararlanamayan korunmaya muhtaç çocukların, devlet denetimi altında, uzun veya kısa süreliğine, ebeveyn rolü üstlenen kişi veya aileler tarafından yerine getirilen bir hizmet türüdür. Türkiye’de “Koruyucu Aile Hizmeti”, ilk kez 1926’da Medeni Kanun’da yer almasına rağmen hizmet, 1949’da uygulamaya geçmiştir.

Çalışmanın amacı, bir sosyal politika alanı olan koruyucu aile hizmetinin, çocuk refahını temel alarak özelde Denizli ilinde genelde ise Türkiye’de işleniş biçimlerini incelemek ve hizmetteki mevcut problemleri değerlendirerek çözüm önerileri sunmaktır. Belirtilen amaç dahilinde çalışmada yüz yüze mülakat yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler ise içerik analizi yoluyla değerlendirilmiştir.

Çalışmanın analiz ünitesini koruyucu aileler oluşturmaktadır. Bu durumda Türkiye’de koruyucu aile hizmetinden yararlanan kişi/aileler çalışmanın evrenini oluştururken, Denizli ilinde koruyucu aile hizmetinden yararlanan kişi/aileler çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Çalışma bulguları üç başlık altında toplanmıştır. Bunlar; “mülakat çalışmasına katılan koruyucu ailelerin demografik bulguları, bakımı üstlenilen korunmaya muhtaç çocuklara ait bulgular ve koruyucu ailelerin yararlandıkları hizmete dair görüşlerini içeren bulgular” şeklindedir.

Çalışma sonucunda, koruyucu aile hizmet modelinin eskiye oranla gelişim içinde olduğu görülse de tam olarak istenilen seviyede olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk Refahı, Sosyal Politika, Korunmaya Muhtaç Çocuk, Koruyucu Aile Hizmeti.

Title of the Thesis: Foster Family Services Child Welfare Context in Turkey: Denizli Example

Autor: Özge HIZ

Supervisor: Assoc. Prof. Sinem YILDIRIMALP

Date: 18.07.2018

Nu. of pages: vii (pre text) + 116 (main body)
2 (app.)

Department: Labor Economics
And Industrial
Relations

Subfield: Labor Economics and Social Policy

Family foster service is a type of service fulfilled by a person or families who take on parental role for a long or short period of time under state supervision of children in need of protection who can not be taken care of and can not benefit from adoption service for various reasons. In Turkey, “Foster Family Services”, for the first time in 1926, although the services are not included in the Civil Code, passed in 1949 to implement.

The purpose of the study of the social policy area with a foster family services, child welfare, taking the base in the province of Denizli in general and in particular to provide solutions by evaluating current problems in examining the way of processing and services in Turkey. Within the stated purpose, a face-to-face interview method was used. The obtained data were evaluated by content analysis.

The analysis unit of the work constitutes protective units. In this case the person benefiting from the foster family services in Turkey / families while creating the universe of the study, people who benefited from foster care services in the province of Denizli / family constitute the sample of the study.

The study findings were collected under three headings. These; “Demographic findings of protective families participating in the interview study, findings of children in need of care, and findings of services that preventive families use.”

As a result of the study, although the protective family service model seems to be improving compared to the old one, it is reached that it is not exactly in the desired level.

Keywords: Child, Child Welfare, Social Policy, Child Needing Protection, Foster Family Services

GİRİŞ

Toplumların ve devletlerin daha yaşanabilir daha sağlıklı bir ortam oluşturmalarında birey/insan kavramı her zaman en önemli faktör olmuştur. İnsanların yaşam standartları, çalışma koşulları ve gelişmişlik seviyeleri aynı zamanda toplumların ve ülkelerin de seviyelerini belirler. Bu sebeple, sağlıklı bir toplum oluşturmaının ilk şartı sağlıklı çocuklar ve gençler yetiştirmektir.

Bu zamana kadar yapılan çalışmalar, çocukların en iyi gelişimi, kendi aileleri ile birlikte yaşadıklarında elde ettiklerini göstermektedir. Genellikle öz aile yanında bakım çocuk için en iyi sonuçları verse de bazen çocukların öz ailesi ile yaşaması sakıncalı da olabilmektedir. Ayrıca öz aile yanında bakımın sakıncalı olduğu durumlar dışında da korunmaya muhtaç hale gelen çocuklar devlet kontrolü altına alınabilmektedir. Bu durumda korunmaya muhtaç çocuklar için olan bakım hizmetlerinden, çocuk için en uygun olan bakım hizmetine korunmaya muhtaç çocukların yerleştirildiği görülmektedir.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın konusunu, çocuk refahı kapsamında, korunmaya muhtaç çocuklar için uygulanan bakım hizmetlerinden biri olan “koruyucu aile hizmeti” oluşturmaktadır.

Koruyucu aile hizmeti, öz ailesi yanında bakılamayan ve evlat edinilme şansını yitirmiş olan korunmaya muhtaç çocukların, devlet denetimi altında, uzun veya kısa süreliğine, kişi veya aile tarafından bakım ve korunmasının sağlanması hizmetidir. 1950’lerden itibaren korunmaya muhtaç çocuklar için en sık uygulanan kurum bakım hizmetinin, çocuklar üzerinde olumsuz etkiler bıraktığının anlaşılmasından sonra kurum bakım hizmetine ikame olarak kullanılmaya başlanan koruyucu aile hizmeti, genellikle gelişmiş ülkeler tarafından tercih edilen bir hizmet türü haline gelmiştir.

Çalışmada, koruyucu aile hizmetinin çocuk refahı çerçevesinde işleyişi, uygulanışı ve mevcut problemleri incelenmektedir.

Çalışmanın Amacı

Koruyucu aile hizmeti üzerine çalışma yapmanın genel amacı, hizmetin işleyişini inceleyerek Türkiye’deki bu hizmetten yararlanan koruyucu ailelerin yaşadıkları problemleri tespit etmektir. Çalışmanın bir diğer amacını ise, Denizli ilinde koruyucu aile

olarak bu hizmet türüne dahil olan koruyucu ailelerin teorik bilgilere kıyasla pratikte ne tür sorunlarla karşılaştıklarını ve koruyucu aile hizmetine bakış açılarını inceleyerek hem sorunlar için çözüm önerileri sunmak hem de koruyucu ailelerin bu hizmet hakkındaki bilgi düzeylerini ölçmek oluşturmaktadır.

Belirtilen amaçlar dahilinde çalışmanın genelinde şu soruların cevapları aranmaktadır:

- Çocuk refahı kapsamında korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetler nelerdir?
- Türkiye’de koruyucu aile hizmet modeli nasıl işlemektedir?
- Denizli ilinde yaşayan koruyucu ailelerin koruyucu aile sistemine bakış açıları ve bilinç düzeyleri ne durumdadır?
- Denizli ilinde yaşayan koruyucu ailelerin karşılaştıkları sorunlar nelerdir?

Çalışmanın Önemi

Toplumun en küçük yapı taşı olarak bilinen aile, maddi ve manevi anlamda sağlıklı bireyler yetiştirmenin de temel koşullarını sağlayan bir kurumdur. Hayata dair gerekli olan ilk bilgi ve tecrübelerin büyük bir kısmı aile kurumunda öğrenilir. Bu sebeple geleceğin yetişkinleri olacak çocuklar için en iyi bakım, öz ailesi yanında olan bakım türüdür. Özellikle en köklü bakım yöntemlerinden biri olan kurum bakımının, hem yüksek bir maliyete sahip oluşu hem de korunmaya muhtaç durumdaki çocuklar üzerinde olumsuz etkiler bırakmasından sonra aile yanında bakım yöntemi daha fazla önem kazanmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölüm, teorik bilgilerin literatür tarama yöntemiyle incelenmesi sonucunda oluşturulmuştur. Üçüncü bölüm ise, Denizli ilinde yaşayan 116 koruyucu aileden 35’i ile yüz yüze mülakat yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Mülakatlar içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

Çalışmanın analiz ünitesini koruyucu aileler oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak araştırmanın evrenini, Türkiye’de koruyucu aile hizmetinden yararlanan koruyucu aileler meydana getirmektedir. Çalışmanın örneklemini ise Denizli ilinde koruyucu aile uygulamasından yararlanan koruyucu aileler oluşturmaktadır. Araştırmayı Denizli ilinde

gerçekleştirmenin sebebi ise, hem benim Denizli’li olmam hem de Ege Bölgesi’nde daha önce koruyucu aile konulu bir araştırmanın yapılmamış olmasıdır.

Çalışmanın bulguları dört alt başlıkta toplanmıştır. İlk iki başlık gruplandırmaya uygun cevaplar verilmesi sebebiyle tablolandırılmıştır. Üçüncü ve dördüncü başlıkta ise mülakat çalışmasına katılan koruyucu ailelerin kendi ifadelerine yer verilmiştir. İlk başlıkta mülakat çalışmasına katılan koruyucu ailelerin demografik bulguları, ikinci başlıkta, koruma altına alınan çocuk ile ilgili bulgular, üçüncü başlıkta koruyucu aile hizmetinin işleyişı ve koruyucu ailelerin sorunları, dördüncü başlıkta ise hizmetin çocuk refahına katkısına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

BÖLÜM 1: SOSYAL POLİTİKA AÇISINDAN ÇOCUK VE ÇOCUK REFAHI

Sosyal politikanın konusunu oluşturan sorunları temelde dört başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar, yoksulluk ve sosyal dışlanma; yaygın eğitim; hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi durumlarda bireyi desteklemeye yönelik sosyal güvenlik önlemleri ve çalışma hayatının düzenlenmesi olarak tanımlanabilir (Buğra ve Keyder, 2013: 9).

Sosyal politika kavramı ilk kez Almanya’da kullanılan bir kavramdır. Bu kavram, endüstrileşme ve kentleşme sebebiyle meydana gelen iş kazası, hastalık, işsizlik, yaşlılık gibi sorunlara karşı işçileri korumak ve onlar için bazı önlemleri hayata geçirmek amacıyla kullanılmıştır (Koray, 2012: 27). Sosyal politika açısından özel olarak korunması gerekenler arasında çocuklar da yer almaktadır. Çocuklar, bir ülkenin toplumunun gelecek potansiyelini oluşturması açısından önem arz etmektedir. Öte yandan bu potansiyelin iyi yetişmesi, korunması ve refahının sağlanması noktasında da devletlere, toplumlara ve bireylere önemli görevler düşmektedir.

Bu noktada öncelikle sosyal politika açısından çocuk, çocuk hakları ve çocuk refahı kavramlarının açıklanması önem taşımaktadır. Çalışmanın birinci bölümünü oluşturan “Sosyal Politika Açısından Çocuk ve Çocuk Refahı” başlığı genel hatlarıyla iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda çocuk, çocuk hakları, çocuk refahı ve çocuk refahı önünde engel oluşturan sorunlar incelenmiştir. İkinci kısımda ise sosyal politika açısından çocuklara yönelik politikalar incelenmiştir.

1.1. Sosyal Politika Boyutuyla Çocuk, Çocuk Hakları ve Çocuk Refahı

Bu bölümde sosyal politika çerçevesinde çocuk ve çocuk hakları incelenirken aynı zamanda çocuk refahı ve çocuk refahının önündeki engellerden de söz edilmiştir. Bunun yanı sıra çocuk hakları konusu oldukça geniş bir konu olduğu için hem ulusal hem de uluslararası düzeyde ele alınmıştır. Çocuk refahı ve çocuk refahının önündeki engeller konuları da kapsam olarak geniş konulardır. Bu sebeple çocuk refahının önündeki engeller konusunda bütün engellere değinilmemiş sadece en önemli görülen sorunlar ele alınmıştır.

1.1.1. Çocuk

Günümüzde evrensel boyutta kabul edilen bir çocuk tanımı bulunmamakla birlikte ülkelerin gelişmişlik düzeyine, sosyokültürel yapısına ve zamana bağlı olarak farklı tanımlar yapılmaktadır. Genel anlamda çocukluk çağını gençlik döneminden ayırmak için yaş faktörü kullanılmaktadır ancak bu yaş sınırı da ülkelere, cinsiyete, kır-kent ayrımına ve uluslararası belgelere göre değişmektedir (Tokol ve Alper, 2013: 359).

Toplumları oluşturan insanların her biri çeşitli özellikler gösterir. Ancak bütün insanların en belli özelliği de fiziksel doğum ve çocukluk dönemidir. Bir çok farklı kaynak çocuğu “küçük insan, bebeklik çağı ile ergenlik dönemi arasındaki insan, bazılarında göre doğumdan erginliğe kadar bazılarında göre 1 yaşından 13-14 yaşına kadar olan dönem” olarak tanımlamıştır (Güler, 2016: 288). Ancak 153 ülke tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşme’sine (ÇHS) göre çocuk; “bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanacak kanuna göre daha erken bir yaşta reşit olma durumu hariç on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” (www.unicef.org/turkey/, 2017) şeklindedir. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) ’nun temel haklarla ilgili sekiz sözleşmesinden biri olan “182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi” de aynı yaş sınırını benimsemektedir (Tokol ve Alper, 2013: 359).

Çocuk kavramı kadar çocuğun toplum içinde nasıl algılandığı da önemlidir. Az gelişmiş toplumlarda geleneksel bakışa göre çocuk, ailenin ötesinde ailenin ekonomik durumuna katkıda bulunacak bir işgücü, ailenin ilerleyen yaşlarında ise bir sosyal güvenlik aracı olarak görülür. Bu anlayışa göre çocuk yoksul insanların tek sermayesidir (Kulaksız, 2014: 97). Bir diğer ifadeye göre tarım toplumlarında çocuk, maliyeti düşük ve ekonomik anlamda faydalı bir araç niteliğindedir. Zira bu tür toplumlarda çocuk bir yandan ekonomiye katkı sağlarken bir diğer yandan da gelecek için sigorta görevi yapmaktadır (Karakaş ve Çevik, 2016: 890). Kentsel yaşam biçimini benimsemiş ailelerde ise çocuk aileye aile olma olgusunu verirken ve geleceğe hazırlanırken çalışma hayatından uzak tutulan bir varlık (Kulaksız, 2014: 97) olarak değerlendirilmektedir.

Kavramsal boyutta bakıldığında çocuğa ilişkin tanımlar 1600’lü yıllardan sonra ele alınmaya başlamıştır. Rönesans öncesi dönemde küçük yetişkinler şeklinde değerlendirilen çocuklara ve çocukluk dönemine ayrı bir statü 17. yüzyıl başlarında

verilmiştir. Çocukluğa verilen özel statü 17. yy başlarında ortaya çıkmıştır. Bu dönemlerde ilk kez çocuk masumiyet ve zayıf statüsü ile anılmaya başlamıştır. Çocukların hayatındaki bir çok değişiklik yine ilk kez bu dönemde görülmüş ve çocuklar farklı statüler kazanmıştır. Başlarda sanatçılar tarafından küçük birer kadın, erkek şeklinde resmedilirken 17. yüzyıldan sonra çocuk betimlemeleri çizilmeye başlanmıştır (Museyeva, 2013: 8). Bunun yanı sıra çocukların büyük kadınlar ve erkekler gibi giydirilmesi sona ermiş ve önceden giyim farklılıkları statüyü belirtirken çocuklar için özel giysiler yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde çocuklar için oyuncak imalatı, çocuk kitapları yazılması ve çocuklara özel oyunların tasarlanması da söz konusudur (Ballar, 1998: 16).

Genç insanların hayatına çocukluğun gelişimiyle birlikte gelen önemli değişiklikler arasında cinsel ilişkilerinin azaltılması, çalışma dünyasından uzaklaştırılmaları ve giderek artan bir şekilde eğitime ve okula yönlendirilmeleri yer almıştır. Ancak bu değişimler bütün çocuklar tarafından eşit bir şekilde ve aynı anda yaşanmamıştır, cinsiyet ve sınıf gelişimlerin hızını etkilemiştir. Tarihsel süreçte bakıldığında orta sınıfın erkek çocuklarının, toplumun çocuk kesimini oluşturduğu görülmektedir zira bu dönemde çocukluk kavramının kadınları kapsamadığı bir anlayış söz konusudur. Sanayileşme ile birlikte ise yine yetiştirilmesi, eğitilmesi gereken çocuklar içinde erkek çocukların önemli olduğu görülmektedir. Sanayileşme ile gelişen burjuva sınıfı, kendi sınıflarına ait erkek çocukların yenilikçi tarzda eğitilmesi ve böylece hızla gelişen teknolojik değişimlerle başa çıkabilme düşüncesi taşımaktaydı. Bu anlatılanlardan yola çıkıldığında toplumun tüm kesimlerinde kızların önemli bir dışlanma yaşadıkları görülmektedir. Öyle ki iyi ailelerin kızları dahi toplumdaki daha alt sınıfların kızlarından daha iyi eğitim almamışlardı (Franklin, 1993: 24-26). Yoksul sınıfların çocuklarının yaşamı ise oyun, giysi, çalışma ayrımı yapmadan aynı şekilde devam etmiş ve yetişkinlikle arasında belirgin bir farklılık söz konusu olmamıştır. Ancak zenginliğin yayılmasıyla birlikte işçi sınıfının da kitlesel eğitimden yararlanmaya başlaması, çocuklar konusundaki bakış açısını değiştirmiş ve çocukların erişkinlerden farklı bir hayatı olmaya başlamıştır (Akyüz, 2016: 93).

Çocuk yüzyılı olarak da adlandırılan 20. yüzyılda ülke ve toplum geleceği için önemli bir insan kaynağı olduğu farkedilen çocuklar, filozof, eğitimci, psikolog ve diğer bilim dallarındaki kişilerin de kapsamlı şekilde inceleme alanına girmeye başlamıştır.

Görülmektedir ki çocukluk bilincinin olmadığı bir zaman diliminden başta hukuki alan olmak üzere, toplumsal yaşam ve eğitim kurumları çerçevesinde korunan bir çocukluk anlayışının oluşumunun yaklaşık 400 yıl sürdüğünü (Akyüz, 2016: 94) söylemek mümkündür.

1.1.2. Çocuk Hakları

Çocuk hakları, sosyal politika alanındaki önemli konulardan biridir. Politik alanda çocukların sosyal aktörler ve hak sahibi kişiler olarak bilinmesi ve hizmet alan bireyler olarak görülmesi yönünde gün geçtikçe artan bir yeni eğilim bulunmaktadır (Alcock ve ark., 2011: 494).

Çocuk haklarını tanımlamadan önce, aralarında yakın bir ilişki bulunan hukuk ve hak kavramlarını tanımlamak gerekmektedir. Bu doğrultuda hak, bir şeyi yapma veya başkalarından bir şeyi yapmalarını, belirli bir şekilde davranmalarını isteme yetkisi olarak tanımlanmakta ve bu yetkinin güvence altına alındığı alan ise hukuk (Akyüz, 2016: 3). olarak ifade edilmektedir.

Doğal hukuk açısından çocuk hakları, çocuğun insan olması yani bakıma ve özveriye gereksinimi sebebiyle doğuştan itibaren sahip olduğu haklar bütünüdür (<http://dhgm.meb.gov.tr>). Mevcut hukuki düzenlemeler çerçevesinde ise çocuk hakları, çocuk hukukuna ilişkin kurallarca düzenlenmiş, yargı organları tarafından yürütülen koruma yollarına kavuşturulmuş hakları kapsamaktadır (Akyüz, 2016: 3).

Çocuk haklarının tarihçesine bakıldığında on altıncı, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda çocuklara ana-babaların sigortası şeklinde bakılmaktaydı. Çocuklar ailenin her türlü işini yürütecek mülk niteliği taşımaktaydı. 19. yüzyılda ise çocukların diğer yetişkinlerden ayrı bir sınıf oluşturduğu yönündeki kabul gelişmiştir. Bu kabul ediş sayesinde çocuklar göçlerin, sanayileşmenin ve şehirleşmenin olumsuz etkilerinden sakınılmaya çalışılmış; sağlık ve refahları ile ilgili tedbirler alınmış; özel/devlete ait veya dini kuruluşlar ile çocuk kontrol edilmeye başlanmıştır. Çocukların, önemli bir insan

kaynağı olduğu yönündeki görüşün kabul edildiği yirminci yüzyılda, çocuk işçi reformu, zorunlu eğitim ve çocuk mahkemelerinin oluşumu sağlanmıştır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında hakların, çocukları da koruyucu niteliğe kavuştuğuna dair gelişen kamu inancı, çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili kuruluşların ilgi alanına girmiştir. Sonuç itibariyle çocuklar kişi olarak kabul görmeye başlamıştır (Çelen, 1995: 88-89).

Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (ÇHS) çocuklara ilişkin hakları en kapsamlı şekilde ele alan belgedir. Sözleşme'nin çocuklara ilişkin hakları; yaşama, gelişme, korunma ve katılma olmak üzere dört temel sınıfta topladığı görölmektedir. Bunlardan Yaşama hakları; çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma, tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören hakları içerir. Gelişme hakları; çocuğun yeteneklerinin en üst seviyede gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan eğitim hakkı, oyun ve dinlenme hakkı, bilgi edinme hakkı, din, vicdan ve düşünce özgürlüğü gibi haklardan oluşur. Korunma hakları; çocuğun bütün ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklardır. Bunlar yargı sisteminde, silahlı çatışmada, çalışma yaşamında; fiziksel, duygusal, cinsel istismar, madde bağımlılığı ve mülteci çocuklar için özel bakıma dair konularda çocukların korunmasını sağlayan haklardır. Katılma hakları ise; çocuğun ailede ve toplumda etkinlik kazanmasını sağlayan haklardır (Akyüz, 2016: 4). Bütün bu haklar çocuk refahını tüm dünyada daha iyi bir seviyeye getirmek için çıkarılmıştır.

Çocukların korunması ve geliştirilmesi için uygulanan düzenlemelerin ilk kez çalışan çocuklar ile ilgili düzenlemeler olduğu bilinmektedir. Buna bağılı olarak 1802 yılında İngiltere'de kabul edilen çıraklar hakkındaki yasa çocukların gece çalışmasını yasaklama ve gündüz çalışma saatlerine uygulanan kısıtlamalardan dolayı hem sosyal politika hem de çocukların korunmasına dair ilk yasa olma özelliğindedir. Çocuğun insan haklarını baz alan ve anlatan uygulamalar ise Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilmiştir (Çevik ve Karakaş, 2016: 899-900).

Uluslararası alanda çocukların korunmasına ilişkin bir cemiyet oluşumu düşüncesi ilk kez 1894 yılında Jules de Jeune tarafından ifade edilmiştir. Avrupa devletleri delegeleri tarafından onaylanan bu düşünce ile Paris'te özel bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte bu konuda yapılan çalışmalara ara verilmiştir.

Savaşın sonunda Avrupa’da çocukların korunması durumu aciliyet alınca Cenevre’de Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği’nin kuruluşu gerçekleşmiştir. Birliğin hazırladığı belge 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından “Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi” olarak kabul edilmiştir (Akyüz, 2016: 38-39). Daha sonraki Çocuk Hakları Bildirgelerine öncülük eden bu bildirme kabul edilerek Gazi M. Kemal imzası ile yayınlanan ilk çocuk hakları bildirgesi olmuştur. Beş maddeden oluşan bildirme İkinci Dünya Savaşıyla birlikte değeri anlaşılamadan tarih içinde kaybolmuştur. Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi maddeleri şu şekildedir (Ballar, 1998: 31);

- Çocuk, bedensel ve ruhsal olarak doğal bir şekilde yetiştirmeye elverişli koşullar içinde yaşamını sürdürmelidir.
- Acıkan çocuk beslenmelidir, hasta çocuk tedavi edilmelidir, fikren geri kalmış çocuk eğitilmelidir, yoldan çıkmış çocuk doğru yola getirilmelidir, yarı terkedilmiş çocuk koruma altına alınmalı ve yardım görmelidir.
- Çocuklar felaket anlarında öncelikle yardım görmelidir.
- Çocuk hayatını kazanabilecek duruma getirilmeli ve her türlü sömürüye karşı korunmalıdır.
- Çocuk, yeteneklerini hem cinslerinin hizmetine adayacak bir ruh ve düşünce içinde yetiştirilmelidir.

Birleşmiş Milletler Örgütü, dünyada barış ve güvenliği korumak, hak eşitliği ve kendi kaderini belirleme ilkeleri doğrultusunda uluslar arasında dostluk ilişkisini geliştirmek, ekonomik, toplumsal, kültürel ve insancıl sorunları çözmede uluslararası iş birliğini sağlamak amacıyla yönelik olarak 24 Ekim 1945 tarihinde kurulmuştur. Ekonomik, sosyal ve kültürel konularda araştırma, yayın ve teknik yardım hizmetlerini yerine getirmek amacıyla işlevlerini genişleten Birleşmiş Milletler Örgütü’nün kapsamlı etkinlikleri Genel Kurula bağlı ve yarı özerk olarak çalışan özel kuruluşlar aracılığı ile yapılmaktadır. Bu kuruluşlardan biri olan Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) İkinci Dünya Savaşının yok ettiği kentlerde ve ülkelerde açlık, yokluk ya da hastalık çeken çocuklara yardım etmek amacıyla kurulmuş bir örgüttür (Ballar, 1998: 41-42).

Çocukların yetişkinlerden farklı fiziksel, zihinsel, davranışsal ve duygusal özelliklerinin olduğu, sürekli değişim, gelişim içinde idrakının oluşması ve bilimsel gelişimlerle toplumun bu yükümlülüğü alması gerekliliğine ilişkin anlayış, Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ile meydana gelmiştir. Daha sonra ise BM (Birleşmiş Milletler) tarafından 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde çocuklar için hakların olduğu bildirilmiş ve 20 Kasım 1959 tarihinde 10 maddelik Çocuk Hakları Bildirgesi yayınlanmıştır (Dağ ve ark., 2015: 2). Ancak hem Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi hem de BM Çocuk Hakları Bildirgesi'nin bir yaptırım gücü olmaması sebebiyle iki bildirgede imzası olan ülkelerin iyi niyet göstergesi olarak kalmıştır (Kurt, 2016: 105). Bildirge, aşağıda özet olarak gösterilen 10 temel ilke ile çocuk haklarını içermektedir.

- Çocuk hakları, hiçbir ayrıcalık olmaksızın tüm çocuklara uygulanacaktır.
- Çocuklara, sağlıklı ve olağan bir biçimde özgürlük ve haysiyetlerinin korunarak gelişebilmelerini güvence altına almak için, özel koruma, fırsat ve olanaklar sağlanacaktır.
- Çocukların bir isim ve bir uyruk edinme hakları vardır.
- Çocukların yeterli beslenme, barınma, eğlenme ve tıbbi hizmetlerde dahil olmak üzere sosyal güvenlik hakları vardır.
- Eğer özürlyüseler özel bakım, eğitim ve tedavi hakkına sahiptirler.
- İmkan bulunan her durumda anne ve babalarının bakımı ve sorumluluğunda, sevgi ve anlayışa, güvenli bir çevreye sahip olma hakları vardır.
- Parasız eğitim ve eğlence ile bireysel yeteneklerini geliştirmek için eşit fırsat hakkına sahiptirler.
- Felaket ve afet durumunda koruma ve kurtarma çalışmalarında öncelik hakkına sahiptirler.
- Her türlü kötü muamele ve sömürüye karşı korunma hakkına sahiptirler
- Her türlü ırk, din ya da başka ayrımcılığa karşı korunma ve bir barış ile evrensel kardeşlik ruhu içinde yetiştirilme hakkına sahiptirler (Ballar, 1998: 45).

Çocuklara ilişkin hakların düzenlenmesinde Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi uluslararası hukuk düzeyinde temel oluşturan bir yasal metindir (İpek, 2012: 158-159). 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen bu sözleşme dünyada 193 devlet tarafından onaylanmıştır. Devlet ÇHS (Çocuk Hakları Sözleşmesi)'yi onayladıktan sonra yasalarını Sözleşme ile aynı seviyeye getirmek zorundadır. Ölçüleri ve ilkeleri açısından daha gelişmiş olan ülkeler ise sahip oldukları ilke ve ölçüleri kullanabileceklerdir. Türkiye Sözleşme'yi 9.12.1994 tarihinde onaylamış ve 27.01.1995'de yasa olarak yürürlüğe girmiştir (Akyüz, 2016: 41).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde önsöz ve üç kısım yer almaktadır. Önsözde BM'nin temel ilkeleri ile insan hakları sözleşmeleri ve bildirilerine atıfta bulunulmakta; savunmasız konumda oldukları için çocukların özel korunmaya ve özene ihtiyaç duydukları ifade edilmektedir. Çocukların korunması yükümlülüğünün öncelikle ailenin sorumluluğunda olduğu ve devletin de aileye bu sorumluluk da destek olacağı vurgulanmaktadır. 41 maddeden oluşan birinci kısmın çocuk haklarını düzenlediği görülmektedir. Birinci bölümdeki 2,3,5 ve 12. maddeler temel ilkeleri düzenlemektedir. Sözleşmenin 2. kısmında taraf devletlerin bu sözleşme ile üstlendikleri hükümleri yerine getirme konusundaki gelişimlerini değerlendirmek için BM Çocuk Hakları Komitesi'nin kuruluşu düzenlenmiştir. Sözleşmenin 3. kısmında ise yürürlük ve yürütmeye ilişkin hükümler yer almıştır. Sözleşmenin amacı, çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının gerçekleştirilmesini sağlamak, çocukların korunması için evrensel ölçü ve ilkeleri belirlemek ve onları her türlü ihmal, istismar ve kötü muameleden korumaktır (Akyüz, 2016: 43).

Türkiye'de çocuk haklarına önem vermek, çocuğu ve haklarını korumaya ilişkin önlemler alıp kurumlar kurmaya başlamak 19. yüzyılda olmuştur. Tuna Valisi Mithat Paşa "Çocuk İslahevlerine" dair bir tüzük hazırlatmış ve bu tüzük 1868'de Dahiliye Nezareti'nce valiliklere gönderilmiştir (Kurt, 2016: 103). Sokakta dilenen çocuklarla sakat kadın ve erkeklerin dilenmekten kurtulmaları amacıyla Darülacezeler'in açılması düşüncesi 1890'da Halil Rıfat Paşa döneminde tasarlanmış, 2. Abdülhamit ise kurulmasını emretmiştir. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Türk Medeni Kanunu ile çocuk haklarına dair yasalar düzenlenmiş ve ilerleyen zamanlarda çocuk haklarına dair hükümler tamamlanmaya çalışılmıştır (Fazlıoğlu, 2007: 26).

Çocukların korunmasına dair yapılan Birinci (1936) ve İkinci (1938) Balkan Kongre’leri Türkiye’nin yer aldığı ilk uluslararası çalışmalar olarak kabul edilmektedir. Kongrelerin kapsamı Balkan Ülkeleri olmasına karşın ilerleyen dönemlerde yapılan çalışmalara rehberlik etmişlerdir. Özellikle 2. Balkan Kongresi’nde “normal ve sağlam çocukların korunması, iş yaşı ve çocukların tıbbi korunması” gibi konularda çalışmalar yapılmıştır (Musayeva, 2013: 19).

5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun Türkiye’de çocukların ve haklarının korunmasına dair çıkarılan ilk özel kanundur. Bu kanun 1949’da çıkarılmıştır (Fazlıoğlu, 2007: 27).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi’nin ışığında 6 maddeden oluşan Türk Çocuk Hakları Bildirisi hazırlanmıştır ve bu bildiri; 28 Haziran 1963 günü UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) Türkiye Millî Komisyonu 7. Genel Kurulu’nda onaylanmıştır (Kurt, 2016: 105).

1979’da Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile mahkemeye özel bir statü kazandırılmaya çalışılmıştır. Ancak kanunun 1982’de yürürlüğe girip 1988’de uygulanmaya başlanmıştır. 1983 tarihinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle Korunmaya Muhtaç Çocuklar hakkındaki kanun yürürlükten kaldırılmıştır (Fazlıoğlu, 2007: 27). Türkiye’de çocuk hakları alanında atılan en büyük adım, uluslararası sözleşmelerden biri olan Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni kabul etmektir. Türkiye Sözleşme’yi 14 Eylül 1990’da imzalamış, sözleşme 9 Aralık 1994 tarihinde TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi)’de kabul edilmiş, 27 Ocak 1995 günü Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Özdemir Doğan, 2017: 16).

1.1.3. Çocuk Refahı

Türkçe de kavram olarak refah “bolluk, rahatlık, varlık” gibi anlamlara gelirken İngilizce de refah sözcüğü genellikle “human well-being” şeklinde ifade edilmektedir. İyi olma hali (well-being), zihinsel, fiziksel, ruhsal ve duygusal gelişim yoluyla kişinin kendini, çevresi ve toplum ile bağlantılı olarak bireysel özelliklerini geliştirmesini ifade etmektedir (Karakaş ve Çevik, 2016: 891). Çocuk refahı alanı ise, çocukların fiziksel, zihinsel ve

sosyal bakımdan sağlıklı bir şekilde gelişebileceği aynı zamanda kişisel becerilerini en iyi düzeye taşıyabilmesi için gerekli olan hizmetleri içeren bir alandır. Bu sebeple çocuk refahı alanı çalışmaları genellikle çocukların mutlu bir hayat sürmeleriyle ilgilidir (www.academia.edu). Özetle çocuk refahı yani çocuğun iyi olma hali, yapılan ulusal politikalarda önceliğin her zaman için çocuklara verilmesi anlamına gelmektedir. Çocuk haklarının geliştirilmesi ve korunması toplumların geleceği için en büyük yatırım olacaktır (Karakaş ve Çevik, 2016: 891).

Çocuk refahının oluşum sebepleri ise şu şekildedir. Sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte geleneksel geniş aile görevlerinin çoğunu devlete aktarmıştır. Devlette bu görevleri kurumlar aracılığıyla yerine getirmeye başlamıştır. Kentleşmenin oluşturduğu yeni çekirdek aile modeli geleneksel aileden evrilirken zor bir süreçten geçmiştir. Bu süreçte toplum aradaki sıkıntıları aşmak için yeni bir alan olan çocuk refahı alanını oluşturmaya başlamıştır. Zamanla ortaya çıkan bu yeni alan giderek kurumsallaşmaya başlamıştır. Bu noktada çocuk refahını etkileyen aile ve devlet unsurları dikkat çekmektedir. Bu unsurlardan biri olan devlet; eğitim, sağlık, sosyal koruma, sosyal refah gibi alanlar vasıtasıyla çocukların bakımı, korunması ve yetiştirilmesinde geniş yükümlülükler üstlenmiştir. Diğer bir unsur olan aile; çocuğun doğumundan ölümüne kadar hemen her durumda büyük sorumluluklara sahiptir. Zaman zaman devlet çocuğun refahı ve haklarının korunması açısından ailenin yetki alanına girse de bu iki unsur çocuk refahının oluşturulmasında önemli bir öneme sahiptir (www.academia.edu).

Diğer yandan Türkiye’de çocukların iyi olma hali OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ve AB (Avrupa Birliği)’nin ölçüm standartlarına göre 4 düzeyde incelenmektedir. Bunlar eğitim, sağlık, sosyal katılım ve gelirdir.

Çocukların hayatlarını ve iyi olma hallerini etkileyen faktörlerin en önemlilerinden biri gelir düzeyidir. OECD ve TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre çocuk refahı ve gelir arasındaki ilişkiye bakıldığında Türkiye’deki çocukların daha çok gelir eşitsizliği ve yoksulluk altında kaldığı görülmektedir. TÜİK’in yaptığı araştırmalarda bu durumu desteklemiş ve maddi yoksulluk seviyesinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Verilere göre 2009’da 6 yaşından küçük çocukların %24’ü yoksulluk sınırının altındadır. Bunun yanında çocuk işçiliği verileri çocukların çocuk işçiliğinden olumsuz etkilendiğini ve

çocukların eğitime erişimlerinin kısıtlandığını böylece yoksulluğun nesiller arasında artarak geçiş yaptığı ortaya çıkmıştır (Müderisoğlu, Uyan Semerci vd., 2013: 8). Gelir eksikliğinden kaynaklanan sorunlar aynı zamanda diğer çocuk refahı parametrelerinin gelişimini de olumsuz etkilemektedir.

Çocukların iyilik hali göstergelerinden bir diğer parametre sağlıktır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) çocuk sağlığına çocuk refahı ve çocuk haklarının sağlanması açısından bakmaktadır. Buna göre çocuk sağlığıyla ilgili olarak enfeksiyon bulaşmasından kaynaklı hastalıklar ve önlenabilir durumlardan kaynaklı ölümler gibi klasik tedbirlerin yanında küçük yaşlardan itibaren çocuğun fiziksel ve psikolojik gelişiminin desteklenmesi, çocuğun karar alma süreçlerine katkıda bulunması ve çocuğun her türlü şiddetten uzak tutulmaya çalışılması Dünya Sağlık Örgütü'nün amaçları arasında yer almaktadır. Dünya sağlık örgütünde de belirtildiği üzere çocuklarla ilgili sağlık alanındaki en önemli sorunlardan birisi çocuk ölümleridir. İstatistiklere bakıldığında 0-5 yaş arası çocuk ölümlerinin en az olduğu yer Avrupa iken Avrupa'nın 7 kat fazlası ile en fazla ölümlerin yaşandığı yer Afrika kıtasıdır. Türkiye'de 2012 araştırmalarına göre 0-5 yaş arası çocuk ölümleri toplam ölüm oranları içinde % 6,5 orana sahiptir. Yapılan araştırmalara göre çocukların yaşları büyüdükçe ölüm oranlarının azaldığı yönündedir (Karakaş ve Çevik, 2016: 892).

Çocuğun iyi olma hali veya çocuk refahı konusunda önemli olan bir diğer parametre eğitimidir. Çocuklara yönelik eğitim parametresi incelenirken buradaki en dikkat çekici kısım okul öncesi eğitimidir. Okul öncesi eğitim çocuğun ileriki dönemlerde hem okul hayatını hem de iş hayatını etkileyebilecek bir unsurdur. Bu konuda yapılan araştırmalar erken yaşlarda beyin gelişiminin çok daha hızlı olduğunu göstermiştir. Yapılan incelemelere göre çocuk 4 yaşına geldiğinde toplam zeka gelişiminin yarısını tamamladığı düşünülürse okul öncesi eğitimin ne derece önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Ancak OECD ve AB ülkeleri ile Türkiye kıyaslandığında okul öncesi eğitimin Türkiye'de ne kadar geride olduğu görülmektedir. Özellikle 3-4 arası yaş grubunda okullaşma oranı oldukça düşüktür. Buna rağmen son yıllarda yapılan atımlarla 5-6 yaş arası çocuklar karşılaştırılan diğer ülkelerin seviyesine yakındır (Karakaş ve Çevik, 2016: 893).

Çocuğun çocuk refahı alanındaki gelişimini ölçen son parametre ise sosyal katılımıdır. Bu kavram BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin temel ilkeleri arasında yer almaktadır. Sosyal katılım kavramıyla kastedilen durum, çocuğun aile yaşamı başta olmak üzere sosyal ve kültürel yaşama tam olarak katılmasıdır. Yani çocukların bir yandan okul etkinlikleri ve okul gezileri gibi kültürel faaliyetlere katılırken diğer yandan özellikle çocuğun kendisini ilgilendiren konularda okul, aile ve mahalle de kendi düşüncelerini ifade etme haklarının bulunmasıdır (Müderrişoğlu, Uyan Semerci vd., 2013: 10).

1.1.4. Çocuk Refahı Önünde Engel Oluşturan Sorunlar

Çocuk refahının sağlanmasına engel olan bazı yaygın sorunlar yer almaktadır. Bu bölümde bu sorunların hepsine değil sadece en temel ve en yaygın olan çocuk işçiliği, çocuk yoksulluğu, çocuk ihmal ve istismarı ve değişen aile yapısı sorunlarına yer verilmektedir.

1.1.4.1. Çocuk İşçiliği

Tarihsel süreç incelendiğinde çocukların, ekonomik hayatı içerisinde eskiden bu yana yer aldığı görülmektedir. Bu yer alış büyük çoğunlukla, ailelerinin yanında çalışma, aile ekonomisine destek olma şeklinde gerçekleşmektedir. 16. yüzyıl sonlarına doğru ailelerini kaybetme ya da yoksulluk içine düşme gibi sebeplerle öksüz veya yetim kalan çocukların, toplumun sorumluluğu altına geçtiği görülmektedir. Bu çocukların bir meslek öğrenebilmeleri amacıyla geleneksel ve yerel meslek ustalarının, zanaatkarların yanında çırak olarak yerleştirildiği izlenmektedir. Ancak İngiltere'de gerçekleşen Sanayi devrimiyle beraber fabrikaların ortaya çıkışı, çocuk çalışmasının yaygınlaştığı, çocuk emeğinin köleleştirildiği bir süreci başlattı (Franklin, 1993: 145).

Çocuk işçi kavramı konusunda genel kabul görmüş bir tanım yoktur. Genellikle çocuk işçi kavramında yaş faktörü dikkate alınmakta ancak tanım yapılırken farklı yaş sınırları benimsenmektedir. Hatta aynı uluslararası farklı dönemlerde kabul ettiği belgelerde veya aynı ülkenin farklı kanun maddelerinde farklı yaş sınırlarının kabul ettiği görülmektedir. ILO'nun 138 nolu İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesi'ne göre, 15 yaşın altında aile bütçesine katkıda bulunmak veya hayatını kazanmak için çalışanları çocuk işçi olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de İş Kanunu'nda veya diğer kanunlarda çocuk işçi tanımı

yapılmamakta ancak 4857 sayılı İş Kanunu gereğince çıkarılan 6.4.2004 tarihli “Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılması Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’te” çocuk işçi “14 yaşını bitirmiş 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi” olarak tanımlanmaktadır (Tokol ve Alper, 2013: 359).

Ayrıca çocuk işçiliğinin, 18 yaşından küçüklerin zihinsel, fiziksel ve ahlaki açıdan zarar gördüğü, eğitimden yoksun kalmak suretiyle istismar yaşamalarına sebep olan bir çalıştırma olarak tanımlanmaktadır (Avşar ve Öğütoğulları, 2012: 11-12).

Bununla birlikte çocuk işçi ve çalışan çocuk terimleri arasında birtakım farklılıklar mevcuttur. Çocuk işçi, hizmet sözleşmesine tabi olarak çalışan, kanunlar tarafından belirlenmiş belirli bir yaşın altındaki kişi şeklinde tanımlanabilir. Çalışan çocuk ise, ücret karşılığında bir işverene bağımlı olarak veya kendi hesabına ya da ücretsiz aile işçisi şeklinde çalışan belirli bir yaşın altındaki kişi olarak tanımlanabilir. Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi çocuk çalışan kavramının çocuk işçi kavramını kapsayan bir yönü olduğu görülmektedir (Dursun ve Aytaç, 2017: 162).

Bir diğer yandan çocukların çalışması konusunu açıklarken ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel durumlarını incelemek ve konuyu değişik açılardan değerlendirmek önemlidir. Bu açılardan bakıldığında çocuk işçiliğinin temel nedenleri yoksulluk, işsizlik, göç, kültürel bakış açıları, eğitim olanaklarında yetersizlikler, işverenlerin çocuk işgücüne talebi, mevzuatın yetersiz ve etkili bir şekilde kullanılmamasıdır (Karaman ve Özçalık, 2007: 33). Sıralanan sebepler arasında yoksulluk çocuk işçiliğinin en önemli nedeni olarak görülmektedir (Efe ve Uluoğlu, 2015: 52).

Çocuk işçiliği ile ilgili bir diğer olgu ise tarihte çocuk işçiliğinin gelişim sürecidir. Tarihsel süreçler incelendiğinde çocuk çalıştırılmasına tarihin hemen her döneminde rastlanılmıştır. Bununla birlikte çocukların yaptığı işler dönemden döneme farklılık göstermiştir. Tarihin ilk dönemlerinde çocuklar genellikle anne babalarına yardım ederek çalışırken ilerleyen dönemlerde yerleşik hayata geçildiğinde tarımda ailesi ve akrabalarına yardım şeklinde çalışmıştır. Çocukların çalıştırılması tarihin her döneminde görülmesine rağmen çocuk işçi, çocuk işgücü kavramları sanayileşme ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yapılan işlerin çoğunluğu emek gücü kullanılarak makinelerle

yapıldığından çocuk işçiliği ve çocuk işgücü kavramları kullanılmıştır (Çevik ve Karakaş, 2016: 894).

Tarihte 20. yüzyıla gelene kadar sadece 1802 yılında İngiliz Parlamentosu çocukların çalışması ile ilgili ilk düzenlemeleri gerçekleştirdi. Buna göre Çırakların Bedensel ve Tinsel Sağlığı Hakkında Yasa'yı yürürlüğe koydu. Daha sonra 20. yüzyılda Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kurulmasıyla bu alana ilişkin çalışmaların sayısında artış yaşandı. Bu çalışmaları tarihsel süreç içerisinde şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Uluslararası Çalışma Konferansı'nın 1919 yılında yapılan toplantısında çocuk işçiliğine dair ilk sözleşme 5 numaralı En Az Çalışma Yaşı sözleşmesi kabul edilmiştir. Takip eden 50 yıl boyunca farklı sektörlerdeki en az çalışma yaşı düzenlenmiştir.
- 1973 yılında 138 sayılı En Az Çalışma Yaşı ekonomik alandaki tüm sektörler için çalışan çocuklar kapsam altına alınmıştır.
- BM Genel Kurulu 1989'da BM (Birleşmiş Milletler) Çocuk Hakları Sözleşmesini kabul etti. Bu sözleşme çocuk işçiliği konusundaki en kapsamlı sözleşmedir.
- Çocuk işçiliği ile mücadele eden ulusal programlara uluslararası destek sağlamak amacıyla ILO 1992'de Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Programı'nı (IPEC) başlatmıştır.
- 1995'de Kopenhag Sosyal Gelişme İçin Dünya Zirvesi'nde bir bildirge ve eylem planı kabul edildi. Bununla birlikte çocuk işçiliğinin yasaklanması için tüm ülkelere çağrıda bulunuldu.
- 1998'de Uluslararası Çalışma Konferansı İşyerinde Temel İlkeler ve Haklar Sözleşmesi'ni kabul etti. Buna göre devletler bu sözleşmeyi onaylasalarda onaylamasalarda ILO üyesi ülkelerin hepsinin çocuk işçiliğini ortadan kaldırmakla yükümlü olduğu belirlenmiştir.
- ILO 1998'de 190 sayılı tavsiye kararını ve 182 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'ni kabul etmiştir (Avşar ve Öğütoğulları, 2012: 13-14).

Son verilere göre dünyada yaklaşık 150 milyon çocuk, çocuk işçiliği yapmaktadır. Çocuk işçiliğinin yaygınlığı Sahra altı Afrika’da en yüksek seviyededir (5 ile 14 yaş aralığındaki çocukların %28’i). Bunu %10 ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika ile Doğu Asya ve Pasifik takip etmektedir. Ayrıca Orta Doğu ve Kuzey Afrika ile Doğu Asya ve Pasifik’teki çocuklar Latin Amerika ve Karayipler’deki çocukların %9’ una kıyasla daha zararlı işler yapmaktadır (unicef.org).

1.1.4.2. Çocuk Yoksulluğu

Farklı disiplinlerin yoksulluk kavramına değişik açılardan yaklaşması sebebiyle yoksulluğun tanımlanmasında zorluk yaşandığı bilinmektedir. Yoksulluk kavramı ile ilgili literatürde farklı görüşler yer almakla birlikte tanımlarda ortak noktalara rastlamak mümkündür. Yalın anlamıyla yoksulluk, bireylerin hayatlarını normal şartlarda devam ettirebilmesi için ihtiyaçları olan kaynaklara yeterli derecede sahip olamaması anlamına gelir. Küresel boyutta ise yoksulluğu tanımlarken Dünya Bankası günlük bir doların altındaki geliri uluslararası yoksulluk sınırı olarak kabul etmekte ve bu sınıra göre belirlediği yoksulluğu gelir yoksulluğu olarak tanımlamaktadır. Beslenme için gerekli ihtiyaç ve kaloringin tamamlanamamasını temel gereksinim yoksulluğu olarak ifade ederken bütün gelirin besin için harcanması durumunda yine de gerekli ihtiyaçların karşılanamaması durumunu ağır yoksulluk olarak kabul etmektedir (Konuk Şener ve Ocakçı, 2014: 58-59).

Yoksulluğun ülkelerin hepsinde kullanılan ve karşılaştırma yapmaya imkan veren bir tanımının yapılmasında ortaya çıkan zorluk, çocuk yoksulluğunun tanımlanmasında da yaşanmaktadır. Gerry Redmond’a göre çocuk yoksulluğunun tanımlanmasında dört zorluk vardır. Bunlar:

- Tanımın evrensel olması gerekliliği
- Tanım çocukların hayatını etkileyen önemli unsurları vurgulamalıdır
- Tanım objektif ve ideolojik yaklaşımlardan uzak olmalıdır
- Tanım uygulanabilir olmalıdır

Bu unsurlar ele alındığında çocuk yoksulluğu tanımının yapılmasının ne derece zor olduğu ortaya çıkmaktadır (Avşar Kurnaz, 2009: 28).

Yoksulluk yetişkinlere oranla çocuklar üzerinde daha zarar verici etkilere sahiptir. Yoksulluk, çocuklar tarafından fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişmelerine zarar verici bir süreç olarak yaşanmaktadır. Bu sebeple çocuk yoksulluğu tanımı düşük hane halkı geliri veya tüketim oranı düşüklüğünden ayrı olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla çocuk yoksulluğu tanımı 1980'lerden itibaren geleneksel yoksulluk tanımlarından farklı olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Bu bilgiler ışığında UNICEF Dünya Çocuklarının Durumu 2005 Raporu'nda çocuk yoksulluğunu çocukların haklarına sahip olmaları, toplumun tam ve eşit üyeleri olarak potansiyellerinin ve katılımlarını etkileyen, hayatta kalmak ve büyümek için gerekli olan fiziki, manevi ve ruhsal kaynaklardan eksik olma hali olarak tanımlamıştır (Metin, 2015: 168).

Tablo 1
Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Yoksul Çocuk Sayısı ve Yoksulluk Oranı

A: Yoksul Çocuk Sayısı (Bin Kişi)

B: Yoksulluk Oranı (%)

	2011		2012		2013	
	A	B	A	B	A	B
Türkiye						
Erkek	3653	31,4	3814	32,8	3713	32
Kız	3694	33,2	3630	32,7	3680	33,1
Yaş Grubu						
0-5	2272	30,6	2381	31,6	2300	30,1
6-13	3428	33,4	3358	33,5	3391	33,9
14-17	1648	32,4	1705	32,9	1703	33,6

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2014

Tabloya göre Türkiye'de kız ve erkek çocuklar arasındaki yoksulluk oranları dalgalı bir seyir izlemektedir. Ayrım yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde ise 0-5 yaş arasındaki çocukların yoksulluğu yine dalgalı bir seyir izlerken 6-13 ve 14-17 yaş aralığındaki yoksulluk oranları yıllar kıyaslamasında giderek artmaktadır.

Çocukların yoksul olma nedenleri genellikle ailelerinin yoksulluğuna bağlıdır. Bir çocuğun ailesindeki üyelerin kişi başına düşen geliri yoksulluk sınırı altındaysa o çocukta yoksul olarak sayılmaktadır. Çocuğun ebeveynlerinin eğitim seviyesi düşüklüğü, işsizlik yaşaması veya güvencesiz, düzenli olmayan işlerde çalışmasının çocuğun da yoksul olmasına sebep olmaktadır. Çocukların dahil oldukları ailenin yapısı da çocuğun yoksulluğunu etkilemektedir. Geniş ailelerde yoksulluğun görülme ihtimali daha yüksektir. Yapılan çalışmalar çocuk yoksulluğu oranının çok çocuklu ailelerde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca anne ve babası ayrılmış çocuklarda riskli grupta yer almaktadır. Yine yapılan çalışmalar neticesinde anne ve babası boşanmış çocuklarda annesinin yanında kalan çocukların babasının yanında kalanlara oranla daha yoksul ve bakıma muhtaç olduğu gözlenmiştir. Çocuk yoksulluğuna etki eden bir diğer durumsa savaş ve zorunlu göçlerdir. Savaş ve yoksulluk arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Ülkelerin sosyoekonomik durumlarını ciddi biçimde etkileyen savaşlar halkın geçim imkanlarını sınırladığı için halk yoksulluğa sürüklenmektedir. Ayrıca savaşlar aileleri zorunlu göçe ve yer değiştirmeye zorlayarak halkların ekonomik ve sağlık açısından zarar görmesine neden olmaktadır (Konuk Şener ve Ocakçı, 2014: 60).

1.1.4.3. Çocuk İstismarı ve İhmali

Çocuğun ihmal ve istismar edilmesi çağımıza özgü bir olay değildir. Tarihsel sürece kısaca bakıldığında farklı kültürlerde, farklı çağlarda çocukların çeşitli biçimlerde kötü muamelelere tabi tutulduğu görülmektedir. Bu bağlamda Roma ve Cermen hukuklarında babaların çocukları dünyaya geldikleri anda onları öldürmeleri, terk edilmeleri, köle yapıp satışa çıkarmaları; Çin, Hindistan, Meksika ve Peru gibi ülkelerde ise nehirlerle bebeklerin atılması şeklinde gerçekleştirilen törenlere rastlanmaktadır. Bu tür uygulamalara karşı çocukların korunması düşüncesi 19. yüzyılın sonlarında önemli bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır. Aynı tarihlerde İngiltere, ABD (Amerika Birleşik Devletleri), Almanya, Fransa ve Avusturya gibi ülkelerde çocukları istismar ve kötü muamelelerden koruyan yasalar çıkarılmıştır (Akyüz, 2016: 517).

Çocuğa yönelik başka bir kişinin fiziksel ya da ruhsal zarar verici davranışı çocuk istismarı olarak kabul edilir. Bahsedilen kişi çocuğun ailesinden birileri olabileceği gibi başka kişilerde olabilir. Aynı zamanda bir yetişkin veya çocukta olabilir (Karakaş ve

Çevik, 2016: 897). Çocuk ihmali ise hangi nedenle olursa olsun çocuğun temel ihtiyaçlarının sağlanamamasıdır. Çocuğun temel ihtiyaçları, yeterli yiyecek, giyecek, ev, sağlık bakımı, eğitim, gözetim, çevredeki tehlikelerden korunma, ilgi, sevgi ve destektir (Akyüz, 2016: 517). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere istismar aktif bir eylemken ihmal pasif bir olgudur.

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre çocuk ihmal ve istismarı ise çocuktan sorumlu olan kişilerin kendilerine duyulan güveni veya fiziksel güçlerini kullanarak çocuğun sağlığına, gelişimine ve hayatına zarar veren ya da zarar verecek davranışlarda bulunulması olarak tanımlamıştır (Yılmaz Irmak, 2008: 12).

İhmal ve istismar fiziksel, duygusal ve cinsel olarak üç grupta incelenir.

Bunlardan fiziksel istismar 18 yaşından küçük çocuk veya gencin ebeveynleri ya da bakmakla yükümlü olduğu kişi tarafından sağlığına zarar verecek derecede fiziksel hasara uğratılması veya yaralanması ve yaralanma riski taşımasıdır. Bu zarar verme eylemi elle veya başka bir alet ile vurularak, itilerek, sarsılarak, yakılarak veya ısırılarak olabilir. Fiziksel istismar için kısaca çocuğun kaza harici yaralanması denilebilir (Pelendecioğlu ve Bulut, 2009: 51). Fiziksel ihmal ise çocuğun beslenme, barınma, güvenlik, temizlik, eğitim gibi temel fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmamasıdır. İhmal kasıtlı olabileceği gibi devletin, ailenin ve toplumun çocuklara gerekli bakımı sağlayamaması sonucunda da ortaya çıkabilir (Akyüz, 2016: 518).

Bir yetişkin ya da yaşı kendisinden büyük biri tarafından çocuğu aşağılamaya ve küçük düşürmeye yönelik ve çocuğun özgüvenini zedeleyici tutum ve davranışlar duygusal ihmal ve istismar olarak nitelendirilmektedir (Akyüz, 2016: 519). Bir başka tanıma göre duygusal istismar, fiziksel olmamak şartıyla oldukça ağır ceza ve tehditleri içeren istismar çeşididir. Özellikle bizim toplumumuzda duygusal istismar çocukların terbiyesinde bir araç olarak kullanılmaktadır (Karakaş ve Çevik, 2016: 898). Duygusal ihmal ise çocuğun yaşı ve gelişim özellikleri açısından psikolojik gereksinimlerinin tam olarak karşılanmamasıdır (Arı, 2015: 65).

Cinsel istismar ise yetişkin kadın yada yetişkin erkeğin cinsel doyum için çocukla cinsel münasebete girmesi, çocuğun para için fuhuş ve pornografiye yöneltmesidir. Bunun

yanında çocuğun cinsel sömürüye karşı tam olarak korunmaması durumu da cinsel ihmal olarak kabul edilmektedir (Akyüz, 2016: 520). Bir başka tanıma göre çocuğun cinsel istismarı ise reşit olma yaşının (rıza yaşının) altında olan çocuğun cinsel açıdan olgun bir yetişkinin cinsel doyumuna yol açacak bir davranış içinde bulunması ve bu olaya karşı çıkılmaması şeklinde tanımlanmaktadır (Çöpür ve arkadaşları, 2012: 47).

Çocuğa aile ve toplum tarafından uygulanan kötü muamelenin bir çok sebebi vardır. Bu sebeplerin en önemlileri toplumsal, ekonomik ve kültürel etkenlerle ebeveyn ve çocukların kişisel özellikleridir. Çocuk istismarı ve ihmali toplumun hemen her kesiminde bulunmakla birlikte daha çok alt sosyoekonomik düzeydeki ailelerde görülmektedir. Bu durumun en önemli nedeni ise ekonomik yetersizlik ve işsizliğin anne baba üzerinde yarattığı olumsuz etkilerdir. Çocukların ihmal ve istismar edilmesinin bir diğer nedeni ana-babaların bireysel özellikleridir. Ana-babanın eğitim düzeylerinin düşüklüğü bireysel özelliklerin başında yer almaktadır. Ayrıca çocuk sayısının çokluğu, çocukluklarında ana-babası tarafından istismar ve ihmal edilen ebeveynler, evliliklerinde ciddi problem yaşayan ebeveynler ve alkol, uyuşturucu ve ilaç bağımlısı olan ebeveynler de çocuk ihmal ve istismarına yönelmektedir. Bunun yanı sıra çocukların kişisel özellikleri, çocuğun fiziksel veya zihinsel engelli oluşu, çocuğun yaşı ve cinsiyeti de çocuk ihmal ve istismarının oluşmasında önemli bir yer tutmaktadır (Akyüz, 2016: 522-523).

1.1.4.4. Değişen Aile Yapısı

Toplumun en temel yapı taşı olan aile, birbirine evlilik, evlat edinme, kan bağı ve doğum gibi olgularla bağlanıp aynı ortamda yaşayan, neslinin devamı için üreme gereksinimi duyan ve gelecek nesillere bilgi aktarımında bulunan bir kurumdur. Geçmişten günümüze aile kavramı değişen toplumsal yapı ile birlikte değişimlere uğramış ve bu değişimler sırasında bazı özelliklerini kaybederken bazılarını ise koruyabilmiştir. Geleneksel toplumdan modern topluma geçerken aile kurumu birtakım değişimler geçirmiştir. Bu değişimleri anlamak için öncelikle aile kavramı anlaşılmalıdır (Çiçek ve ark., 2016: 4).

İnsanlık tarihi kadar eski olan aile kavramı çeşitli şekillere girerek birtakım değişimler geçirmesine rağmen 21. yüzyılda hala önemini koruyarak sosyolojik, ekonomik, biyolojik ve toplumsal açıdan bir çok tartışmada odak noktası olmuştur (Hallaç ve Öz,

2014: 142). Ailenin evrensel olduğu söylenebilirse de aynı şey aile tanımı için söylenemez. Zira aile kurumu toplumdan topluma çeşitlilik göstermektedir. Türk toplumuna göre aile, anne-baba, çocuklar ve her iki tarafın kan bağı olan akrabalarından meydana gelen ekonomik ve toplumsal bir yapıdır (Çiçek ve ark., 2016: 3). Bir başka tanıma göre ise aile, toplumun biyolojik ve kültürel devamını sağlayan toplumsal bir kurumdur. Bu tanıma göre ailenin insan türünün devamlılığı açısından vazgeçilmez bir rolü olduğu kadar toplumsallaşma açısından da önemli yere sahiptir (Aslan, 2002: 26). Aile kavramı bir çok araştırmacıya göre farklı farklı tanımlansa da hepsinin ortak noktası toplumun temel biriminin aile olduğu gerçeğidir (Çiçek ve ark., 2016: 4). Ailelerin özellikleri kültürden kültüre değişebildiği gibi aileden aileye de değişiklik gösterir (Kuş, 2014: 28). Meydana gelen bu değişiklikler aile birliğinin korunmasını zorlaştırmakta ve aile üyelerinin ruhsal ve sosyal yapılarını bozmaktadır (Kahraman, 2007: 67). Özellikle son zamanlarda meydana gelen hızlı değişim ve dönüşüm ailenin üstlendiği görevleri yerine getirmesinde sorunlar oluşturmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere aile kurumunun üstlendiği birtakım yükümlülükler vardır. Bunlar; biyolojik görev, ekonomik görev, koruyucu görev, sevgi verme görevi, toplumsallaştırma görevi, eğitim görevi ve boş vakitleri değerlendirme görevi olarak sınıflandırılır (Kahraman, 2007: 68). Ancak ailenin ilk ve en temel görevleri, aile içinde yaşayan bireylerin fiziksel ve zihinsel ihtiyaçlarını ve neslin devamını sağlamaktır. Sosyal bir çevre olarak aile ise, sorumluluğunu üstlendiği görevlerini tam olarak yerine getirmek için aile bireylerinin düzgün bir ortamda yetişip büyümesini amaçlamaktadır. Bunun aksi durumlarında yani aile işlevlerini anne veya babadan birinin aksatması durumunda aile bütünlüğü bozulabilmektedir. Aile bütünlüğü bozulan bir ailede de çocuk, korunmaya muhtaç hale gelebilmektedir (Kuş, 2014: 28-30).

Her toplumda niteliksel ve niceliksel farklılıklar olmakla birlikte devamlı bir değişme görülür. Toplumsal değişme olarak anılan bu olay, toplumun genel yapısını oluşturan toplumsal ilişkilerin ve toplumsal mekanizmaların yer ve zaman içinde farklılıklar göstermesidir. Değişim yapısında bulunan temel kavramlar maddi ve manevi kültür kavramları toplumsal değişimin sağlıklı olabilmesi için aynı derecede yani paralel bir şekilde değişmesi gerekir. Bununla birlikte değişim sürecinin maddi ve manevi boyutuyla

yaşanmamış olması durumunda insanların ilkel düzeyde kalması kaçınılmazdır (Aydın ve Baran, 2010: 118-119).

Türkiye’de aile kurumu, hem yaşanan iç ve dış göçlerden hem de kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması sebebiyle çeşitli alanlarda değişim yaşamaktadır. Bu değişimler ailenin bölünmesi, boşanma oranlarında artış, tek ebeveynli ailelerin giderek artması, sokak çocukları gibi bireysel dolayısıyla toplumsal sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Bayer, 2013: 113). Bu sorunlardan biri olan boşanma yalnız eşler arasında meydana gelen ayrılığı ifade etmez. Boşanma yaşayan çiftlerin çoğunun çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla aile birliğinin dağılmasına sebep olan boşanma çocuk için de son derece önemlidir. 20. yüzyıl boyunca aile kurumunda yaşanan tüm değişimler değerlendirildiğinde en acı olanın boşanma oranlarında yaşanan artma olduğu ifade edilmektedir. ABD’de 19. yüzyılın ortalarına kadar boşanma oranı %5 iken son yıllarda ilk evliliklerin yarısının boşanma ile sonuçlandığı bilinmektedir. Türkiye açısından bakıldığında boşanma oranlarında son yıllarda yükseliş görülmektedir. Türkiye’deki durum henüz Amerika ve Avrupa ülkelerindeki kadar ciddi olmasa da son yıllarda oranların arttığı gözlenmiştir. Bütün çocuklar için hayatlarının ilk dönemlerinde anne-babası ile olan ilişkileri oldukça önemlidir. Anne ve babanın ayrılması durumu ise çocuklar için olduğu kadar anne ve baba için de zor bir dönemdir (Öngider, 2013: 141-142). Bu dönemden en çok etkilenen kişi çocuktur. Hiç şüphe yok ki çocuğun her yönüyle iyi bir gelişim yaşaması ve gelişimini tamamlaması ailesinin yanında söz konusu olacaktır. Çocukların her zaman için annelerinin ve babalarının ilgi ve sevgisine muhtaç olduğu bir gerçektir (Türkarşlan, 2007: 100).

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerinin incelendiği birçok çalışmada boşanan ailelerin çocuklarının evli ailelerin çocuklarına oranla daha fazla davranış sorunları gösterdikleri, yine boşanan ailelerin çocuklarının evli ailelerin çocuklarına göre okul ve ders başarılarının daha düşük olduğu gözlenmiştir. Aile birliği bozulan çocukların daha sinirli ve hassas olduğu belirtilmektedir. Boşanmanın çocuklar üzerindeki kısa ve uzun süreli etkilerinde çocukları olumsuz olarak etkilediği çıkan sonuçlar arasındadır. Hatta çocukluk çağlarında anne ve babası boşanan çocukların yetişkin olduktan sonra bile bunun olumsuz etkilerine maruz kaldığı gözlenmiştir (Öngider, 2013: 157).

Dolayısıyla çocukların hayatında ebeveynlerinin birlikteliğinin, onların gelişimi için ne derece önemli arz ettiği görülmektedir. Çocukların anne ve babasının ayrılması suretiyle aile birlikteliğinin bozulmasına şahit olması oldukça zor bir durumdur. Bu yüzden boşanma durumunda çocuklar için ebeveynlerinin tutarlı olması çocuk açısından oldukça önemli bir durumdur (Öngider, 2013: 157).

1.2. Sosyal Politika Açısından Çocuklara Yönelik Politikalar

Sosyal politikanın ortaya çıkışı ilk zamanlarda her bakımdan olumsuz ve kötü çalışma şartlarında çalışan işçilerin durumunu düzeltmek üzere meydana gelmiş olsa da zamanla uygulama alanını genişletmiştir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında oluşan kötü yaşam koşulları ve 2. Dünya savaşının sona ermesi sonrası başlayan soğuk savaş zamanında siyasal, ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerin devam etmesi sebebiyle sosyal politikanın kapsadığı alan ve sorunlar giderek genişlemiştir. Bunların sonucunda sosyal politika günümüzde sadece işçileri değil kadın, çocuk, yaşlı ve göçmenleri de kapsar bir duruma gelmiştir. Sosyal politika en başta kapitalizmin ilk dönemlerinde gelir adaletsizliğinden oluşan sosyal sorunlara çözüm getirmek amacını taşımıştır. Şüphesiz çocuklar bu sorunlardan en yoğun etkilenen dezavantajlı grubu oluşturmaktadırlar. Böylece çocukları korumaya ilişkin kanunlar çıkarma ve kurumlar kurma şeklinde meydana gelen sosyal politika ilk olarak kapitalist Batı toplumlarında ortaya çıkmıştır (Mamur Işıkcı ve Karatepe, 2016: 72-73).

Çocukları kapsayan sosyal politika düzenlemeleri, çocuk emeğinin yoğun bir şekilde kullanıldığı sanayi devrimi ve sonrasına rastlamaktadır. Çünkü çocukların içinde bulunduğu durumu düzeltmek için yapılan kurumsal ve yasal ilerlemeler çocuk işçiliği alanında başlamış, özellikle Sanayi Devrimi sırasında kapitalist toplum tarafından çocuk emeği yoğun bir şekilde kullanılmıştır (Sunal, 2009: 76-81). Çocukların ağır çalışma şartları altında uzun süre çok düşük ücretle çalıştırılmaları tepkilere sebep olmuş ve işgücünün geleceği ile ilgili endişeler nedeniyle de ilk kez İngiltere’de 1802 yılında “Çırakların Sağlığı ve Ahlakı Hakkında Kanun” kabul edilmiştir (Tokol ve Alper, 2013: 360). Çocuk çalışma yaşının yükseltilerek 9 olarak belirlendiği 1819 tarihli “Pamuklu Dokuma Fabrikalarının Düzenlenmesi Yasası” da ilk kanun düzenlemelerinden birini oluşturmaktadır. Bu kanunu 1833 yılında İngiltere’de dokuma sanayinde çalışan 9-13

yaşındaki çocuk işçilerin günlük çalışma saatini 9, haftalık çalışma saatini 48 saat ile sınırlandıran yasa takip etmiştir. 1841 yılında Fransa’da çocukların çalışma şartlarını düzenleyen kanun çıkarılmıştır (Mamur Işıkçı ve Karatepe, 2016: 74). Bu kanunu 1878 Fabrikalar Kanunu takip etmiştir. Bu kanuna göre tüm sektörlerde asgari çalışma yaşı 10’a çıkarılmış, 14 yaşın altındaki çocukların çalışma süreleri normal günlük çalışma sürelerinin yarısı ile sınırlandırılmıştır (Tokol ve Alper, 2013: 360-361). 1890 yılında ise Berlin’de toplanan Uluslararası İş Mevzuatı Konferansı ile çocuk emeğine ilk kez uluslararası düzeyde bir korunma sağlanmıştır. Ancak hazırlanan yasalar çalışan çocukların haklarını korumada yetersiz kalmıştır. Zira işverenleri denetleyecek bir sistemin oluşturulmaması ve yasalara uyulmadığı zamanlarda verilecek cezanın belirlenmemiş olması çocuk işçileri madur durumda bırakmaktadır (Mamur Işıkçı ve Karatepe, 2016: 75).

Benzer dönemlerde Osmanlı zamanında çocukların korunması ile ilgili yapılan en önemli gelişme Mithat Paşa tarafından kurulan ıslahhanelerdir. Günümüzde çocuk evleri, yetiştirme yurtları ve ıslahhanelerin temeli Mithat Paşa tarafından kurulan bu ıslahhanelerdir. Burada 5-6 yaşından büyük ancak 12-13 yaşından küçük çocuklar bakılıp beslenip, okuma yazma öğretilip daha sonra bir sanat veya meslek sahibi olmaları için yetiştirmeleri sağlanmaktaydı (Akyüz, 2016: 443). Darüleytamlar (öksüz ve yetim yurdu) da Osmanlı İmparatorluğu’nda harp zamanlarında harp yetimleri ve diğer korunmaya muhtaç çocuklar için kurulan kuruluşlar arasında yer almaktadır. Darüleytam yetimhane adında kullanılmıştır. Bu kurumlar idareci, çalışan ve maddi yetersizliklerden dolayı 1926’da kapatılmıştır. Kapatılmalar sebebiyle doğan ihtiyaç Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından doldurulmak istenmiştir (Mamur Işıkçı ve Karatepe, 2016: 83). Atatürk önderliğinde Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara’da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti savaşta şehit düşmüş veya yaralanmış askerlerin çocuklarına bakmak haricinde genel anlamda tüm çocukların yetişmesi, korunması ve haklarının gözetilmesi için de çaba harcamıştır. Cemiyet 1935’de Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak, 1937 yılında da kamu yararına çalışan dernek statüsüyle faaliyetlerine devam etmiştir. 1983’de Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun yürürlüğe girdiği ana kadar faaliyetlerini sürdürmüştür (Akyüz, 2016: 444).

Cumhuriyet döneminde çocukların korunması hakkında ilk ve kapsamlı özel kanun 1949 tarihli ve 5387 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun”dur. Bu kanunla 0-6 yaş aralığındaki çocukların bakım ve yetiştirilmesi Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına (SSYB) verilirken 7-18 yaş aralığındaki çocukların bakımı Milli Eğitim Bakanlığına (MEB) verilmiştir. Bu kanunun eksikliklerini ve uygulamadaki sorunlarını çözmek amacıyla 1957’de 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Bu yeni kanun MEB ve SSYB yanında yerel yönetimleri de çocuk bakımı ve koruması konusunda yetkilendirmiştir. Uzun zaman karışıklık ve sorunlarla süren dönem sonunda 1983’de 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile 6972 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır (Akyüz, 2016: 445-446).

Günümüzde ise çocukların korunmasına dair hem anayasa da hem de kanunlarda maddeler bulunmaktadır. Anayasanın 50. maddesine göre kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağı ve küçüklerin, kadınların ve ruhi yeterliliği bulunmayanların çalışma yaşamında korunacağı hükmü yer almaktadır. Bunun haricinde 4857 sayılı İş Kanunu maddelerinde, özellikle madde 71, 72 ve 73’te çocukların çalışma yaşları ve çalışmaması gereken yerler başta olmak üzere çeşitli hükümlere yer verilmiştir. Ayrıca iş kanunu kapsamı dışında kalan durumlarda 6098 sayılı Borçlar Kanunu çocuklara yıllık izin konusunda haklar vermiştir (ÇSGB, 2017: 28-30). Bahsedilen kanunlar dışında 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu çocuklar ve çalışan çocuklar hakkında hükümlere yer vermiştir.

Ancak sosyal politika açısından özel olarak korunması gerekenler arasında yer alan çocuklar sadece çalışan çocuklarla sınırlı değildir. Sosyal politika açısından çocuk ve çocuk sorunları her alanı içerecek şekilde düzenlenmektedir. Ve dolayısıyla çocuk refahı da çok bileşenli bir yapı arz etmektedir. Bu kapsamda Türkiye’de çocukları korumaya, çocuk refahını sağlamaya yönelik geliştirilmiş hizmetler, politikalar ve kurumlar bulunmaktadır. Bu kurumlardan en eskisini 1982 yılında kurulan Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) oluşturmaktadır. Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), çocuklar için koruma hizmetleri ve diğer kamusal sosyal hizmetleri birlikte yürüten bir işleyişe sahiptir. Ancak kurum 2011 yılında yerini Çocuk Hizmetleri

Genel Müdürlüğe'ne bırakmıştır. Dolayısıyla günümüzde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bu alanda temel işlev gösteren kurumu oluşturmaktadır.

1.2.1. Dönüşen Bir Yapı Olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)

Toplumlarda engelli, göçmen, mülteci, hükümlü, korunmaya muhtaç çocuk vb. gibi özel şartları sebebiyle politikalar ile korunması gereken kesimler yer almaktadır. Sosyal hizmetler, bu çeşitli şartlara sahip bireylerin ve toplumsal kesimlerin insan haysiyetine yaraşır bir hayat seviyesine kavuşması için kaynakları kullanan bir sosyal koruma sistemi olarak önemli sorumluluklar üstlenmektedir. Türkiye'de sosyal hizmetler merkezi yönetim, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının belli bir planı ve programı dahilinde yerine getirilmektedir. 2011 yılına kadar Türkiye'de en etkili ve yoğun çalışan kurum Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'ydu. 1983 yılına kadar Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak faaliyetlerine devam eden kurum 1983'de 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile resmi bir kurum haline gelmişti. 81 ilde il sosyal hizmetler müdürlükleri ile hizmetlerine devam eden SHÇEK yaşlılardan engellilere, korunmaya muhtaç çocuklardan genç hizmetlerine kadar birçok alanda faaliyetlerini sürdürmekteydi (Salim, 2011: 85-86).

Ülkelerin yönetiminde bazı farklılıklar olsa dahi bütün ülkelerde merkezden yönetim ve yerel yönetim adlarında iki temel sistem uygulanmaktadır. Merkezden yönetim, tüm kamusal hizmetlerin ülkelerin başkentlerinde faaliyet gösteren kamu kuruluşları tarafından yürütülüp tüm kararların merkezdeki kamu otoriteleri tarafından alınmasını ifade etmektedir. Yerinden yönetim ise bazı kamu hizmetlerinin merkezi yönetim dışında kalan kamu tüzel kişileri tarafından gerçekleştirilmesi ve yürütülmesidir. Anayasanın 123. maddesinde "İdarenin kuruluş ve görevleri merkezden yönetim ve yerinden yönetim esasına dayanır" hükmü yer almaktadır (Başaran, 2014: 2).

Bu bağlamda bazı ülkeler güçlü bir şekilde merkezi yönetimi uygularken bazı ülkelere 1980 sonrası ve küreselleşme ile birlikte dünyanın pek çok yerinde yerel yönetimler güçlü bir görev, sorumluluk ve yetki ile varlığını sürdürmektedir. Bu durum merkezi yönetimin egemenliğinin ve meşruiyetinin zayıflamasına yol açarken bazı gelişmiş ülkelerde yerel

yönetimlerin güçlendiği görülmektedir. Son yıllara kadar birçok ülkenin ve Türkiye'nin yerel yönetim sisteminin merkezi yönetimi tamamlayıcı ve destekleyici bir rol üstlenmekteydi. Günümüzde ise durum tersine dönerek yerel yönetimlerin hizmetlerin yürütümünde daha etkili bir rol oynadığı görülmektedir. Yaşanan bu dönüşüm hem yasalarda hem de uygulamalarda yani her alanda kendini göstermeye başlamıştır. Dolayısıyla yerel yönetimlere yetki devrinin geçmesi ve hizmet veren ana birim olarak görülmesi yaşadığımız dönemde daha çok karşılaşılan bir durum olmuştur (Kesgin, 2016: 320-321).

Günümüzde Türk kamu yönetiminde önemli yenilikler yapılmaktadır. Yapılan düzenlemelerden biri benzer görevlere sahip olan farklı kurumların tek bir çatı altında toplanmasıdır. Yapılan bir diğer yenilik ise benzer görevlere sahip kurumların tek bir bakanlık altında toplanmasıdır (Başaran, 2014: 3).

Bunların yanı sıra hem merkezi yönetimlerin hem de yerel yönetimlerin sosyal hizmetlerin yürütülmesinde olanaklarının, kapasitelerinin, deneyimlerinin ve rollerinin arttığı ve kamu yönetiminin bu alanlarda yetkinliğini artırdığı görülmektedir. Sosyal hizmetlerdeki yükselişle beraber sosyal hizmetlerin yerel yönetimlere devri de söz konusu olmaktadır. 1980 yılı sonrasında merkezi yönetimlerin yetkilerinin sınırlandırılmasıyla yerel yönetimlerin etkinliğinin artırılması için bir takım düzenlemeler yapılmıştır. 2005 tarihli ve 5286 sayılı Kanun'un 6. maddesine göre Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görev ve yetkilerinin yerel yönetimlere devri dikkate değer adımlar arasında yer almaktadır (Kesgin, 2016: 324).

Bununla birlikte duruma sosyal hizmetler açısından bakıldığında merkezi yönetimlerden yerel yönetimlere yetki devrinde en önemli adım Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun taşra teşkilatının devredilmek istenmesiydi. Burada yürütme SHÇEK'in taşra teşkilatını il özel idaresine devretmek istemesiyle bir sosyal hizmeti yerelleştirmek istemiş ve aynı zamanda merkezi yönetimin etki, kontrol ve denetiminin fazla olduğu il özel idaresine bırakarak SHÇEK üzerindeki etkinliğini tam olarak kaybetmek istememiştir. Ancak 2012'de 6360 sayılı kanun düzenlemesiyle BŞB'lerin (Büyük Şehir Belediyeleri) sayısı (16 büyükşehir sayısı 30'a çıkarılmıştır) artırılmış ve sınırları il

sınırlarına kadar genişletilerek İl Özel İdare'lerinin tüzel kişiliği ortadan kaldırılmıştır (Kesgin, 2016: 325).

BŞB olan yerlerde il özel idarelerinin kaldırılması, BŞB'nin artması yerel yönetimler içinde belediyeleri, belediyeler içinde de BŞB'leri önemli duruma getirmiştir. Belediyelerin önemi sebebiyle sosyal hizmet kurumlarının yeni bir düzenleme ve Bakanlar Kurulu kararı ile belediyelere de devredilebileceği hükmedilmiştir. Bunun yanında Anayasa Mahkemesinin SHÇEK'in taşra teşkilatının devrini iptal etmesi sonrasında devir işlemi 2014 yılında tekrar gündeme gelmiş ve 6518 sayılı kanun ile bu devir işlemi hayata geçirilmiştir (Kesgin, 2016: 326).

1.2.2. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kapsamındaki Hizmetler

06.04.2011 tarihli ve 6223 sayılı Kanunun verdiği yetki ile 03.06.2011 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasına karar verilmiştir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü de, 08.06.2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yeni kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlanmıştır. Belirtmek gerekir ki, 24.06.2018 tarihindeki seçimlerden sonra değişen kabine ile birlikte Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın ismi Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı olarak değiştirilmiştir.

Bakanlık kapsamındaki bu yeni Genel Müdürlüğün görevleri şu şekildedir (cocukhizmetleri.aile.gov.tr).:

- Bakanlığın çocuklara yönelik sosyal hizmetlerini yürütmek ve bu hizmetlerin koordinasyonunu sağlamak.
- Çocuklara yönelik sosyal hizmetler konusunda yapılacak politika ve stratejileri belirlemek ve planlamak, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek.
- Gönüllü kuruluşlar, gerçek ve tüzel kişiler ve kamu kurum ve kuruluşları tarafından çocuklar için yürütülen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, şart ve usulleri belirleyip bunlara uyulmasını sağlamak.

- Çocukların ihmal ve istismardan korunup sağlıklı bir şekilde büyümeleri için gerekli olan önleyici ve telafi edici sistemleri oluşturmak ve uygulanmasına yardımcı olmak.
- Geçici ya da sürekli olarak ailesinden mahrum kalmış çocuklara veya çocuğun iyiliği gereği ailesinin yanında bakılmaması gereken çocuklara özel bakım ve koruma hizmeti sunmak.
- Özel şartlarda korunması gereken çocuklara dair hizmetleri habersiz denetimleri de kapsayacak şekilde yerinde denetleyip ortaya çıkan eksik ve aksaklıklara acilen müdahalede bulunmak.
- Özel şartlarda yetiştirilmesi gereken çocuklara en iyi hizmetin verilebilmesi için nitelikli personel ve istihdamı, fiziki altyapı gibi önlemlerin alınması.
- Özel şartlarda korunması gereken çocukların ilgili mevzuata göre işe yerleştirilmesi işlemlerinde koordinasyonu sağlamak.
- Özel surette korunması gereken çocuklar için hizmetler konusunda gönüllü kuruluşlar ve kamu kurum kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak ve bu konudaki teşvik edici davranışları destekleyip uygulanmasını sağlamak.
- Özel şartlarda korunması gereken çocuklar için toplumsal alanda hassasiyeti ve dayanışmayı sağlayıcı faaliyet, proje ve kampanyalar düzenlemek.
- Koruyucu aile hizmeti ve evlat edindirmeyi koordine etmek.
- Çocuk koruma kanununda belirtilen tedbirleri almak ve koordinasyonu sağlamak.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2017 yılı itibariyle hizmet verdiği korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Koruyucu aile hizmeti verilerinin devamlı güncellenmesi sebebiyle koruyucu aile sayısı ve koruyucu aile yanında bakımı sağlanan çocuk sayısının verileri 2018 yılına aittir.

Tablo 2
Çocuğa Yönelik Hizmetler, 2017 Verileri

ÇOCUĞA YÖNELİK HİZMETLER	Çocuk Sayıları
Kuruluş Bakımı Altında Bulunan	14.189
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen	104.729
Aileye Döndürülen Çocuk (2005-2017)	11.342
Toplam Evlat Edindirilen	16.171
Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan	6.070
Koruyucu Aile Sayısı	4.991
Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde Ücretsiz Bakılan	2.400

Kaynak: <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/istatistikler/2017-yil-sonu-verileri.pdf> (Erişim Tarihi: 04.07.2018).

Tablo 2'deki 2017 verileri önceki yıllarla karşılaştırıldığında, genellikle aile yanında destek verilerek uygulanan korunma ve bakım hizmetinin, geçmiş yıllara oranla giderek arttığı gözlenmiştir. Bunun yanı sıra kuruluş bakımı altındaki çocuk sayısı yavaş yavaş azalırken koruyucu aile, evlat edindirme gibi aile temelli hizmetlerin giderek arttığı görülmektedir.

BÖLÜM 2: KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR VE KORUYUCU AİLE HİZMETİ

Çocuk refahı kapsamında korunmaya muhtaç çocuklar için uygulanan hizmetlerden biri olan koruyucu aile hizmeti son zamanlarda faaliyetlerini giderek artırmıştır. Kurum bakımı ile karşılaştırıldığında çocuk refahı açısından çok daha iyi sonuçlar veren bu hizmetin gelecek dönemlerde de ulusal ve uluslararası alanlarda daha fazla tercih edileceği gözlenmektedir.

Çalışmanın ana konusunu oluşturan koruyucu aile uygulaması korunmaya muhtaç çocuk kavramı ile desteklenmektedir. Bu bölümde genel hatlarıyla korunmaya muhtaç çocuk kavramı, korunmaya muhtaç çocuklara sunulan hizmetler ve içerikleri, koruyucu aile hizmet modeli, dünyada ve Türkiye’de koruyucu aile hizmeti, koruyucu aile hizmetinin modelleri, uygulanması, görev ve yükümlülükleri ve şu anda Türkiye’deki durumu işlenmiştir.

2.1. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı

Bir ülkenin ve toplumun geleceğinin yapı taşı oluşturan çocukların tüm yönleriyle yetiştirilmesi, gelişimlerinin ve eğitimlerinin sağlanması tüm ülkeler için önem arz etmektedir. Çocukların bireysel farklılıkları nasıl olursa olsun bir bütün halinde korunmaları gerekmektedir. Ancak normal hayatlarında herhangi bir unsurun eksik olmasıyla bazı küçüklere düzenlemelerde korunmaya muhtaç çocuklar denir (Şenocak, 2010: 178).

Tüm dünyada var olan ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlardan en çok çocuklar etkilenmektedir. Dünyada bazı bölgelerde çocuklar temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamamakta ve çocukların sağlıklı birer birey olmasının önünde birtakım engeller var olmaktadır. Giderek küçülen ve geniş aile desteğinden mahrum kalan ve çocuklarına bakmakta zorluk çeken bazı aileler bu engellerden biridir. Aynı zamanda korunmaya muhtaç çocuklar olgusu her toplumun kendine özgü sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal özelliklerinin bir sonucu (Yolcuoğlu, 2009: 44) olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda korunmaya muhtaç çocuk kavramı iki şekilde ele alınmıştır:

Geniş anlamda Korunmaya Muhtaç Çocuk kavramı; belirli bir zaman diliminde, içinde bulunduğu toplumsal standartlara göre bakım, beslenme, barınma ve gözetilme gibi temel ihtiyaçların karşılanmasındaki eksiklikler sebebiyle sosyal, fiziksel ve ruhsal yönden sağlıklı bir birey olamama durumudur. Çocuklar, bireysel farklılıkları dikkate alınmaksızın hukuki anlamda tam ve sağ doğumundan reşit olana kadar ki süreç boyunca korunmaya muhtaçtır (Özşahin, 2012: 36).

Dar anlamda korunmaya muhtaçlık kavramı ise çocuğun yasanın emrettiği ölçüde bakım ve gözetiminin yapılmaması durumunda çocuğun fiziksel, zihinsel ve ruhsal anlamda güvenliğinin tehlikeye düşme durumudur (Özdemir, 1996: 14). Burada bahsedilen yasanın emrettiği düzenlemelerin (ister ulusal ister uluslararası hukukta olsun) amacı çocuğu korunmaya muhtaçlık durumuna karşı korumaktır. Çünkü çocuklar insanların yarısını belirleyecek olan varlıklardır. Bu yüzden çocuk hakları sadece insan hakları düzenlemeleri ve ulusal hukuk içinde değil uluslararası hukukta ve ayrıca incelenmektedir (Yazıcı, 2012: 501).

2.2. Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sunulan Hizmetler

Çeşitli sebeplerle bir aileye sahip olamayan, ailesinden ayrılmak zorunda olan, kendi ailesi yanında yaşama imkanına sahip olmayan ve bakıma muhtaç olan çocukların korunma altına alınarak tekrar topluma ve hayata kazandırılmaları büyük öneme sahiptir. Bu nedenle bu konudaki sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu kanununun ana düşüncesi “çocuğun bakım ve korunmasını kendi ailesi yanında gerçekleştirmek ancak bunun mümkün olmadığı durumlarda diğer bakım yollarına başvurmaktır”. Bakım alternatifleri arasında önce koruyucu aile hizmeti tercih edilmekte, koruyucu aile hizmetinin mümkün olmadığı ve bu hizmetten fayda sağlanamadığı durumlarda kurum bakımı tercih edilmektedir (Şenocak, 2010: 179).

Koruma altına alınması gereken çocuklara devlet gerekli korumayı sağlamak ve belirli hizmetler sunmaktadır. Korunmaya muhtaç çocuklara sunulan bakım hizmetleri; çocuğun kendi ailesi yanında aynı nakdi hizmetle bakımı, evlat edinme, kurum bakımı ve koruyucu aile (Yazıcı, 2012: 503) şeklinde gerçekleşmektedir.

2.2.1. Aile Yanında Sosyal Yardımla Destekleme

Tüm anne ve babaların şüphesiz çocuklarına en iyi bakım ve korumayı sağlamak istedikleri ancak anne ve babaların hayat şartlarının ve yaşadıkları hayatın kimi zaman buna elverişli olmadığı bilinmektedir. Aile birliği bozulan, dağılan ebeveynlerin bir kısmının ekonomik, sosyal, psikolojik ve fiziksel sebeplerle güçsüz bir hale gelerek çocuklarına bakamayacak duruma düşebildiği (Yolcuoğlu, 2011: 52) görülmektedir.

Aile çocuğun kendini diğerleriyle benzeştirdiği toplumdaki ilk rol modelidir. Ebeveynler çocuğun gelişiminde model olarak çocuğun kendini geliştirmesi ve değiştirmesi için önemli bir etkidir. Çeşitli nedenlerle aile, model olma başta olmak üzere bakım ve koruma işlevlerini gerçekleştiremediğinde çocuğun ihtiyaçlarını gidermeye yönelik alternatifler ve çözümler aranır. Bu durumda korunmaya muhtaç hale gelen çocuklar için öncelikli çözüm çocuğun öz ailesinin yada akrabalarının gözetiminde bakım ve korunmaya alınmasıdır (Yazıcı, 2014: 250).

Çocuğun öz ailesi veya akrabası yanında korunması bağlamında ekonomik olarak yardıma ihtiyacı olan ailelerin maddi, manevi ihtiyaçlarını karşılamak için bir sosyal yardım türü bakımından 2828 sayılı SHÇEK Kanun'u ortaya konulmuştur (Şenocak, 2010: 179). Bu kanuna göre yoksulluk içinde yaşayıp temel gereksinimlerini bile karşılayamayacak durumda olan bireylere, ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde gerekli yardımlar sunmak için hizmetler ve uygulamalar oluşturulmalıdır (Salim, 2011: 89).

2.2.2. Kurum Bakımı

Korunmaya muhtaç çocuklar için uygulanan bakım yöntemlerinden kurum bakımı, herhangi bir aile ortamında yetişmeyen veya ailenin bakım görevini yerine getiremediği durumlarda kimsesiz ya da korunmaya muhtaç çocukların kendileri gibi olan çocuklarla resmi ya da özel kurumlarda topluca ya da gruplar halinde ebeveynleri yerine geçen kişilerce sürekli veya belli bir süreliğine olan bakım türüdür (Özşahin, 2012: 48).

Çocuğun öz ailesinden ve evinden uzakta tam gün süren bir bakım türünü ifade eden kurum bakımı Türkiye gibi gelişmekte ülkelerde korunmaya muhtaç çocuklara sıkça rastlanan bir bakım türüdür (Yolcuoğlu, 2011: 50).

Küçük çocuklar tüm dünyada genellikle kurum bakımına yerleştirilir. Bu durum çocukların kurum bakımından olumsuz etkilendiklerinin bir çok araştırmada kanıtlanmasına rağmen gerçekleşir. Örneğin kurum bakımındaki küçük çocukların fiziksel olarak daha az gelişmesi, beyin fonksiyonlarında bozukluk, sağlıklarının zayıf olması ve duygusal bağlanma bozuklukları gibi sorunlarla karşılaşma oranları daha yüksektir. Bu çocuklar aileleri ile birlikte kalan çocuklar ile karşılaştırıldığında zihinsel, davranışsal ve sosyal yeteneklerinin daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır (Browne, 2009: 1).

Kurum bakım yönteminde kurum tiplerinin oluşumunda genellikle ülkelerin sosyoekonomik gelişmişlik ve kültür şekilleri etkili olmaktadır. Kurum tipleri açık ve kapalı tip kurumlar olarak sınıflandırılabilir. Kapalı Tip Kurumlar; çocuğun dış dünya ile ilişkisinin oldukça az olduğu, ihtiyaç duyulan tüm hizmetlerin tek bir yerde sunulduğu kurumlardır. Açık Tip Kurumlar ise bunun tam tersi olarak sadece barınma hizmetinin bulunduğu, geri kalan tüm hizmetlerin toplum içinde yer alan hizmetlerden karşılandığı bir kurum tipidir. Ayrıca kurumlar fiziksel gelişim süreçleri açısından da gruplandırılır (Şenocak, 2010: 181). Fiziksel gelişim süreçleri açısından gruplandırıldığında kurumlar 3'e ayrılır. Bunlar; ev tipi, okul tipi ve kışla tipi kurumlardır. Kışla tipi kurumlar; çocukları toplumdan ve varsa ailelerinden uzaklaştıran, hem barınmanın hem de mesleki eğitimin bir arada olduğu kurumlardır. Okul tipi kurumlar; amacı genel eğitim öğretim kurumları haricinde kalan engelli öğrencilerin yararlandığı kurumlardır. Ev tipi kurumlar ise az sayıda (5-10) çocuğun yararlandığı daha çok aile ortamına benzeyen kurumlardır (Şenocak, 2010: 185).

Fakat son zamanlarda çocukların koğuş tipi kalabalık odalarda, bireysel olarak tanınmadan sadece barınmaya yönelik bakımın yer aldığı hizmette önemli değişiklikler oluşmaktadır (Yıldırım, 2017: 16). Maliyet açısından yüksek olması ve hizmetten yararlanan çocuklarda psikolojik ve sosyal sorunların görülmesi kurum bakımının tercih edilme düzeyini azaltmıştır (Salim, 2011: 104).

2.2.2.1. Çocuk Yuvaları

SHÇEK kanunu çocuk yuvalarını; 0-12 yaş aralığındaki korunmaya muhtaç çocuklar ile 12 yaşını doldurmuş, kurumca bakımı sürdürülen ve kendine bakamayacak olan kız

çocuklarının bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı hizmet kuruluşlarıdır (Kahraman, 2007: 62). Son verilere göre Türkiye de 6 kuruluşta toplam 323 çocuk, çocuk yuvalarında yaşamaktadır.

2.2.2.2. Yetiştirme Yurtları

Kimstesiz çocuklar yurdu, yetim veya öksüzler evi şeklinde de anılan yetiştirme yurtları, kurum bakımı hizmetinde kullanılan yöntemler arasında ilk sırada yer almaktadır (Salim, 2011: 99). Yetiştirme yurtları yaşı 13-18 aralığındaki korunmaya muhtaç çocuklara bakan, bir iş veya meslek sahibi olmaları konusunda yardımcı olan ve toplumda faydalı birer birey olmaları konusunda görevli yatılı bir hizmet türüdür (Kahraman, 2007: 50). Bu anlamda yetiştirme yurtları korunmaya muhtaç durumdaki gençlerin korunma altına alındığı, gençlerin kendi ailesinin sosyalleşme görevini üzerine aldığı ve onları sosyal hayata hazırlayan bir sosyal hizmet kurumudur (Demirbilek, 2000: 138-139).

Yetiştirme yurtları toplum ve toplumdaki diğer kurumlarla ilişkili olabilmeleri açısından şehir içinde olmalıdır. Aksi durumda çocukların toplumdan soyutlanmasına ve uzun dönemde toplumunda bu durumdan olumsuz etkilenmesine yol açabilir (Şenocak, 2010: 185).

2.2.3. Evlat Edinme

Evlat edinme hizmeti, çocuk ile durumu evlat edinmeye müsait yetişkinin arasında yasal şartlar sağlanmak suretiyle çocuk-ebeveyn ilişkisinin oluşturulmasını ifade etmektedir. Çocukların aile yanında bakılması ve korunması anlayışına dayanan evlat edinme hizmetinin Asur ve Babil medeniyetlerinde de kullanılan köklü ve eski bir sorun çözme yöntemi (Salim, 2011: 92) olduğu görülmektedir.

Evlat edinme hizmeti, 2002 yılında yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu'nun 305-320 maddeleri ile SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından aynı kapsamda hazırlanan 01.08.2002 tarih ve 145 sayılı Evlat Edinme Yönergesi ve 14.01.2004 tarihinde kabul edilerek 1 Eylül 2004'de yürürlüğe giren Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun çerçevesinde yürütülmektedir (Yıldırım, 2017: 100).

Yasanın 306. maddesine göre evlat edinecek kişi 5 yıldır evli veya 30 yaşını doldurmuş olmalıdır. Evlat edinen kişi ile evlat edinilen kişi arasında 18 yaş olması gerekir. Ayrıca yasanın 305. maddesine göre evlat edinen kişi evlat edineceği küçüğe 1 yıl bakması ve onu eğitmesi şartı aranır. Evlat edinecek yetişkinin talebi doğrultusunda aynı anda veya değişik zamanlarda birden fazla çocuğu evlat edinmesi mümkündür. Evlat edinilen çocuklar, evlat edinen yetişkinin nüfusuna geçerler (Kahraman, 2007: 53).

Günümüzden farklı olarak geçmişte, evlat edinen ailelerin dini, ahlaki, sosyal, ekonomik ve siyasi amaçlar içerisinde genellikle evlat özlemini gidermek ve soyunun devamını sağlamak isteğiyle bu hizmetten yararlandığı görülmektedir. Günümüzde ise bu amaçlarda da değişiklikler meydana gelmiştir. Artık evlat edinmenin asıl amacı evlat edinenin çocuk özlemini ve soyunun devamını sağlamaktan ziyade korunmaya ve bakıma muhtaç çocuklara en uygun aileyi sunmak ve çevreyi bulmaktır. Türkiye’de evlat edinme aracılık işlemleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından sürdürülmektedir (Yazıcı, 2012: 505).

Öte yandan Medeni Kanun’a göre yasal bir neden bulunmadan, rıza alınmamışsa, rızası alınması gereken kişiler, çocuğun menfaati bunun sonucunda ağır biçimde zedelenmeyecekse, hakimden evlatlık ilişkisinin kaldırılmasını isteyebilirler (MK. m. 317) (Şenocak, 2010: 221).

2.2.4. Koruyucu Aile Uygulaması

Ailede olan ayrılıklar sebebiyle çocuklar belli bir süre için ailelerinden ayrı yaşamak zorunda kalabilirler. Bu süre içinde ailelerinden ayrı yaşamak durumunda olan çocukların kurum bakımı yerine başka bir aile de yaşayabilmeleri bu hizmetin ortaya çıkıp gelişmesinde etkili olmuştur. Buradaki amaç ailelerinden ayrı yaşamak zorunda kalan çocukların bu süreci en az zararla atlatmasıdır (Yolcuoğlu, 2011: 51).

Koruyucu aile bakımı bir nevi çocuğun öz ailesi yerine geçerek anne-baba rollerinin tümünün üstlenildiği ve gönüllülüğe dayanan bir hizmet çeşidi olarak uygulanmaktadır. Bu hizmet genellikle korunmaya muhtaç çocuğun ailesinin çocuğa bakım, koruma, besleme gibi temel ihtiyaçları dahi sunamadığı durumlarda ve çocuk için gerekli

olabilecek durumlarda başvuru bir hizmet türüdür (Yazıcı, 2012: 504). Çalışmanın ana konusunu oluşturan bu bakım türüne aşağıda genişçe yer verilmiştir.

2.3. Koruyucu Aile Hizmet Modeli Tanımı ve Amacı

Koruyucu aile hizmetinin anlaşılabilirliği, etkinliği ve uygulanabilirliği açısından koruyucu aile hizmet modellerinin tanımlanması ve koruyucu aile hizmet modelinin amacının net şekilde belirtilmesi önem arz etmektedir.

2.3.1. Koruyucu Aile Hizmet Modeli Tanımı

Çocuk refahı politikalarının amaçlarından en önemlisi her çocuğun yetenekleri dahilinde yetişebilmesi ve bu yetişebilme için aile, toplum ve çevrenin en uygun şartları sağlamasıdır. Tabi ki bu görev öncelikle toplumun en küçük yapı taşı olan ailenindir. Ancak toplumdaki tüm ailelerin değişik sebeplerle bu görevi tam olarak yerine getiremedikleri, toplumdaki bazı çocukların uygun olmayan ortamlarda yetiştikleri ya da yeterli derecede eğitim, barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçların karşılanmadığı görülmektedir (Tok, 1996: 7).

Çocukların sağlıklı birer birey olarak ve toplumsal hayata uyum sağlayabilen bireyler olarak yetişebilmeleri ilgi ve sevgi görebildikleri bir aile ortamında yetişmeleriyle sağlanabilir. Dolayısıyla uygun bir aile ortamında yetişemeyen çocukların devlet tarafından korunmasında, aile ortamına benzer ortamın sağlanması ihtiyacı doğmaktadır. Belirtilen ihtiyacı karşılayabilecek koruma yönteminin ise koruyucu aile hizmeti olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkeler kurum bakımı hizmet seviyesini en aza indirmiş ve iyi örgütlenmiş koruyucu aile hizmetine önem vermişlerdir (Kurtuluş Akbulut, 2011: 98).

Bakım (foster) kelimesinin anlamı bir başkasının (veya başka şeylerin) büyümesine ve gelişmesine yardımcı olmak anlamına gelir. Aynı zamanda birinin ihtiyaçlarına dikkat edilmesi gerektiği anlamına gelir. Veli olan anne ve babalar, bir çocuğa yaşamak ve büyümek için güvenli bir yer vermekte olan, bir çocuğun ebeveyni dışındaki kişilerdir. Anne ve babalar çocuğu evlerine götürür ve çocuğa ihtiyacı olduğu kadar bakarlar (kidshealth.org/en/kids/foster-families). En basit anlamıyla koruyucu ailelik kavramı bunu ifade eder.

Literatürde koruyucu aile ilişkisine dair çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Bu tanımlardan kimileri koruyucu aile uygulamasının yararlarına dikkat çekerken kimileri de diğer çocuk koruma sistemleri ile arasındaki farklara dikkat çekmiştir. Bu tanımlardan birkaçı şöyledir;

Ailesi yanında çeşitli nedenlerle bakılamayan ve evlat edinilmesi mümkün olmayan çocukların, uygun aileler yanında yetkili kurumlar tarafından denetlenen ve gözlemlenen, kısa veya uzun süreli olan bir hizmet şekli olarak uygulanan koruyucu aile uygulaması, aile ve çocuk refahı alanında önemi giderek artan bir hizmet türüdür (Özkara, 2005: 34).

Koruyucu Aile Hizmeti, değişik nedenlerle kendi ailesi yanında bakılamayan çocukların, kısa veya uzun süreli olarak çocukların bakımlarını üstlenen kişi veya ailelerin yanında devlet denetiminde olarak tanımlanmakta ve bu hizmeti veren kişi veya ailelere koruyucu aile denilmektedir (Yıldırım, 2017: 100).

Koruyucu Aile Yönetmeliğinin tanımına göre ise, “belirlenen esas ve usullere göre İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri denetiminde kısa veya uzun süreli, ücretli veya ücretsiz olarak çocuk bakımını üstlenen, çocuğun aile ortamında yaşamını sağlayan, öz ana babasının yerini tutabilecek, aile veya kişilerdir” olarak tanımlanmıştır (Kurtuluş Akbulut, 2011: 98).

2.3.2. Koruyucu Aile Hizmetinin Amacı

Yapılan bilimsel çalışmalar ailenin etrafını sosyolojik ve ekonomik bir çok tehditin sarmasına rağmen çocuğun yetiştirilmesinde, eğitiminde ve bakımında aileden daha iyi olacak bir kurumun olmadığını göstermektedir. Bunun yanında çocuğun bir aileye sahip olmadığı veya sahip olup ailenin çocuğa karşı görevlerini yerine getirmedeği durumlarda çocuk korunmasız kalabilmektedir. Bu durumda çocuğun korunması görevini devlet üstlenmektedir (Yurdakul, 2016: 35).

Koruyucu aile, çocuğun ihtiyacı düzeyinde aile ortamında sevgi, ilgi ve hoşgörü gösterilerek yetişmesi, zihinsel, duygusal ve fiziksel olarak sağlıklı gelişip topluma yararlı ve sağlıklı bireyler olarak var olmalarını sağlamak amacıyla kurulmuş bir hizmet türüdür. Bu kurum ile çocuğun sorunlu döneminin en az zararla ve normal hayatını olağan biçimde geçirmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Koruyucu aile hizmeti ile, çocuğun güven

ve süreklilik duygusuna zarar vermemekte amaçlanmaktadır (Kurtuluş Akbulut, 2011: 100).

Koruyucu Aile Hizmetinin asıl amacı, öz ailesinin farklı sebeplerle çocuklarına sağlıklı bir şekilde bakamadıkları durumlarda, çocuklara gereken yardımın yapılması ve çocuklara bu durumun hissettirilmemesidir. Ailenin kendi problemlerine çocukların dahil olmasını engellemek, çocukların bu durumu zarar görmeden atlattıklarını sağlamak ve normal hayatlarına kaldıkları yerden devam edebilmelerine imkan vermek, onların öz ailelerinden, çevrelerinden ve okullarından uzaklaşmadan hayatlarını devam ettirmek için ortam hazırlamak gibi amaçlarının olması koruyucu aile uygulamasının önemini artırmıştır (Kuş, 2014: 43). Bir başka tanımda koruyucu aile hizmetinin amacı; çocuğun biyolojik ailesinin çocuğun maddi, manevi ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamaması durumunda çocuğa istikrarlı, kurumsallaşmamış bir çevre sunmaktır (Özdemir, 1996: 24).

Koruyucu aile uygulaması, koruyucu anne baba olacak en uygun kişilerin seçilmesini, koruyucu ailenin görevlerini en iyi şekilde yerine getirmesi ve çocuğun koruyucu aile yanında yaşayabileceği kötü durumları ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Koruyucu aile hizmetinin önemli amaçlarından bir diğeri ise çocuğun kendi ailesinde yaşanan olumsuzluklar, sorunlar sona erdiğinde öz ailenin yanına dönmesini sağlamaktır. Belirtilen hususlar ışığında hareket eden koruyucu aile hizmeti, belirli bir süre çocuğun bakımını üstlenecek koruyucu aile seçiminde ve aile ile çocuğun uyumunun sağlanması hususunda da tedbirler almaktadır (Yurdakul, 2016: 36).

Koruyucu aile olmak isteyen aile ve bireylerin de koruyucu aile olmak istemelerinde olumlu ve olumsuz sebepler vardır. Olumlu sebepler arasında; bir çocuğa anne baba sevgisini yaşatmak istemesi, kendi çocuğuna arkadaş olarak bir çocuğu istemesi ve çocuğa aile sevgisini ve bakımını yaşatmak istemesi sayılabilir. Olumsuz nedenler ise; maddi gelir düşüncesi, daha önce kötü anne babalık yaşamış olanların bu durumu düzeltmek istemeleri ve çocuklarını kaybetmiş ailelerin koruyucu aile olarak çocuğu kendi çocukları yerine koyma istekleri sayılır (Kuş, 2014: 44).

2.4. Dünyada Koruyucu Aile Hizmet Uygulaması

Koruyucu aile bakımı ilk kez geleneksel toplumda görülmüştür. Bu toplumlarda geniş ailelerin varlığı çocukların tek başına ve korunmaya muhtaç kalmalarına engel olmuştur. Afrika'da bir çok yerli halkta anne babası ölmüş veya çocuğa bakamaz duruma gelmiş ailelerde kabile tüm sorumluluğu almakta ve çocuğu bir başına bırakmamaktaydı (Kurtuluş Akbulut, 2011: 101).

Çocuk refahı alanında yer alan koruyucu aile hizmetine dair ilk kanuni düzenleme İngiltere'de 1601 yılında Kraliçe 1. Elizabeth döneminde "Yoksullar Kanunu"66nda yer aldığı bilinmektedir (Özşahin, 2012: 51). Buna göre çocuklar yeme, içme, barınma ve sanat öğrenme karşılığında 21 yaşına kadar bir ustanın yanına çırak olarak yerleştirilirdi. Bugünkü haliyle koruyucu aile bakımı ise 1948'de Çocuk Daireleri'nin oluşturulmasıyla birlikte gelişmeye başlamıştır. 1950'lerde aile sorunlarından kaynaklı olumsuzlukları gidermek ve azaltmak hedefiyle çocukların kısa bir süre için koruyucu ailelerin gözetimine yerleştirilmesi politikası izlenmiştir. 1960'ların başında ortaya konan araştırmalarda koruyucu bakım hizmetlerinin her çocuğa uygun olmadığı ortaya çıkmış ve bu bakım hizmetleri başarısızlığa uğramıştır. 1970'lerin ikinci yarısına gelindiğinde ise sorunlu çocuklara toplumsal çözümler bulma arayışlarının sonucunda tekrar koruyucu ailelere ilgi artmıştır. Bugün İngiltere'de bütün koruyucu yerleştirmeler Çocuklar Yasası ile gerçekleştirilmektedir (Uluç, 1997: 19-20).

ABD'de New York'ta Rahip Brace'in etrafta başıboş bir şekilde bulunan çocukların büyük şehirlerin tehlikelerinden korunması için çiftliklerde barınmaları karşılığı çalıştırılmaları yönünde yaptığı çalışmalar, koruyucu aile hizmetinin ilk örneklerinden sayılmaktadır. 1854-1924 yılları arasında yüzbinlerce çocuk bu sistemle barındırılmıştır. Ancak zamanla bu çiftliklerde çocuklara kötü muamele edildiği ve ailelerinden uzaklaştırıldığı gibi sorunlar ortaya çıkmış ve çiftçi ailelerin seçimini ve denetimini üstlenen kurumlar kurulmuştur (Özdemir, 1996: 19-20).

1909 yılında Başkan Roosevelt tarafından düzenlenen 1. Beyaz Saray Konferansı'nda korunmaya muhtaç çocuklar üzerinde durulmuş ve on beş tavsiye kararı alınmıştır. Bu tarihten sonra her on yılda bir Beyaz Saray Konferansları yapılmış ve çocuk refahı alanında yeni hizmetler ve hedefler görüşülmüştür (Uluç, 1997: 19).

Eski Sovyetler Birliği'nde iç savaş, kıtlık ve ikinci dünya savaşı (1939-1945) gibi sosyal felaketler, birçok çocuğun yetişkinlerin bakımına ihtiyaç duymasına sebep olmuştur. Devlet bunlar gibi felaketlerden sonra ekonomik anlamda zayıfladığı için korunmaya muhtaç çocuklar sorununu çözememiş ve bir tür koruyucu aile uygulamasına yönelmiştir. Ancak 1960'larda hükümete göre felaketlerin sonuçları asgari düzeye indirildiği için ve korunmaya muhtaç çocuğun kalmadığı gerekçesiyle bu bakım yöntemi kaldırılmıştır. Bu yanlışın sonucunda 1987'de Sovyet Çocuklar Fonu'nun açıkladığı verilere göre ihmal edilen çocukların sayısı yılda %12 artmış ve ayrıca bir milyondan fazla çocukta psikolojik hastalıkların eşliğindedir. Bu durumlar devleti tekrar önlemler almaya yönlendirmiş ve tekrar koruyucu aile hizmeti uygulamalarına başlanmıştır (Karmanov, 1991: 115-117).

Fransa'da ise koruyucu aile hizmetine dair ilk uygulama 1952 yılında Paris'te gerçekleştirilmiştir (Kurtuluş Akbulut, 2011: 102).

Koruyucu aile hizmetinin ortaya çıkışı ve gelişmesi incelendiğinde dikkat çeken durum, bu bakımın kurumsallaşma ile hızlanıyor olmasıdır. Toplumda informal bir şekilde başlayan koruyucu aile bakımı ihtiyaçların artışı ve yeni sorunların artışı ile kurumsallaşmakta, zamanla ortaya çıkan kurumlarla arasında iş birliği yapılmaktadır (Uluç, 1997: 21).

2018 yılında İngiltere'deki 12 milyon çocuğun yaklaşık %1'i bakım (73.000) ya da bir çocuk koruma planı (50.000) üzerinde bulunmaktadır. Bakıma muhtaç çocuklar en yaygın olarak (yaklaşık %75) koruyucu yerleşimlerde yaşar (31 Mart 2017 itibarıyla 52.000 çocuk). Diğer çocukların % 11'i (7,890) güvenli birimlerde, çocuk evlerinde ve yarı bağımsız yaşam alanlarında yaşamaktadır (<https://www.gov.uk>).

2016 mali yılında Amerika'daki koruyucu aile sayısı 437.465'tir. Aynı dönemde koruyucu aile hizmetinden yararlanan korunmaya muhtaç çocukların sayısı ise 273.539'dur (<https://www.acf.hhs.gov>).

2.5. Türkiye'de Koruyucu Aile Hizmetinin Tarihçesi

Türk hukukunda koruyucu aile bakımı ilk kez 1926'da Medeni Kanunun 273. maddesi ile girmiştir. Bu madde ile eğer çocuğun bedensel ve fikri bütünlüğü tehlikede ise önlem olarak çocuğun farklı aile gözetimine verilmesi veya kuruma verilmesi hükme

bağlanmıştır. Ayrıca 1930 yılında çıkarılan Umumi Hıfzıssıha Kanunu'nda da koruyucu aile uygulamasına dair hükümler yer almıştır (Kuş, 2014: 40). İlk kanun 1926'da çıkmış olmasına rağmen koruyucu aile hizmetine ait ilk uygulama 27.05.1949 tarihli mülga 5387 sayılı Korumaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanunun yürürlüğe girişinden sonra gerçekleşmiştir. 1952-53 yıllarında Ankara Özel İdaresine ait lojmanlarda Profesyonel Koruyucu Grup Evleri kurularak, Gazi Yetiştirme Yurdundaki çocukların belli bir kısmı buraya taşınmış, ancak bu uygulama mevzuat bakımından sorunlar göstermesi ve aksaklıklara sebep olması nedeniyle bir yıl sonra sona erdirilmiştir. 1955-1956 yıllarında ise çocukların aile yanında bakımı Ankara ve İstanbul illerinde 2. kez ele alınmıştır (Kurtuluş Akbulut, 2011: 102-103).

Daha sonra 5387 sayılı Kanun'daki eksiklikler sebebiyle 1957 yılında 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun çıkarılarak 1958 yılında koruyucu aile hizmeti alanındaki ilk proje hayata geçirilmiştir. Adana ilinde 50 kişiyi kapsayan bu proje daha sonra farklı illerde de yapılmaya başlanmıştır (Kuş, 2014: 41). Bu proje 0-6 yaş grubundaki çocukları kapsamaktaydı.

Koruyucu aile hizmetleri, 1975 yılına kadar Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Koruyucu Aile Bürosu tarafından yürütülmüştür. Daha sonra söz konusu hizmetler çocuğun gelişmesinde aile yaşamının olumlu yönleri dikkate alınarak 1975 yılında 2099 sayılı Genelge ile Çocuk Bakım Yurtları'na bırakılmıştır. 1977 yılında çıkarılan 367 sayılı Genelge ile yurt genelinde uygulanmasına başlanmıştır (Yurdakul, 2016: 38).

1983 yılına gelindiğinde ise sosyal hizmetlere gereksinimi olan kesimleri hedefleyen sosyal refah hizmetlerini baştan düzenleyerek, daha etkin, verimli hale getirmek, hizmet seviyesini yükseltmek, hizmet alanlarını genişleterek günün değişen sorunlarına cevap verir hale getirmek ve sosyal hizmet alanında iş birliğini, koordinasyonu sağlamak amacıyla Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nu ön görüp 2828 sayılı Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu yürürlüğe girmiştir (Kuş, 2014: 41-42).

2828 Sayılı Kanun'un 22 ve 23. maddelerinde haklarında korunma kararı çıkmış veya karar alınacak olan çocukların koruyucu aileler yanında bakılmasından söz edilmektedir.

Ayrıca Kanun'un 23. maddesi baz alınarak 01.10.1984 tarihinde 18532 sayılı Koruyucu Aile Yönetmeliği (KAY) çıkarılmıştır ve hizmete ait ilk standartlar belirlenmiştir (Tok, 1996: 12). Koruyucu aile ilkeleri 1993 yılına kadar bu yönetmelikteki esaslara göre uygulanmıştır. Ancak 1993'te bir önce yürürlükte olan yönetmeliğin eksik taraflarını gidermek için yeni bir koruyucu aile yönetmeliğinin çıkarıldığı (Şenocak, 2010: 195) görülmektedir.

1993 yılında çıkarılan Koruyucu Aile Yönetmeliği'nin birtakım maddeleri 2006 ve 2009 yıllarında çıkarılan yönetmeliklerle değişime uğramışsa da kullanılmaya devam edilmiştir (Yurdakul, 2016: 39).

2011 yılında ise 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Müdürlüğü kapatılmış ve yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) kurulmuştur. Kararname ile ASPB bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü de kurulmuştur. 2828 sayılı SHÇEK Kanunu da 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu şeklinde isim değiştirmiştir (Yurdakul, 2016: 39).

ASPB'nin kurulması ile Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nde bulunan koruyucu aile yönetmeliğinde eksik yerler olduğu düşünülerek 2012 yılında 28497 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Koruyucu Aile Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir (Yurdakul, 2016: 39).

2.6. Koruyucu Aile Modelleri

Koruyucu ailelerin çeşitliliğini gösteren koruyucu aile modelleri, korunmaya muhtaç çocukların ne kadar süreyle korunmaya muhtaç olduklarını çocukların ihtiyaçları doğrultusunda belirleyip, koruyucu aile olacak ailelerin hangi durumlarda bu hizmeti vereceklerini göstermektedir. Her çocuğun korunmaya muhtaçlık durumları ve süreleri farklı olduğu için bu modeller oldukça önemlidir (Kuş, 2014: 44). Koruyucu aile hizmetinin; gönüllü, para karşılığı ve çok sayıda çocuğa hizmet veren koruyucu aileler şeklinde ayrıldığı görülmektedir. Ancak bununla birlikte kısa ve uzun süreli, uzman ve profesyonel ve akraba yanında bakım gibi türlerinin olduğu da bilinmektedir. Yukarıda bahsedilenler haricinde KAY'da dört koruyucu aile modeli olduğu bilinmektedir. Bunlar; Akraba ve Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli, Geçici Koruyucu Aile Modeli, Süreli

Koruyucu Aile Modeli ve Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modelidir (Yazıcı, 2014: 256-257).

2.6.1. Akraba ve Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli

Akraba ve yakın çevre koruyucu aile modeli, koruyucu aile yanına yerleştirilen korunmaya muhtaç çocuğun veli ya da vasi haricinde olan, kan bağı bulunan akrabalar ya da çocuğun iletişim içinde olduğu veya tanıdığı bakıcı, komşu gibi yakın çevresinde olan, seçmeleri durumunda asgari düzeyde ana-baba eğitimi almış kişi veya ailelerin uyguladığı hizmet modelidir (KAY, m.4). Modele göre ilk olarak akrabalara veya yakın çevrede belirli bir zaman anne-baba-çocuk ilişkisi kurulmuş ve uygun olan ailelere koruyucu aile olması için teklif sunulur. Bu kişilerin teklifi kabul etmeleri durumunda yapılacak sosyal inceleme sonucunda Komisyon'un kabul etmesi ile eğitim ve yaş şartı aranmaz (KAY, m.8).

Bu modelde dikkat edilmesi gereken en önemli durum koruyucu aile olacak kişi veya ailelerin çocukla arasının iyi olmasıdır. Çünkü bu modeldeki amaç çocuk için en doğru ve yararlı ortamın oluşturulmasıdır (Yurdakul, 2016: 41).

2.6.2. Geçici Koruyucu Aile Modeli

Bu hizmet modeli, korunmaya muhtaç çocuk için acil bir koruma ihtiyacı olması veya çocuğa ilişkin hizmet planının oluşturulmadığı ve herhangi bir kuruma yerleştirilmediği ya da hazırlanan hizmet planlarından değişik sebeplerle henüz yararlanılamadığı durumlarda uygulanmaktadır. Geçici koruyucu aile modeli, temel ana-baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimi almış profesyonel kişi ve ailelerin sağladığı bakım hizmetini ifade etmektedir. Model süreklilik arz etmez, birkaç gün ile en fazla bir ay arasında değişen bir süreyi kapsamaktadır (KAY, m.4).

Bu aile modelindeki önemli husus, koruyucu aile yanına yerleştirilecek olan çocuğun ne kadar süreyle koruyucu aile yanında kalacağını belirlenmesidir. Bu süreye bağlı olarak çocuk seçilmekte ve bu hizmetten yararlanmaktadır. Geçici koruyucu aile modeli acil durumlarda ve korunmaya muhtaç çocuğun hangi modelden yararlanacağını belirlenmediği hallerde kullanılmaktadır (Kuş, 2014: 46).

2.6.3. Süreli Koruyucu Aile Modeli

Süreli koruyucu aile modelinde, öz ailesi yanına kısa zamanda geri dönme olanağı olmayan veya kalıcı bir şekilde aile yanına yerleştirelemeyen çocukların, tercihen temel ana baba eğitimi veya koruyucu aile birinci kademe eğitime sahip kişi veya ailelerin yanına yerleştirilmesi (KAY, m.4) hedeflenmektedir.

2.6.4. Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli

Uzmanlaşmış koruyucu aile modeli ise birtakım özel zorlukları ve ihtiyaçları olan yani sağlık açısından özel bakıma muhtaç olan çocuklara yardımcı olabilecek lisans eğitim düzeyine sahip veya eşlerden biri en az ilköğretim mezunu olan kişilerin ana-baba eğitimleri, koruyucu aile birinci ve ikinci kademe eğitime sahip olan kişilerin sunduğu hizmet türüdür (KAY, m.4).

Bu modelin diğer koruyucu aile modellerinden farkını koruyucu aile olacak kişilerin veya ailelerin eğitim düzeyindeki farklılıkları gösterir. Bu modelde lisans düzeyinde veya eşlerden en az birisi ilköğretim seviyesinde eğitim almış olmalıdır. Ayrıca koruyucu aile olarak birinci ve ikinci kademe eğitime sahip olmaları istenmektedir (Yurdakul, 2016: 44).

2.7. Koruyucu Aile Hizmetinin Uygulanması

Koruyucu aile hizmetinin işleyişinde en önemli unsur koruyucu ailelerdir. O yüzden kurum çocuğa en uygun aileyi bulmak ile görevlidir. Koruyucu bir yuva bulmak, uygun koruyucu aile adaylarını bulmak, bunları listelemek ve sonunda da en uygun koruyucu aileleri seçmek demektir. Bu iş, koruyucu aile hizmetinin amacı bakımından oldukça önemlidir. Bu yüzden hizmetin uygulanmasında en iyi ve tecrübeli sosyal hizmet uzmanlarının çalışmaları gerekmektedir. Ancak genellikle işinde tecrübe sahibi dahi olmayan sosyal hizmet uzmanları bu işi yapmakta ve koruyucu aile uygulaması istenilen amaca tam olarak erişememektedir (Özdemir, 1996: 50).

Koruyucu Aile Yönetmeliğinde, koruyucu aile türlerinden koruyucu ailenin seçimi ve çocuğun yerleştirilmesine kadar koruyucu aile uygulamasıyla ilgili bütün bilgiler yer almaktadır. Bunlara göre;

2.7.1. Çocuğun Seçilmesi ve Yerleştirilmesi

Uygun bir koruyucu aile yanına yerleştirilebilecek çocuklar; kendi ailesi tarafından bakılamayan, değişik sebeplerle evlat edindirilme imkanını tamamiyle kaybetmiş cinsiyeti, sağlık durumu, kardeşinin olup olmaması gibi özellikler dikkate alınarak, özellikleri koruyucu aile yanına yerleştirilmeye uygun olan çocuklar arasından seçilmektedir. Ayrıca okula devam etme hususunda herhangi bir sorunu bulunmayan, sosyal hayata uyum sağlayabilen çocukların koruyucu aile yanına verilmeleri uygun bulunmaktadır. Bir çocuğun koruyucu aile yanına yerleştirilip yerleştirilmeyeceği sosyal çalışmacı tarafından belirlenmektedir (Yazıcı, 2014: 258).

Korunmaya muhtaç çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilmeden önce çocuğun kendi ailesi ile yaşadığı muhtaçlık durumu değerlendirilir. Çocuğun koruyucu aile yanına yerleştirilmeden önce fiziksel ve psikolojik kontrollerinin yapılması çocuk ve koruyucu aile açısından yararlı olacaktır. Böylece çocuğun hangi koruyucu aile modeline uygun olduğu tesbit edilip ona göre uygun bir koruyucu aile yanına yerleştirilmesi sağlanır (Kuş, 2014: 48).

Çocuk yerleştirilirken mümkün olduğu ölçüde yakın ve bildiği çevreden ayrılmamasına özen gösterilmelidir. Bu durumda hakim çocuğu akrabalarından birinin yanına yerleştirebileceği gibi uzun zamandır çocuk ile yakın ilişki içinde olan bir ailenin yanına da yerleştirebilir. Burada hakim dikkat etmesi gereken durum, yerleştireceği ailenin çocuğa uygun bir aile olup olmamasıdır. Yani bu aile çocuğu kendi çocuğu gibi görüp onun bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişiminde gereken desteği verebilecek bir aile olması gerekmektedir (Akyüz, 2016: 290).

Çocuğun yaşı da koruyucu aile uygulamasının uygunluğu açısından başvuru olan ölçütlerden biridir. Bilimsel olarak bir yaş sınırı koymak mümkün olmasa da 13 yaş altındaki küçükler için koruyucu aile bakımının daha uygun olduğu söylenebilir. Zira 13 yaştan büyük korunmaya muhtaç çocuklar için koruyucu aile ile anlaşmazlıkların çıkma ihtimali yüksek görülmektedir. Amerikan Çocuk Refahı Birliği ise bu yaşı 6 olarak belirlemektedir (Uluç, 1997: 50).

Koruyucu Aile Yönetmeliği'nde (KAY) koruyucu aile yanına yerleştirilecek çocuklara dair herhangi bir özellik belirtilmese de KAY'ın 6. maddesinde haklarında acil korunma veya bakım tedbiri alınan çocukların diğer çocuklara göre öncelikli olarak koruyucu aile yanına yerleştirilmeleri vurgulanmaktadır.

Hakkında mahkeme kararı ile korunma kararı çıkarılan yada valilik onayı ile acilen korunma kararı bulunan çocukların bakımlarının gerçekleştirildiği çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları ve rehabilitasyon merkezleri her ay koruyucu aile yanına yerleştirilebilecek çocukların ad-soyad, doğum yeri ve tarihi, korunma kararının sebeplerini bildiren bir liste ile çocuğun sağlık durumunu, alışkanlıklarını, fiziksel, zihinsel durumunu gösteren durum değerlendirme raporunu, il veya ilçe müdürlüklerine göndermektedirler (Yazıcı, 2014: 258-259). Bu raporlar il veya ilçe müdürlüklerinde incelendikten sonra acil durumda olan çocuklara öncelik vererek koruyucu aile yanına yerleştirilmeleri gerekir. Sonraki aşamada koruyucu aile adayının sosyal çalışma görevlisi tarafından sosyal incelemesinin yapılması gerekmektedir. Bunun sonucunda ilgili birimde dosyada olan bilgiler incelenerek ilgili personel ve çocukla görüşmeler yapılmaktadır. Bu görüşmelerin amacı çocuğu daha yakından tanımaktır. Aile ve çocuk arasında uyum sağlandıysa eşleştirme önerisi yazılı olarak komisyona sunulur. Uyum il ve ilçe müdürlüklerince kurulacak komisyonda değerlendirilir. Koruyucu aile ve çocuk arasındaki uyum komisyon tarafından karara bağlandıktan sonra çocuk imza edilen koruyucu aile sözleşmesi ve mahalli mülki amirin onayı ile yerleştirilmektedir (Kuş, 2014: 49). Komisyonun eşleştirmeyi uygun bulması durumunda eşleştirme olmadan çocukla görüşülüp onun fikri alınır ve gerekli çalışmalar yapılır. Koruyucu aile sözleşmesi imzalanıncaya kadar çocuk ve ailenin görüşüp birlikte zaman geçirmesi planlanır. Süreç zarfında çocuk önce saatlik sonra günlük, haftalık ve iki haftalık olarak toplamda iki ay geçmeyecek şekilde ailenin yanına verilebilir. Sürecin olumlu geçmesi sonucunda çocuğun ve ailenin isteği doğrultusunda yerleştirme işlemi başlatılır (KAY, m.14).

Yerleştirme işleminin başlamasından sonra il ve ilçe müdürlükleri ile koruyucu aile arasında sözleşme imzalanır, bu sözleşme mahalli mülki amir tarafından onaylanır. Sözleşmenin imzalanmasından sonra kuruluştaki bulunan çocuk sağlık kartı ile birlikte koruyucu aileye verilir ve bu işlem için tutanak tutulur. Belirtmek gerekir ki koruyucu aile yanında bakılan çocukların sağlık harcamaları kuruluş bakımındaki çocuklarda

olduğu gibi 5510 Sayılı Genel Sağlık Sigortası hükümlerine göre karşılanır. Yine koruyucu aile yanındaki çocuklar koruyucu ailenin çalıştığı kurumun bağlı olduğu sağlık kuruluşu ya da anlařmalđ doktoruna da götürülebilmektedir. Ancak bu durumda muayene ve tedavi  creti kurum tarafından ödenmemektedir.

Koruyucu aile yerleştirme formu, çocuğun koruyucu aileye tesliminden sonra en geç on gün içinde  ocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne ulaştırılmalıdır (KAY, m.14). Koruyucu aile ve  ocuk arasında birebir ilişki kurulduktan sonra çocukların sağlıklı bireysel gelişimlerinin sağlanacağı uygun koşullar bulunduğunda ve tercihen aynı zamanda olmamak koşuluyla bir koruyucu aile yanına en fazla 3  ocuk yerleştirilebilmektedir. Çocukların kardeş olması durumunda bu şarta uyum zorunluluğu yoktur. Kardeşlerin aynı aile yanına yerleştirilememesi durumunda birbiriyle bağlantı kurabilecek ailelerin yanına yerleştirilmeleri esas alınır. Koruyucu ailenin öz çocuklarının bulunması durumunda kendi çocuklarının ve yanlarına yerleştirilecek çocukların sağlıklı iletişim kurmaları ve kurulan anlaşmadan en iyi sonuç alınması için durumun değerlendirilmesi bu buna bağlı olarak uygun özellikte ve sayıda  ocuk yerleştirilmesi gerekir (Yazıcı, 2014: 260).

Geçici koruyucu aile yanına 0-3 yaş grubundaki çocuklardan en fazla 2, 4 yaş ve üzeri çocuklar için çocukların arasında en fazla üç yaş fark olması koşulu ile en fazla 3  ocuk yerleştirilebilir. Kardeş olan çocuklar içinse belirtilen şartlar aranmaz. Bunun yanında suça karışan çocukların koruyucu aile yanına yerleştirilmesinde en fazla 2 çocuğun yerleştirilebileceği şartı aranır. Ayrıca suç mağduru çocuklar ve suça karışan çocuklar ile özel bakım ve gereksinimleri bulunan veya normal çocuklar aynı koruyucu aile yanına yerleştirilmez. Geçici aileler ile yanlarına yerleştirilecek olan çocukların birbirlerine zarar vermemesi için çocuklar için yaş-cinsiyet gibi özellikleri göz önünde bulundurularak özel koruma tedbirleri alınır. İl ve ilçe müdürlüğü tarafından geçici koruyucu aile yanına yerleştirilecek olan çocuklar doktordan rapor alındıktan sonra günün herhangi bir zamanında koruyucu aile yanına yerleştirilebilir. Mesai saatleri haricinde gerçekleştirilecek yerleştirmelerde il ve ilçe müdürlüğünde çalışan bir sosyal çalışma görevlisi gözetiminde yapılır (Yazıcı, 2014: 260).

Uzmanlaştırılmış koruyucu aile yanına yerleştirilecek çocukların ailelerin yanına tek olarak yerleştirilmeleri esas alınmaktadır. Ancak çocuğun yararına uygun şartların mevcudiyetinde bir ailenin yanına 2 çocuk yerleştirilebilir. Bu durumda yanına çocuk yerleştirilen aileye üzerinde çocuğun ismi ve fotoğrafı bulunan kimlik kartı verilmektedir. Haklarında korunma kararı alınmış çocukların öz ailelerinden tekrar izin almaları gerekli değildir. Daha önce haklarında korunma kararı alınmış çocuklar öz ailelerinden izin istenmeden herhangi bir kuruma veya koruyucu aile yanına yerleştirilebilirler (KAY, m.14).

2.7.2. Koruyucu Aile Olma Süreci

Koruyucu aile olmak isteyen kişi veya aileler öncelikle yaşadıkları kentin İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne başvuruda bulunmalıdırlar (KAY, m.8). Başvuruyu yapan kişilerin başvuru koşullarına uygunluğu sosyal çalışma görevlisi tarafından değerlendirilmektedir. Başvuru koşullarına uyum gösteren kişilere koruyucu aile uygulamasının esasları, işleyişi, amacı, kapsamı ve koruyucu aileye verilebilecek çocukların özellikleri anlatılarak ilk görüşme tamamlanır. İlk görüşme sırasında sosyal çalışma görevlisi koruyucu aile olmak isteyen kişilere birtakım sorular sorarak kişiler hakkında genel olarak bilgi toplar. Görüşme sonunda koruyucu aile adayları ile sosyal çalışma görevlisi bir ilk görüşme formu doldururlar. Ek olarak koruyucu aile olmak isteyenlerden yazılı bir başvuru alınır (Yurdakul, 2016: 47). Ayrıca ailelerden bir adet vesikalık fotoğraf, T.C. (Türkiye Cumhuriyeti) kimlik numarası beyanı, öğrenim durumunu gösterir belgenin aslı veya idarece onaylı örneği, evliler için evlenme cüzdan örneği, iş veya gelir durumunu gösteren belge, adli sicil kaydının bulunmadığına ilişkin yazılı beyan içerir belgeler istenmektedir (KAY, m.8). Koruyucu ailelerden çocuğun bakımını, psiko-sosyal gelişimi ve eğitimi etkileyecek derecede fiziksel engeli, ruhsal rahatsızlığı ve bulaşıcı hastalığının olmadığına dair rapor da istenmektedir. Kişilerin evli olmaları halinde her iki eş içinde aynı belgeler ayrı ayrı istenir. Başvuruda bulunan kişiler ile birlikte yaşayan kişilerin bulunması halinde bu kişilerden de adli sicil kaydının bulunmadığına ilişkin yazılı beyan ve ruhsal rahatsızlığı ile bulaşıcı hastalığı bulunmadığına dair rapor istenir (KAY, m.8). Başvuruyu yapan aileler koruyucu aile sözleşmesinin yapıldığı andan koruyucu aile ilişkisi sonlanıncaya kadar koruyucu aile hizmetinin bütün yükümlülüklerini kabul etmiş sayılırlar. Koruyucu aile başvurusu kabul

edilen kişi ve aileler hakkında sosyal çalışma görevlisi tarafından sosyal inceleme yapılır. Yönetmeliğın 9. maddesinde sosyal çalışma görevlisinin inceleme yaparken dikkat etmesi gereken hususlar detaylandırılmıştır. Bu maddeye göre çocuğın yaşayacağı yer ve evre ocuk yetiştirmek için uygun bir ortam olmalıdır. Çocuğın kötü alışkanlıklar edinebileceğı bir evre olursa başvuru reddedilir. Çevrenin sağık açısından da çocuğa uygun olması gerekir. Olası bir acil durumda çocuğın yaşadığı yerin bir sağık kuruluşuna yakın olup olmadığı, çevredeki eğıtim kurumlarının hangi düzeyde olduğı ve güvenli ocuk oyun alanlarının bulunup bulunmadığı gibi konular sosyal çalışma görevlisinin inceleme konusudur. Tüm bu değılendirmeler sırasında koruyucu ailenin ekonomik durumu da inceleme alanı içine girer. Koruyucu aile asgari düzeyde korunmaya verilen çocuğın ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir. Yani koruyucu aile olmak isteyen kişi belli bir gelir düzeyine sahip olup çocuğı bir gelir kapısı olarak görmemelidir (Yurdakul, 2016: 48).

Koruyucu aile olmak isteyen ve başvurusu kabul edilen kişi veya ailelerin kişilik özelliğı, evliliğı, sosyal hayattaki ilişki durumları, toplum hayatına uygun hareket edip etmediğı gibi kişiye özgü alanlarda incelemeler yapılmaktadır. Ayrıca ocuk yetiştirme konusunda ne kadar yeterli olduğı, diğeri aile üyelerinin bu duruma bakış açıları gibi konularda da inceleme yapılmaktadır. Sosyal inceleme sonucunda kişi veya ailelerin hangi hizmet modeline uygun olup olmadığı ortaya konulur. Tüm bu incelemelerden sonra koruyucu aile dosyası oluşturulur ve dosya komisyona sunulur (Kuş, 2014: 56-57). Koruyucu aile komisyonu başvuran aileler için hazırlanan dosyalar üzerinde değılendirme yaparak hangi çocuğın hangi aileye yerleştirilmesi gerektiğine oy birliğı ile karar verir (Yurdakul, 2016: 50).

2.7.3. Koruyucu Aile Aylık Ödeme Miktarları

Tablo 3
Koruyucu Aile Aylık Ödeme Miktarları

Yaş-Okul Durumu	%	Aylık Bakım Ücreti	Gösterge	Aylık Harçlık	Aylık Toplam
0-3 Yaş	50	557,40	-		557,40
4-5 Yaş	75	836,11	-		836,11
6-14 Yaş (İlköğretim 1-4 ve 5-8 Sınıflar)	80	891,85	600	65,13	956,98
			900	97,70	989,55
15-18 Yaş (Lise ve dengi)	85	947,59	1200	130,26	1077,85
19+ Yaş (Yüksek Öğrenim)	90	1003,33	2000	217,10	1220,43

Kaynak: <http://www.koruyucuaille.gov.tr/koruyucu-aile/koruyucu-aile-aylik-odeme-miktarlari> (Erişim Tarihi: 04.02.2018), Not: 2018 Yılı'nın 1. yarısı için katsayı:0,108550

Servis :250 TL

KURS :2010 TL (Meslek Edinme)

3790 TL (Yeni Orta Öğrt.Sınavı)

5890 TL (Üniversiteye Hazırlık)

Koruyucu ailelere ödenen ücret (10270) gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımı sonucunda elde edilen rakamın sırasıyla %50'si, %75'i, %80'i, %85'i ve %90'ı alınarak belirlenmektedir. Memur maaş katsayısı sırasıyla 600 (İlköğretim 1-4. sınıf), 900 (İlköğretim 5-8. Sınıf), 1200 (Lise ve dengi okul) ve 2000 (Yüksek öğrenime devam eden) gösterge rakamı ile çarpılarak bulunan miktar kadar ödeme yapılmaktadır.

Servis ve kurs ücretlerine ilişkin olarak bulunan İl'deki ortalama fiyatlara dikkat edilmelidir.

2.7.4. Koruyucu Aile Hizmet Uygulamasını Sona Erdiren Haller

KAY’da koruyucu aile uygulamasını sona erdiren haller düzenlenmektedir. Buna göre koruyucu aile uygulamasının sona ermesi; sözleşmeden kaynaklanan sebepler, korunma kararının yürürlükten kalkması ve sözleşmenin sona ermesi ile ilgilidir. Sözleşmenin sona ermesi bütün taraflar için her zaman mümkündür. Korunmaya muhtaç durumdaki çocuk da kendi yararına olan sözleşmenin sona ermesini isteyebilir. Sözleşmenin sona ermesi korunma kararının kalkmasına bağımlı değildir. Ancak korunma kararının sona ermesi sözleşmenin sonlanmasına sebep olacaktır (Yazıcı, 2014: 262).

Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk aşağıdaki hallerin gerçekleşmesi durumunda yerleştirilirken izlenen usullerle geri alınır.

- Koruyucu ailenin KAY’daki 15. maddenin gereklerini yerine getirmemesi
- Çocukla koruyucu aile arasındaki iletişimin uygulanan mesleki çalışmalara rağmen kurulamaması veya devam ettirilememesi
- Koruyucu aile tarafından çocuğun istismar edilmesi
- Koruyucu ailenin çocuğun öz ailesi ile ilişkilerini kötü etkileyecek davranışlarda bulunması
- Çocuk için koruyucu aile hizmetinden beklenen yararın görülmemesi
- Korunma kararının kaldırılması ve çocuk için uygulanacak hizmetin değişmesi
- Koruyucu ailenin herhangi bir nedenle hizmeti vermekten vazgeçmesi durumunda sözleşme iptal edilip çocuk geri alınır (KAY, m.20).

Koruyucu aileden geri alınan çocuklara ilk olarak kendi ailesi yanına, bunun mümkün olmadığı zamansa öncelikle akraba veya yakın çevre modelinde hizmet sunulmaktadır. Ancak çocuk için akraba ve yakın çevre modeli veya koruyucu aile modeli bağlamında uygun bir yer bulunamaması durumunda çocuğun yaşı da göz önüne alınarak uygun bir kuruluşa yerleştirilir (Yazıcı, 2014: 263).

2.8. Koruyucu Ailenin Görev ve Yükümlölükleri

Koruyucu aile yönetmeliğinin 15. maddesi 1. fıkrasında koruyucu aile ilişkisindeki bütün modelleri kapsayacak şekilde bütün görev ve yükümlölükler yer almaktadır. Yönetmeliğe göre koruyucu aileliğin görev ve yükümlölükleri 3 şekilde sınıflandırılmıştır. Bunlar; yanlarına yerleştirilen korunmaya muhtaç çocuk ile ilgili olanlar, ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) İl Müdürlüğü ve sosyal çalışma uzmanı ile ilgili olanlar, çocuk, çocuğun kendi aile ve yakın çevresi ile ilgili olanlar şeklinde sınıflandırılmıştır (Yurdakul, 2016: 51).

Koruyucu aile yanına yerleştirilen korunmaya muhtaç durumdaki çocuklar için olan sorumluluklar şu şekildedir:

- Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuğun sağlıklı gelişimi için ihtiyaç duyulan koşulları sağlamak ve uygulanmasına yardımcı olmak, Sağlık Bakanlığı'nın belirlediği zamanlarda çocuğun izlenimini yaptırmak, tedavi planı ile ilgili yükümlölükler varsa yerine getirmek, uygulanmasında koruyucu aile birimiyle iş birliği içinde yer almak
- Çocuğun yetenekleri ve becerileri dahilinde eğitim ve öğretimi veya meslek edindirme konusunda gerekli imkanı sağlamak, çocuğun bakımı, korunması ve eğitilmesi dışında hiçbir şekilde çalıştırmamak
- Çocuğun karşılanabilir ihtiyaçları ile çocuğu ilgilendiren konularda çocuğun düşüncesini almak
- İl veya ilçe müdürlüklerinin iznini almadan çocuğu başka birisinin yanına bırakarak yer değişikliği yapmamak
- Çocuğun bakım koşullarının değişmesi durumunda il veya ilçe müdürlükleriyle iş birliği yaparak çocuğun ayrılık sürecine hazırlanmasında yardımcı olmak
- Çocuk yerleştirme önerisini geçerli bir gerekçesi olmaması halinde kabul etmek.

Koruyucu aile yanına yerleştirilen korunmaya muhtaç çocuğun öz ailesine, akraba ve yakın çevresine karşı sorumluluğu aşağıdaki gibidir:

- Görüştürülmesinde herhangi bir sakınca bulunmayan durumlarda çocuğun öz ailesi, akrabası ve yakın çevresi ile koruyucu aile biriminin uygun bulduğu zaman ve şekilde görüşmesini sağlamak
- Çocuğun eski çevresi ya da kan bağı bulunan kişilerle il ve ilçe müdürlüklerinin bilgisi olmadan görüşmemek

Koruyucu ailenin Bakanlık'a bağlı İl veya İlçe Müdürlükleri'ne ve sosyal çalışma uzmanına karşı sorumlulukları şöyledir:

- Çocuğun okul, kurs ve sünnet gibi hayatını değiştirecek durumlarda sorumlu sosyal çalışma görevlisi ile birlikte karar almak
- Hizmet süresi boyunca çocukla ilgili her türlü konuda rutin harici değişiklikleri ve duyumları sosyal çalışma görevlisine bildirmek
- Sosyal çalışma uzmanına gerekli çalışma şartlarını hazırlamak, periyodik izlemeleri ve mesleki yönlendirmeleri kabul etmek, uygulama planı doğrultusunda koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının uygulanması için iş birliği yapmak
- İl veya ilçe müdürlükleri tarafından koruyucu aile konusunda yapılan eğitim çalışmalarına katılmak
- Telefon değişikliği bilgisini hemen, adres bilgi değişikliğini acil durumlar dışında değişiklik gerçekleşmeden en az 20 gün önce, başka il veya ilçeye taşınma durumunda en az bir ay önce ve taşındıktan sonra sürekli yerleşim yerini 20 gün içinde bildirmek.

Geçici koruyucu ailelerin görev ve yükümlülükleri;

- Acil koruma gerektirip herhangi bir kuruluşa yerleştirilmemiş olan, il veya ilçe müdürlükleri tarafından yerleştirilecek olan çocukların mazeretsiz olarak 3 defadan fazla olmamak şartıyla günün her saatinde kabul edilmesi
- İl veya ilçe dışına çıkılması gereken durumlarda önceden bilgi vermek
- Ev koşullarını hizmete uygun şekilde düzenlemek

- Koruyucu ailelerin geçici statüden vazgeçmek istemeleri durumunda bunu bir ay önce il veya ilçe müdürlüklerine bildirmek
- Geçici koruyucu aile statüsünden vazgeçmek isteyen ailelerin dilekçeyle durumunu bildirip müdürlüklerin bunu uygun bulması durumunda bakım altındaki çocuğa yeni bir bakım hizmeti sunulana kadar hizmeti devam ettirmek

Uzmanlaşmış koruyucu ailelerin görev ve yükümlülükleri;

- Koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının uygulanması için gerekli birimlerle iş birliği yapmayı kabul etmek
- Verilen denetim kararı varsa ilgili birimlerle iş birliği yapmak
- Hazırlanan uygulama planı, varsa tedavi planı, eğitim tedbiriyle ilgili olarak eğitim planını yerine getirmek, uygulanmasında koruyucu aile birimiyle iş birliği içinde çalışmak.

2.9. Türkiye'de Koruyucu Aile Hizmetinin Genel Görünüşü

Türkiye’de koruyucu aile hizmeti yeni yeni gelişmekte olan bir bakım hizmetidir. Koruyucu aile hizmetinin gelişimini etkileyen faktörlerden en önemlisi nüfustur. Nüfusun fazla olduğu yerlerde eğitim seviyesinin daha yüksek olmasına rağmen korunmaya muhtaç sayısı da oldukça fazladır. İş olanaklarının fazla olmasıyla birlikte köyden kente göçün artması yaşam koşullarının değişmesine, gelir ortalamasının düşmesine ve bu da korunmaya muhtaç çocuk sayısının artmasına neden olmaktadır. Tüm bu gerekçeler korunmaya muhtaç çocukların sayısını artırırken koruyucu aile bakım hizmetinin de önemini vurgulamaktadır (Kuş, 2014: 73).

Tablo 4
Koruyucu Aile Hizmetinin En Fazla Uygulandığı İller

İl adı	Mevcut koruyucu aile sayısı	Koruyucu aile yanındaki çocuk sayısı	Toplantı sayısı	Koruyucu aile başvuru sayısı	Koruyucu aile sayısı	Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk sayısı
İstanbul	455	492	43	121	52	57
İzmir	358	400	12	30	31	37
Ankara	294	337	43	76	35	40
Kayseri	195	223	15	35	26	28
Kocaeli	173	212	11	26	19	23
Konya	173	205	18	23	27	40
Samsun	150	167	5	22	12	12
Antalya	141	169	9	13	26	28
Adana	141	180	5	4	27	34
Bursa	140	166	13	42	19	24

Kaynak: <http://www.koruyucuaile.gov.tr/illere-gore-koruyucu-aile-istatistikleri>

(04.07.2018).

Daha sağlıklı sonuçlar alabilmek için koruyucu aile hizmetinin yayınlanan son istatistiki bilgilerine yer verilmiştir. Bu kapsamda tablo 4’de Türkiye’de koruyucu aile hizmetinin en çok uygulandığı illere yer verilmiştir. Veriler değerlendirildiğinde ilk 3 sırada Türkiye’nin 3 büyük şehrinin yer aldığı görülmektedir. Buna göre, İstanbul koruyucu aile uygulamasının en sık görüldüğü ildir. İstanbul ilinde mevcut koruyucu aile sayısı 455’tir. Bu 455 koruyucu ailenin bakımını üstlendiği 492 tane korunmaya muhtaç çocuk vardır. İkinci sırada ise 358 koruyucu aile ile İzmir vardır. 358 koruyucu ailenin bakımını üstlendiği korunmaya muhtaç çocuk sayısı ise 400’dür. Üçüncü sırada ise 294 koruyucu aile ile Ankara yer almaktadır. Ankara’daki 294 koruyucu ailenin bakımını üstlendiği 337 tane korunmaya muhtaç çocuk bulunmaktadır.

Koruyucu ailenin en az olduğu şehirler 1 koruyucu aile ile Bayburt, Tunceli ve Nevşehir’dir. Ardahan ve Tunceli illerinde yakın zamana kadar tek bir koruyucu aile dahi

yokken son verilere bakıldığında bu iki şehrin de koruyucu aile hizmetine dahil olduğu görülmektedir.

Tablo 5
Koruyucu Aile Hizmetinin Ege Bölgesi Özelindeki İller

İl adı	Mevcut koruyucu aile sayısı	Koruyucu aile yanındaki çocuk sayısı	Toplantı sayısı	Koruyucu aile başvuru sayısı	Koruyucu aile sayısı	Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk sayısı
İzmir	358	400	12	30	31	37
Manisa	130	160	39	8	24	24
Denizli	114	143	23	24	11	15
Aydın	107	128	7	13	9	11
Afyon	104	126	2	46	22	26
Muğla	58	58	37	18	8	10
Kütahya	34	46	4	5	3	3
Uşak	20	22	1	5	5	6

Kaynak: <http://www.koruyucuaile.gov.tr/illere-gore-koruyucu-aile-istatistikleri>
(04.07.2018).

Tablo 5’de çalışmanın amacı kapsamında Ege Bölgesi genelindeki illerin koruyucu aile istatistikleri verilmiştir. Muğla, Kütahya ve Uşak haricindeki illerde koruyucu aile hizmetinin daha etkin kullanıldığı görülmektedir.

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE KORUYUCU AİLE HİZMETİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA - DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ

Sağlıklı bir toplum oluşturmaın ilk şartı toplumdaki bireylerin sağlıklı bir çocukluk geçirmeleridir. Belirli sebeplerle ailesinden ve anne ve/veya babasından ayrı yaşamak zorunda kalan korunmaya muhtaç çocuklar için birtakım önlemler alınmaktadır. Bu bağlamda çocuk koruma ve bakım hizmetlerinin rolü artmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de gelişen ve sayısal olarak da artış gösteren bir hizmet haline gelen koruyucu ailelik sistemine ilişkin literatürde az sayıda çalışma olduğu ve var olan çalışmaların da daha ziyade kurum bakımı, koruyucu aile bakımı karşılaştırması ve korunmaya muhtaç çocuklar üzerinde etkilere dayalı çalışmalar olduğu görülmektedir. Ancak koruyucu aile hizmetinin daha iyi anlaşılabilmesi için bu hizmetten yararlanan aileler gözüyle değerlendirilmesi de ayrıca önem taşımaktadır. Bu sebeple Denizli ili örneğinde koruyucu ailelerle görüşmek suretiyle koruyucu ailelik sürecinin ve sorunlarının tespiti araştırılmaya değer görülmektedir.

3.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışmanın konusunu çocuk refahı alanında çocuk koruma sistemlerinden biri olan “koruyucu aile hizmeti” oluşturmaktadır. Birtakım nedenlerle ailesi yanında bakılamayan ve evlatlık verilemeyen korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve korunması belirli şartlar çerçevesinde koruyucu aile tarafından sağlanmaktadır.

Araştırma kapsamında temel olarak şu soruların cevapları aranmaktadır:

- Denizli ilinde yaşayan koruyucu ailelerin koruyucu aile hizmetine yönelik bakış açısı ve bilinç düzeyi nedir?
- Denizli ilinde yaşayan koruyucu ailelerin karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
- Koruyucu aile hizmetinin çocuk refahı alanına etkileri nelerdir?

Koruyucu aile hizmeti ile ilgili çalışma yapmanın biri genel biri özel olmak üzere iki amacı bulunmaktadır. Çalışmanın genel amacı, Türkiye’de çocuk refahı kapsamında uygulanan bir sosyal politika olarak koruyucu aile hizmetinin kapsamını ve uygulamasını inceleyerek, hizmetten yararlanan koruyucu ailelerin yaşadıkları mevcut sorunları tespit

etmektedir. Çalışmanın özel amacı ise Denizli ilinde koruyucu aile hizmetinden yararlanan ailelerin hizmete ilişkin süreçlerini, sorunlarını incelemek ve çözüm önerileri sunmaktır.

3.2. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Yöntemi

Belirtilen amaçlar kapsamında çalışmada mülakat yöntemi kullanılmıştır. Derinlemesine bilgi almanın önemli olduğu saha araştırmasında, yüz yüze gerçekleştirilen mülakatlar ile toplanan veriler, içerik analizi yoluyla değerlendirilmiştir. İçerik analizi, metinlere ve kullanıldıkları bağlamlara yönelik geçerli ve anlamlı çıkarımlar yapabilmeyi sağlayan bilimsel bir araştırma yöntemidir. İçerik analizi, elde edilen verileri açıklayabilen kavram ve ilişkilere ulaşma amacını sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 227).

Koruyucu aile hizmetiyle ilgili çalışırken koruyucu aileler analiz ünitesi olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın evrenini koruyucu aile uygulamasından yararlanan aileler oluşturmaktadır.

Son verilere göre Türkiye’de toplam 4436 tane koruyucu aile bulunmaktadır (www.koruyucuile.gov.tr) ve bu da tezin evrenini oluşturmaktadır. Bahsedilen evren içinde Denizli ilinde koruyucu aile uygulamasından yararlanan aileler ise çalışmanın örneklemi oluşturmaktadır. Bu kapsamda Denizli ilinde bulunan 116 koruyucu ailenin 35’i ile yüz yüze görüşülerek mülakat yapma imkanı bulunmuştur.

3.3. Araştırmanın Bulguları

Araştırma bulguları, koruyucu aile hizmetinden yararlanan ailelerin demografik bulguları, koruyucu ailelerin bakımını üstlendiği korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin bulgular, koruyucu aile hizmetinin işleyişi ve sorunlara dair bulgular ve koruyucu aile hizmetinin çocuk refahı alanına katkısına ilişkin bulgular olmak üzere dört alt başlık kapsamında değerlendirilmiştir.

Mülakatlarda, koruyucu ailelere, ailelerin demografik bilgileri, koruma altına alınan çocuklara ilişkin bilgiler, koruyucu ailelik kavramı ve koruyucu aileliğin uygulanışı, koruyucu aile hizmetine yönelik sorunlar ve çocuk refahına katkı ile ilgili bilgileri içeren sorular yönlendirilmiştir. Araştırma bulgularının ilk iki alt başlığında, gruplandırmaya müsait ortak cevaplar tablolastırılmak suretiyle çalışmaya aktarılırken, katılımcıların ifadelerine doğrudan da yer verilmiştir.

3.3.1. Demografik Bilgilere İlişkin Bulgular

Bu bölümde koruyucu aile hizmeti kapsamında görüşme yapılan katılımcının, cinsiyeti (koruyucu anne veya baba), yaşı, eğitim durumu, mesleği, medeni durumu, evliyseler eşlerinin eğitim durumu ve mesleği ve aylık toplam hane geliri gibi demografik bilgiler incelenmiştir.

Tablo 6
Mülakata Katılan Ebeveynlerin Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Kadın	33	94,29
Erkek	2	5,71
Toplam	35	100

Katılımcıların cinsiyet dağılımı incelendiğinde mülakat gerçekleştirilen 35 koruyucu aileden ikisi (%5,71) erkek, 33'ü (%94,29) ise kadındır. Bu durumu toplumda cinsiyetler arasındaki iş bölümüyle de açıklamak mümkündür. Koruyucu aile olmak için bir ailedeki tüm bireylerin onayı gerekse de cinsiyetler arası iş bölümünün verdiği sorumluluklar nedeniyle koruyucu aile olmak için öncelikle annenin/kadının onayı gerekmektedir. Mülakatlara katılım, gerek çocuğa gerekse hizmete yönelik soruları cevaplandırma isteğinde kadınların sayısal çokluğu, toplumsal cinsiyet algısıyla doğrudan ilişkili bir durumu ifade eden çocuktan birinci derecede anne sorumludur bakış açısının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Tablo 7
Mülakata Katılan Ebeveynlerin Yaş Dağılımı

Yaş Aralığı	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
25-30	1	2,86
31-40	7	20,0
41-50	16	45,71
51-60	10	28,57
61 ve Üzeri	1	2,86
Toplam	35	100

Tablo 7’de Denizli ilinde mülakata katılan koruyucu aile ebeveynlerinin yaş dağılımı gösterilmektedir. Buna göre araştırmaya katılanların 16’sı (% 45,21) 41-50 yaş aralığındaki kişiler oluştururken 10’u (% 28,57) 51-60 yaş aralığından, 7’sini (% 20) 31-40 yaş arasındaki kişiler ve 1’ini de (% 2,86) 61 ve üzeri yaş grubundaki kişiler ve 25-30 yaş aralığındaki kişiler oluşturmaktadır.

Tablo 8
Mülakata Katılan Ebeveynlerin Eğitim Düzeyi

Eğitim Düzeyi	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
İlköğretimden Az	0	0
İlköğretim Mezunu	12	34,29
Ortaöğretim Mezunu	12	34,29
Ön Lisans Mezunu	2	5,71
Lisans Mezunu	8	22,85
Lisansüstü Mezunu	1	2,86
Toplam	35	100

Tablo 8’de Denizli’de gerçekleştirilen mülakatlara katılan koruyucu aile ebeveynlerinin eğitim düzeyi gösterilmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi koruyucu aile olma şartlarından biri olan en az ilköğretim mezunu olma durumu sebebiyle mülakata katılanlardan hiçbiri ilköğretimden az eğitim düzeyinde değildir. Mülakata katılanların 12’sinden 24’ü (% 68,58) ortaöğretim yani lise ve ilköğretim mezunu, 8’i (% 22,85) lisans mezunu, 2’si (% 5,71) ön lisans mezunu ve 1’i (% 2,86) lisansüstü (master/doktora) mezunudur. Koruyucu aile hizmetinin istenilen seviyeye ulaşmamasının sebebi olarak toplumun bilinç düzeyinin düşük olması gösterilirken tabloya göre koruyucu aile hizmetini üstlenen kişilerin çoğunluğunun eğitim düzeyinin lise ve ilköğretim seviyesinde olması şaşırtıcıdır.

Tablo 9
Mülakata Katılan Ebeveynlerin Mesleki Bilgisi

Mesleki Bilgi	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Memur/Kamu Görevlisi	5	14,29
İşçi	2	5,71
Serbest Meslek	2	5,71
Emekli	11	31,43
Ev Hanımı	15	42,86
Toplam	35	100

Tablo 9’da tez çalışmasına katılan koruyucu ailelerin mesleki bilgilerine yer verilmiştir. Çalışmaya katılanların 15’i (%42,86) ev hanımı, 11’i (%31,43) herhangi bir işten emekli, 5’i (% 14,29) memur/kamu görevlisi, 2’si (% 5,71) işçi ve serbest çalışan (avukat, diş hekimi) kişilerdir. Koruyucu aile olmak için herhangi bir meslek şartı belirtilmediği için çalışmaya katılan kişilerden eşi çalışıp kendi çalışmayan kadınlar ev hanımı statüsüyle koruyucu aile hizmetine katılmıştır.

Tablo 10
Mülakata Katılan Ebeveynlerin Medeni Durumu

Medeni Hal	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evli	33	94,28
Bekar	1	2,86
Dul	1	2,86
Toplam	35	100

Tablo 10’da mülakat çalışmasına katılanların medeni durumları incelenmiştir. Koruyucu aile şartları arasında evlilik bir şart olarak görülmemektedir. Buna rağmen mülakat çalışmasına katılan kişilerin çok büyük bir yüzdesi (%94,28) evlidir. Ancak yine de evlilik şartı olmadığının göstergesi olarak bir katılımcı bekar ve bir katılımcı dul olduğunu belirtmiştir.

Tablo 11
Mülakata Katılan Ebeveynlerin Eşlerinin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
İlköğretim Mezunu	15	45,46
Ortaöğretim Mezunu	8	24,24
Lisans Mezunu	10	30,30
Toplam	33	100

Tablo 11’de mülakat çalışmasına katılan koruyucu anne/baba’nın eşlerinin eğitim durumu incelenmiştir. Mülakat çalışmasına katılan 35 kişiden yalnızca 1’i bekar ve 1’i de dul olduğu için eşlerin eğitim durumu parametresinde 33 kişi değerlendirilmeye alınmıştır. Çalışmaya katılanların 15’i (% 45,46) ilköğretim mezunu, 8’i (% 24,24) ortaöğretim yani lise mezunu ve kalan 10’u (% 30,30) da lisans mezunudur. Bu parametrede eşleri ön lisans ve lisansüstü eğitim düzeyinde olan bulunmamaktadır.

Tablo 12
Mülakata Katılan Ebeveynlerin Eşlerinin Mesleği

Eşlerin Mesleği	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Memur/Kamu Görevlisi	5	15,15
İşçi	5	15,15
Esnaf	3	9,10
Serbest Meslek	9	27,27
Emekli	11	33,33
Toplam	33	100

Tablo 12’de mülakat çalışmasına katılan koruyucu bireylerin eşlerinin meslekleri incelenmiştir. Mülakat sorularını cevaplayanların büyük çoğunluğu kadınlardan oluştuğu için eşlerin meslekleri parametresinde ev hanımı şıkkı eklenmemiştir. Tabloya göre birinci sırada % 33,33 oran ile 11 kişi emeklilerden oluşmaktadır. İkinci sırada % 27,27 oran ile 9 kişi serbest meslekte çalışmaktadır. Üçüncü sırayı ise % 15,15 oran ile 5’er kişi işçi ve memur/kamu görevlisi olarak çalışmaktadır. Dördüncü sırada % 9,10 oran ile 3 kişi esnaf olarak çalışmaktadır.

Tablo 13
Mülakata Katılan Ebeveynlerin Toplam Aylık Hane Geliri

Toplam Gelir	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Asgari Ücret veya Altı	0	0
1500-2500	8	22,85
2501-3500	6	17,15
3501-4500	8	22,85
4501 ve Üstü	13	37,15
Toplam	35	100

Tablo 13’de bu çalışmaya katılan koruyucu ailelerin aylık evlerine giren toplam gelir incelenmiştir. Tabloya bakıldığında %37,15 oran ve 13 kişi ile ilk sırayı 4501 ve üstü gelir düzeyine sahip koruyucu ailelerin aldığı görülmektedir. Sonraki iki sırayı ise %22,85 oran ve 8’er kişi ile 1500-2500 ve 3501-4500 aralığında gelir düzeyine sahip kişiler almıştır. Son sırayı ise %17,15 oran ve 6 kişi ile 2501-3500 aralığındaki gelir düzeyine sahip aileler almıştır. Tablodan da anlaşılacağı üzere çalışmada asgari ücret ve altında gelir düzeyine sahip hiçkimse yer almamıştır. Bu çalışma asgari ücretin henüz 1404 TL olduğu zamanlarda yapıldığı için gelir düzeyleri bu şekilde sıralanmıştır.

Tablo 14
Mülakata Katılan Ebeveynlerin Biyolojik Çocuk Sahibi Olma Durumu

Öz Çocuk	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet	29	82,86
Hayır	6	17,14
Toplam	35	100

Tablo 14’de çalışmaya katılan bireylerin kendi öz çocuklarının olup olmadığı sorgulanmıştır. Tabloya göre katılımcıların % 82,86’sı yani 29 kişinin kendi öz çocukları olduğu, geri kalan % 17,14 oran ile 6 kişinin ise biyolojik bir çocuğa sahip olmadığı

anlaşılmıştır. Mülakat yapılan aileler arasında bazı ailelerin evlatlık çocuk alamadıkları için koruyucu aile uygulamasına başvurduğu öğrenilmiştir.

3.3.2. Korunmaya Muhtaç Çocuklarla İlgili Bulgular

Bu bölümde koruyucu aileler tarafından korunma altına alınan çocuklarla ilgili bilgi edinmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda koruyucu ailelere, korunma altına alınan çocukların sayısı, cinsiyeti, cinsiyetin seçilip seçilmemesi ve nedenleri, korunma altındaki çocuğun öz ailesiyle görüşme sıklığı, çocukların engel durumu, engel durumunun aileler için önemli olup olmadığı, korunma altına alınan çocuklarla ilgili yaşanan sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik alınan tedbirleri içeren sorular yöneltilmiştir.

Tablo 15
Bakımı Üstlenilen Korunmaya Muhtaç Çocuk Sayısı

Çocuk Sayısı	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
1	19	54,28
2	14	40
3 ve Üstü	2	5,72
Toplam	35	100

Tablo 15’de koruyucu ailelerin kaç tane korunmaya muhtaç çocuğun bakımını üstlendiği öğrenilmeye çalışılmıştır. Tabloya göre çalışmaya katılan ailelerin %54,28’i (19 aile) 1 çocuğa bakmaktadır. Yine bu orana yakın bir oranla ailelerin %40’ı (14 aile) 2 çocuğun bakımını üstlenmiştir. Çalışmaya katılan kişilerden yalnızca ikisi 3 veya daha fazla çocuğa baktığını belirtmiştir. Koruyucu aileler en fazla üç çocuğun bakımını üstlenebilmektedir. Üç ve daha fazla çocuğa bakan ailelerden biri sırf kardeşleri birbirinden ayırmamak için 3 kız çocuğu birlikte aldığını belirtmiştir.

Tablo 16
Bakımı Üstlenilen Çocukların Cinsiyeti

Çocukların Cinsiyeti	Çocuk Sayısı	Yüzde (%)
Kız	30	57,69
Erkek	21	42,31
Toplam	51	100

Tablo 16’da araştırmaya katılan koruyucu ailelerin baktığı korunmaya muhtaç çocukların cinsiyeti gösterilmektedir. Çalışmaya katılan koruyucu ailelerden ikisi karı-koca olduğu için onların çocukları bir kez sayılmıştır. Bu durumda mülakat çalışmasına katılan 33 koruyucu ailenin toplamda 51 korunmaya muhtaç çocuğa baktığı anlaşılmaktadır. Tabloya göre korunma altına alınan çocukların % 57,69’unu (30 çocuk) kız çocuklar oluştururken % 42,31’ini (21 çocuk) erkek çocuklar oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan bazı aileler toplumda kızları daha dezavantajlı gördükleri için bilinçli bir şekilde, kendileri isteyerek kız çocuk seçmişler ve onları önce kendilerine sonra topluma yeterli bireyler haline getirmek istediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 17
Bakımı Üstlenilen Çocuğa İlişkin Cinsiyet Seçimi

Cinsiyet Seçimi	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet	17	48,58
Hayır	18	51,42
Toplam	35	100

Tablo 17’de koruyucu ailelerin bakımını üstlendikleri çocuğa ilişkin cinsiyet seçimine yönelik tutumları ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda koruyucu ailelere bakımlarını üstlendikleri korunmaya muhtaç çocukların cinsiyetini kendilerinin belirleyip belirlemediği sorulmuştur. Gelen cevapların % 48,58’i (17 koruyucu aile) çocukların cinsiyetlerini kendilerinin belirlediğini belirtirken geri kalan % 51,42’si (18 koruyucu aile) kendilerine verilen çocukların cinsiyetinin kurum tarafından belirlendiğini ifade etmişlerdir. Cevaplar doğrultusunda bazı ailelerin tek bir cinsiyeti isterken çocukların kardeşlerinin olması dolayısıyla kardeşleri ayırmamak için diğer cinsiyeti de aldıkları

tespit edilmiştir. Yine bazı aileler kendi öz çocuklarının zıttı cinsiyetler isteyerek o konudaki heveslerini gidermek istediklerini vurgulamışlardır. Ailelerden biri kendi öz çocuklarının kız olduğunu ve kız çocuğun nasıl yetiştirildiğini, ne gibi sorunları olabileceğini bildikleri için daha aşına oldukları kız cinsiyetini seçtiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 18
Bakımı Üstlenilen Çocuğun Cinsiyetini Belirleme Sebepleri

Sebepler	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Daha İyi Anlaşacağımı Düşündüğüm İçin	4	23,52
Bakımının Daha Kolay Olacağını Düşündüğüm İçin	2	11,77
Kendi Çocuğumla Daha İyi Anlaşacağını Düşündüğüm İçin	2	11,77
Diğer Sebepler	9	52,94
Toplam	17	100

Tablo 18’de, çocuğun cinsiyetini kendi belirleyen 17 aileye niçin bu cinsiyeti tercih ettikleri sorulmuştur. Gelen cevaplara göre katılımcıların % 23,52’si (4 aile) koruma altına aldıkları bu cinsiyetle daha iyi anlaşacağını düşündüğü için, % 11,77’den (2’şerden 4 aile) seçtikleri cinsiyetteki çocuğun bakımının daha kolay olduğunu düşündüğü için ve kendi çocuğuyla daha iyi anlaşacağını düşündüğü için bu cinsiyeti seçtiklerini belirtmişlerdir. Bu soruya cevap veren katılımcılardan 9 aile diğer sebeplerden dolayı tercih ettikleri cinsiyeti seçtiklerini belirtmişlerdir. Diğer sebepleri belirten 9 aileden 5’i kendi biyolojik çocuklarının cinsiyeti haricindeki cinsiyete heves ettiklerini belirtirken diğer 4 aile kız çocuklarının korunmaya daha muhtaç olduklarını düşündükleri için bu cinsiyeti seçtiklerini belirtmişlerdir. Ailelerden biri bu soruda birden fazla nedeni belirtmiştir.

“Türkiye toplumunda kız çocuklarının hali ortada. Erkeklerin ileride hayata tutunmaları ve ilerlemeleri konusunda kızlardan daha şanslılar. Ama kız çocukları

öyle değil maalesef, mesele topluma bir kız çocuğu yetiştirmek, bir kadın toplumu değiştirmek. Biz o konuda hassasız. Sende görmüştündür bir kadının evin içinde bir işi bir mesleği yoksa o kadar söz hakkı var maalesef, eve getirdiği para kadar söz hakkı var bence. Sen çevrende de görmüştündür, kadınlar ev hanımı olunca kocaya bağımlı oluyor. Bağlı olsun ama bağımlı olmasın” (M12),

“Erkek çocuklar bir şekilde kendilerini kurtarıyorlar, yani hedefin bir kadını bir toplumu yetiştirmek olunca böyle bir şey oluyor. Aslında mesele bu. Sende karşılaşmışsındır çocuğu olmayanlar için cinsiyet önemlidir veya erkek çocuğu vardır kız çocuk heves eder ya da tam tersi kız çocuğu vardır erkek çocuk heves eder, ama bizde öyle değil, biz de zaten ikisi de var. O yüzden isteme nedenimiz o. Biz kocasına bağımlı, ezilen bir birey yetiştirmek istemiyoruz” (M13),

“Kız çocuklarının toplumsal anlamda mağdur edildiğini düşündüğüm kız çocukların bakımını üstlenmeyi tercih ettim” (M7),

“Kız çocuklarının daha fazla korunmaya ihtiyacı olduğunu düşünüyorum” (M19).

Cinsiyet seçimine ilişkin dikkat çekici ifadeler yer verilmesi sebebiyle, bu ifadelerin özel olarak değerlendirilmesi ve katılımcı görüşlerinin aktarılması gerekliliği duyulmuştur. Bu kapsamda çocuğun cinsiyetini kız olarak belirleyen ailelerin görüşleri incelendiğinde, kız çocukların erkek çocuklara oranla daha fazla ihtimam görmesi gerektiği zira erkek çocukların ilerlemesinin, hayata tutunmasının daha kolay olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır. Kız çocuklarının sahiplenilmesi suretiyle kadının toplumda yerinin güçlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapılarak toplumun refahı ve gelişiminde kız çocuklarına ayrı bir değer, anlam verildiği görülmektedir.

Tablo 19
Koruma Altındaki Çocuğun Öz Ailesi ile Görüşme Sıklığı

Görüşme Sıklığı	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Haftada Bir	1	2,86
Ayda Bir	11	31,43
Altı Ayda Bir	5	14,28
Senede Bir	5	14,28
Diğer	13	37,15
Toplam	35	100

Tablo 19’da koruma altına alınan korunmaya muhtaç çocukların öz aileleriyle hangi sıklıkta görüştüğü incelenmiştir. Yasal olarak öz ailenin her 3 haftada bir görüşmeyi talep etme hakkı olmasına rağmen o sıklıkta görüşen aile bulunmamaktadır. Çıkan sonuçlara göre, koruma altındaki çocukların % 2,86’sı öz ailesiyle her hafta, % 14,28’i kendi ailesiyle altı ayda bir görüşürken diğer % 14,28’lik dilim öz ailesiyle senede bir görüşüyor, % 31,43’ü öz ailesi ile ayda bir görüşmektedir. Geri kalan % 37,15’lik dilimde ise koruyucu aileler çeşitli bilgiler vermişlerdir. Bunlar; “hiç görüşmüyorlar, 8 yılda bir kez görüştüler, 1,5 yıldır gelmiyorlar, çocuklar her talep ettiğinde görüştürüyoruz, 2,3 ayda bir annenin talebiyle görüşüyorlar, 6 yıldır biz bakıyoruz ve hiç arayıp sormadı öz ailesi, çocuk gayrı meşru olduğu için görüşmeyen ailesi çocuğun babası şehit olunca çocuğa düşecek gelirden faydalanmak için görüşmeye başladılar” gibi cevaplar vermişlerdir.

Tablo 20
Bakımı Üstlenilen Çocukların Engel Durumu

Engel Durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet	15	44,11
Hayır	19	55,89
Toplam	34	100

Tablo 20’de katılımcılara koruma altına aldıkları çocukların engelli olup olmamasının onlar için farkedip farketmeyeceği sorgulanmıştır. Katılımcılardan biri soruya cevap

vermediği için değerlendirme dışı bırakılmıştır. Buna göre katılımcıların % 44,11'i farkedeceğini belirtirken geri kalan % 55,89'u çocuğun engelli olmasının bir önemi olmadığını belirtmiştir. Mülakat çalışmasına katılan katılımcılardan birinin koruma altına aldığı çocuk engellidir ve katılımcının “engel insanın vücudunda değil düşüncesindedir” sözü çocuğun engelinin hiçbir önem arz etmediğini desteklemektedir.

Tablo 21
Bakımı Üstlenilen Çocuğun Engel Durumunun Önemi

Niçin Fark eder	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Engelli Çocuklar İçin Gereken Özeni Sağlayamayacağımdan	6	40
Bakımlarının Zor Olduğunu Düşündüğüm İçin	3	20
Diğer Sebepler	6	40
Toplam	15	100

Tablo 21’de, tablo 20’de çocukların engelli oluşunun farkettiğini belirten 15 katılımcıya niçin farkettiği sorulmuştur. Katılımcıların % 40’ı engelli çocuklar için gereken özeni sağlayamayacağını düşündüğü için, % 20’si engelli çocukların bakımlarının zor olduğunu düşündüğü için böyle bir çocuğa bakmak istemediklerini belirtmişlerdir. Geri kalan % 40’lık dilimde ise katılımcılar sağlık sebepleri, engelli çocukların yaşlıları gibi olmaması ve özel bakım gerektiren engelli çocuklara, çalıştıkları için yeterli zamanı ayıramayacaklarını düşünmeleri sebebiyle bakmak istemediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 22
Bakımı Üstlenilen Çocuklarla İlgili Sorunlar

Sorunlar Yaşanıyor	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet	18	52,94
Hayır	16	47,06
Toplam	34	100

Tablo 22’de çalışmaya katılan koruyucu ailelere bakımlarını üstlendikleri çocuklarla sorunlar yaşayıp yaşamadığı sorulmuştur. Ailelerden biri soruyu yanıtsız bıraktığı için değerlendirmeye alınmamıştır. Ailelerin %52,94’ü (18 aile) çocuklarla birtakım sorunlar yaşadığını belirtirken %47,06’sı (16 aile) hiçbir sorun yaşamadığını belirtmiştir.

Korunma altındaki çocuklarla birtakım sorunlar yaşayan koruyucu ailelerin ne tür sorunlarla karşılaştıkları sorgulanmıştır. Buna göre ailelerin % 5,56’sı (1 aile) çocuğun sorumluluklarını yerine getirmediğini belirtmiştir. Geri kalan % 94,44’ü (17 aile) ise çocukla anlaşamamalarının çeşitli sebeplerini belirtmişlerdir. Bunlar arasında en fazla çocuğun önceki yaşamından kaynaklanan travmalar sebebiyle anlaşmazlıkların olduğu söylenmiştir. Ailelerden birkaçı çocuğun öz ailesiyle görüştüğünde hırçınlaştığını, kendini kapattığını ve çocuğa ulaşamadıklarını belirtmişlerdir. Yine ailelerden biri çocukla okul ve dersler konusunda sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Ailelerden biri çocukların ilk zamanlarda yalan söyleme, diğeryse hırsızlık huylarının olduğunu belirtmişse de şu an iki aile de bunları aştıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 23
Bakımı Üstlenilen Çocuk İle Yaşanan Sorunların Çözümü

Sorunların Çözümü	Cevap Sayısı	Yüzde (%)
Çocukla Konuşuyorum	13	36,11
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmeti Alıyorum	13	36,11
Sorumlu ASPB Uzmanı ile Görüşüyorum	8	22,22
Çocuğun Sevdiği Bir Büyüğünden Yardım Alıyorum	2	5,56
Toplam	36	100

Tablo 23’de korumaya alınan çocuklarla birtakım sorunlar yaşayan ailelere bu sorunları çözmek için ne gibi çözüm yolları denedikleri sorulmuştur. Koruyucu aileler bu soruda birden fazla yolu denedikleri için birden fazla çözüm yolu belirtmişlerdir. Buna göre 18

aile toplamda 36 farklı cevap vermiştir. Mülakat yapılan ailelerin çoğu birden fazla yolu denediklerini belirtirken bu yollardan biri genellikle çocukla konuşmak yani aile içinde çözmek olmuştur.

3.3.3. Koruyucu Aile Hizmetinin İşleyişi ve Sorunlara İlişkin Bulgular

Bu bölümde ailelere koruyucu aile olma süreci, koruyucu aile hizmetinin işleyişi ve koruyucu ailelerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin sorular yöneltilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bilgiler iki temel alt başlık altında toplanmıştır.

3.3.3.1. Koruyucu Aile Olma Sürecine İlişkin Bulgular

Mülakata katılan koruyucu ailelere, koruyucu aile olma sürecini nasıl geçirdiklerine ilişkin sorular sorulmuştur. Bu kapsamda koruyucu ailelerden, koruyucu aile hizmetinin öğrenilişi ve hizmet hakkındaki bilgi düzeyleri, koruyucu aile hizmetini nasıl tanımladıkları, koruyucu aile olma isteği, öz çocuklarının koruyucu aileliğe yönelik tutumları, akraba ve yakın çevrenin koruyucu aile olma sürecindeki yaklaşımlarını içeren bilgiler edinilmek amaçlanmıştır.

3.3.3.1.1. Koruyucu Aileliğin Öğrenilişi

Mülakat çalışmasına katılan koruyucu ailelere koruyucu aile hizmetini nereden öğrendikleri sorulmuştur. Katılımcıların yarısından fazlası (19 aile) koruyucu aile hizmetini akraba ve yakın çevresinden öğrendiğini belirtmiştir. Bu durum ailelerin koruyucu aile uygulamasında hizmetin bilinirliğinin önemini ortaya koymaktadır.

8 aile televizyon ve gazetelerden, 2 aile internetten ve geri kalan 6 aile de konuyla ilgili uzmanlardan öğrendiğini belirtmiştir. Konuyla ilgili uzmanlardan bilgi aldığını belirten 3 aile aslında evlat edinmek için kuruma başvurduğunu ancak bir ailenin evliliklerinin 5 yılı doldurmaması gerekçesiyle, diğer iki ailenin ise evlat edinme sırasının çok fazla olması sebebiyle kurum yöneticilerinin koruyucu aile hizmetini tavsiyesi üzerine bu sistemi kabul etmişlerdir. Yani buradan bu ailelerin daha önce koruyucu aile sistemi hakkında bir bilgiye sahip olmadığı yorumu yapılabilmektedir.

Çalışmaya katılan koruyucu ailelerin koruyucu aile hizmeti hakkında yeterli bilgiye sahip olup olmadıkları ölçülmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda katılımcıların büyük bir

çoğunluğu (31 aile) bu hizmet hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu belirtirken geri kalan 3 aile bu hizmet hakkında tam bir bilgiye sahip olmadığını belirtmişlerdir. Yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünen aileler arasında dernekte (DEKAD) yöneticilik yaptığı için diğer ailelere nazaran daha fazla bilgiye sahip olduğunu ifade edenler olmuştur. Bu durum, sivil toplum kuruluşlarının sosyal sorunların çözümünde ve toplumun bilinçlendirilmesi hususunda önemli bir sosyal politika aktörü olduğunu da göstermektedir. Ayrıca yılların verdiği tecrübeye dayanarak yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünenler ve ne yapılırsa yapılsın pratikte işin tamamen değiştiğini söyleyenler de yer almıştır. Yine çalışmaya katılan ailelerden biri,

“Koruyucu ailelik kavramını düşünmedik, sadece çocuğu alıp getirdik, amacımız çocukla güzel vakit geçirmekti” (M1).

şeklinde düşüncelerini belirtmiştir.

Bulgulardan da anlaşılabacağı üzere ailelerin çoğunluğu yeterli bilgiye sahip olduğunu ama ihtiyaç duyduklarında sosyal çalışma görevlilerinden her zaman destek alabildiğini belirtirken bir kısım aile de koruyucu aileliğin bilinip bilinmediğini çok önemsemediklerini, ihtiyaç duyduklarında bir uzmana başvurabileceklerini ifade etmişlerdir.

3.3.3.1.2. Koruyucu Aile Hizmetine Yönelik Tanımlama

Koruyucu ailelere koruyucu aile hizmetinin ne olduğu, hizmeti nasıl tanımladıkları sorulmuştur. 34 koruyucu aile soruya yanıt vermiştir. Katılımcıların çoğunluğu (19 aile) basit ama doğru bir koruyucu aile tanımı yapmıştır. Katılımcıların biri aileye yapılan yardımları, ikisi ise evlat edinmeyi koruyucu aile olarak bildiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların 12'si ise koruyucu aile kavramını farklı düşüncelerle tanımlamıştır. Bunların bir kısmı şu şekildedir;

“Korunmaya muhtaç çocukları topluma kazandırmak”(M2),

“Ailesi tarafından bakılamayan çocuğun bakımını üstlenip onu en iyi şekilde hayata hazırlamak” (M3),

“Devlet koruması altındaki çocukların aile yanına yerleştirilip bakımını üstlenmek” (M4),

“Çocukların bir aile ortamında bakılması” (M5),

“Koruyucu ailelik çocuktaki ve kendinizdeki yarım olan yanları doldurmak” (M6),

“Bir çocuğu bir eve bir aileye kavuşturmak, hayatını kurtarabilmek” (M7),

şeklinde bir çok farklı tanım yapılmıştır.

Bir koruyucu babanın yaptığı koruyucu ailelik tanımı dikkat çekmektedir:

“Bana göre koruyucu ailelik bir savaş, iki taraf var, taraflardan biri savaştan kaçıyor, o durumda sen kaçmış olabilirsin ama ben varım, ben senin yarım bıraktıklarını hayata hazırlayacağım diyebilmektir bence” (M9),

şeklinde koruyucu aileliği tanımlamıştır.

3.3.3.1.3. Koruyucu Aile Olma İsteği

Koruyucu ailelerin neden koruyucu aile olmak istedikleri sorgulanmıştır. Katılımcılardan bazıları birden fazla sebep belirtmiştir. Bu ailelerin 4’ünün öz çocukları yoktur. Cevaplara göre koruyucu ailelerin 3 tanesi hem kendi çocukları olmadığı için hem de toplumsal bir sorumluluğu yerine getirmek için bu sistemi seçtiğini belirtmiştir, yine ailelerden biri hem korunmaya muhtaç çocuklara yardım etmek için hem de toplumsal bir sorumluluğu yerine getirmek için bu sistemi seçtiğini belirtmiştir. Koruyucu ailelerden biri koruyucu aile olma isteğini;

“Öz çocuğum üniversiteye gittiği için çok yalnızlık çektim ve o yalnızlığı gidermek için koruyucu aile oldum” (M1),

şeklinde açıklamıştır. Ailelerin büyük çoğunluğu korunmaya muhtaç çocuklara yardım etmek ve toplumsal bir sorumluluğu yerine getirmek için koruyucu ailelik sistemini uygulasa da ailelerin kimisi yaş itibarıyla bir çocuk daha yapamayacağı için kimisi de içinden geldiği için koruyucu ailelik sistemine girdiğini belirtmiştir. 4 aile kendi çocukları

olmadığı için bu sisteme girdiğini belirtirken 2 aile de kendi öz çocuklarına arkadaşlık etmeleri için bu sistemi seçtiğini ifade etmiştir.

Çıkan sonuçlardan da anlaşılacağı üzere bu sisteme sadece çocuk sahibi olmayanlar değil daha çok muhtaç çocuklara yardım etmek isteyen ve toplumun üzerindeki bu sorumluluğun bilincinde olanlar girmektedir. Bu durum daha önce yapılan çalışmalara göre toplumun bilinç seviyesinin biraz daha arttığını göstermektedir.

3.3.3.1.4. Öz Çocukların Koruyucu Aile Olmaya İlişkin Tutumları

Öz çocuğu olan 29 koruyucu aile bu soruya yanıt vermiştir. Çalışmaya katılanlardan 27 ailenin öz çocuklarının ebeveynlerinin koruyucu aile olmak istemelerini olumlu ve anlayışla karşıladığını, takdir ettiğini ve asıl onların ailelerini cesaretlendirip koruyucu aile olmalarına vesile olduklarını belirtmişlerdir. Tek çocuklu ailelerden birisi,

“Öz evladımız bir gün bir çocuk yuvasına gitti, orada yaşadıklarından çok etkilenmiş ve hemen bu durumu bizimle paylaştı, biz de bu konuya olumlu yaklaşınca zaman kaybetmeden işlemlere başladık” (M9),

şeklinde koruyucu aileliğe yönelik çocuklarının tutumunu anlatmışlardır.

Bunun yanında çalışmaya katılanlardan 2 ailenin öz çocukları bu isteğe endişe ile yaklaştıklarını belirtmişlerdir.

Yapılan çalışmada ailelerini destekleyen çocukların genellikle kardeşlerinin olmadığı gözlemlenmiştir. Yanlarında bir kardeş, bir arkadaş olarak görebilecekleri yeni çocukları istemeleri ve bu konu da bu sebeple ailelerine destek verdikleri düşünülmektedir.

3.3.3.1.5. Akraba ve Yakın Çevrenin Değerlendirmesi

Koruyucu ailelere, akraba ve yakın çevrelerinin koruyucu aile olmak isteyişlerini nasıl değerlendirdiği sorulmuştur. Verilen cevaplara göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu (25 aile) yakın çevre ve akrabalarının olumlu tepkiler verdiklerini dile getirmişlerdir.

“Yakın çevremiz, akrabalarımız, eşimin ve benim ailem çok destek verdi, herkes takdir etti çok zoru başarıyorsunuz dediler” (M8).

Yine çalışmaya katılanlardan 3 aile bu isteklerinin garip karşılandığını ifade etmiştir.

Çalışma kapsamındaki 4 aile koruyucu aile olma kararlarına karşı çıktığını belirtmiştir. Özellikle içlerinden bir aile (karı-koca),

“7 yıl olmasına rağmen hala bu kararımız kabul görmüyor, aile büyüklerimiz şiddetli bir şekilde karşı çıkıyorlar; onlara (aile büyüklerine) kararımızın kesin olduğunu, bize gelip gelmemekte özgür olduklarını ama bizim bakımını üstlendiğimiz çocuğa bakmaya devam edeceğimizi belirttik” (M9-M10),

şeklinde durumlarını ifade etmişlerdir.

Geri kalan 3 aile ise bu konu da çeşitli düşüncelerini aktarmışlardır. Ailelerden biri,

“Yakın çevre ve akrabalarım bu konu da hiç danışmadım, çünkü evde yalnızlığı çeken benim, bu yüzden de kararıma kimsenin müdahale hakkı olduğunu düşünmüyorum” (M1),

şeklinde düşüncesini ifade etmiştir.

Yine bu 3 aileden bir diğeri düşüncesini,

“Aslında bu düşünce kişinin bakış açısına ve iyi niyetine göre değişiyor, sanılanın aksine bazen eğitimli insanlar bu kararımızı eleştirirken, eğitim düzeyi düşük insanlar takdir edebiliyor; yani bunun tam tersinin olması beklenirken bu şekilde de olabiliyor, bu durumda kararların onaylanıp onaylanmamasının eğitim düzeyiyle hiçbir alakası olmadığını ve kişinin iyi niyetine göre değiştiğini düşünüyorum” (M11),

şeklinde ifade etmiştir.

Bu 3 aileden sonuncusu korunmaya muhtaç durumdaki çocuğu henüz 15 günlükken aldığı için birtakım tepkilere maruz kaldığını belirtmiştir. Genellikle,

“Ne gerek vardı şimdi rahatını bozmaya, her şeye en baştan başlayacaksın, bu saatten sonra beziyle mamasıyla mı uğraşacaksın” (M14),

gibi tepkiler aldığını ama zamanla bu tepkilerin son bulduğunu ifade etmiştir.

3.3.3.2. Koruyucu Ailelerin Karşılaştıkları Sorunlara ilişkin Bulgular

Mülakata katılan koruyucu ailelere, koruyucu aile hizmetine yönelik değerlendirmeleri ve karşılaştıkları sorunlar sorulmuştur. Bu kapsamda genel olarak hizmeti değerlendirerek koruyucu aile olma süreci başta olmak üzere koruyucu aile olarak karşılaştıkları sorunları öğrenmek amaçlanmıştır.

Elde edilen bulgular incelendiğinde mülakata katılan koruyucu ailelerin karşılaştıkları sorunları bürokratik sorunlar, toplumsal sorunlar ve sosyal hizmete ilişkin sorunlar olarak sınıflandırmak mümkündür.

3.3.3.2.1. Bürokratik Sorunlar

Bürokratik sorunlar kapsamında, katılımcılar koruyucu aile olma sürecinin süre olarak uzunluğu, çok sayıda evrak hazırlama gerekliliği gibi sorunlara değinmekle birlikte hizmetin etkin uygulanamaması, eksiklikleri bulunduğu, ASPB denetim sıklığını yeterli bulmadıklarını, çocuklar üzerinde yeterli düzeyde karar alma/verme hakkına sahip olmadıklarını ifade etmektedirler. Bu sorunları ayrıntılı olarak incelediğimizde şu bulgulara ve ifadelere ulaşılmıştır.

Koruyucu aileler hizmetten yararlanma sürecinde “süre” olarak çok bekletildiklerini, çok detaylı bir araştırmadan geçtiklerini, bu araştırmayı yadırgamadıklarını ve doğru olanın bu olduğunu belirtselerde “süre” konusunda çok fazla beklemek, zaman kaybı yaşamak gibi sıkıntılarla karşılaştıklarını ifade etmektedirler.

“Biz çok bekledik, bizi çok beklettiler. Biz koruyucu aile olmak istediğimiz dönemde Denizli’de toplam da 15-20 tane koruyucu aile vardı. O zamanki sosyal hizmet uzmanları çok inceliyorlardı” (M13),

şeklinde zaman kaybı yaşadıklarını ifade etmiştir.

Mülakata katılan koruyucu ailelerin bir diğer bürokratik sorununun evraklardan kaynaklandığı belirlenmiştir. Gerek hazırlanacak evrak sayısı gerekse evrak yenileme işlemleri sebebiyle koruyucu aile olma sürecinin sıkıntılı geçtiği ve hatta aileler için caydırıcı noktaya geldiği görülmekte ve ifade edilmektedir. Bu konuda koruyucu ailelerden birinin kullandığı ifadeler şöyledir,

“Yaklaşık olarak 10 gün süren ailemizi araştırma işlemlerinde birçok prosedür vardı, aslında bu araştırmalar tabiki gerekli ve ben bundan şikayetçi değilim, ama asıl sorun, bu evrakların 2 yılda bir yenileniyor olmasıdır. 2 yılda bir yenilenen evraklardan daha önce bir ücret talep edilmiyordu, ancak artık test başına hane içinde bulunan herkesten kişi başına 50 TL alınıyor, koruyucu ailelik gibi güzel bir şey yaparken devlet destek olmak yerine maddi bir külfet yüklüyor, özellikle bu hizmete yeni başvuranlara bu yeni sistemin caydırıcı bir etkide bulunacağını düşünüyorum, 2 senede bir de olsa bu maddi külfet bence gereksiz bir durum” (M14).

Evraklara yönelik yaşanan sorunların başta sağlık olmak üzere acil durumlarda da önemli bir engel oluşturduğu belirtilmektedir. Bu konuda bir koruyucu anne,

“Acil bir sağlık sorunuyla karşılaşıldığında, çocuğun öz ailesinden imzalı onay alınması gerekiyor, bu durumun düzenlenmesi gerekir” (M6),

şeklinde düşüncesini belirtmiştir.

Ayrıca koruyucu aileler denetim konusunda da sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu kapsamda ASPB İl Müdürlükleri tarafından yeterli derecede denetlenme yapılmaması hususu dile getirilmektedir. Ailelerin yarısına yakını ASPB tarafından senede bir kez veya daha uzun zamanda ziyaret edildiklerini belirtmişlerdir. Ailelerin kimisi rutin denetimlerin sürekli yapılmasını savunurken kimisi yüz yüze denetim yapılmasa dahi telefonda sürekli iletişim halinde olmanın önemine değinmişlerdir. Ailelerin, denetimler konusunda herhangi bir çekince yaşamadıkları, tam aksine denetimin gerekliliğinin farkında oldukları görülmektedir.

“Normalde ne sıklıkla gelmeleri gerektiğini bilmiyorum ama biz telefonla iletişim kuruyoruz çünkü ben evde olmuyorum, en son 2 ay önce evdeydim ve o zaman geldiler” (M6).

Özel olarak denetim süreleri incelendiğinde, 3 ailenin ayda bir, 9 ailenin 3 ayda bir, 7 ailenin 6 altı ayda bir denetlendiği yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Ailelerin bir kısmı denetim eksikliği konusunda olumlu düşünce sergileyeme çalışmakta ve denetim sıklığının güven vermekle ilgili olduğu yönünde olumlu bir tavır ve anlayış sergilemeye çalıştıklarını ifade etmektedirler. Yani ASPB'ye belirli oranda güven vermeyi başarmış ailelerin daha az denetlendiğini ve bu durumda olağan olabileceğini ifade etmektedirler. Bu iyimser bakış açısına rağmen bazı aileler yaşanan sorunlarla denetim sıklığının doğru orantıda olduğunu vurgulamaktadırlar. Daha az sorun yaşayan ailelere daha az gidildiği, daha fazla problem yaşayan ailelereyse daha sık gidildiğini düşünmektedirler.

“Bize çok fazla gelmiyorlar, bir 6 ay olmuştur, çok sorunumuz olmadığı için ve telefonla da sürekli diyalog halinde olduğumuz için gelmeye pek gerek görmüyorlar” (M13).

“İlk zamanlar çok geliyorlardı, her ay geliyorlardı ama şimdi beni unuttunuz diye ben arıyorum, şimdi öyle geliyorlar, aradığım zaman sizde sorun yok diyorlar, herhalde o yüzden daha az geliyorlar” (M16).

“Aramızda güven problemi olmadığı için yani bize güvendiklerinden dolayı gelmek için çok üstelemiyorlar” (M21).

Koruyucu ailelerin dikkat çektiği bir diğer sorun alanı ise koruyucu aile hizmetinin yeterli seviyede uygulanmamasına yöneliktir. Zira katılımcıların önemli bir bölümü (27 kişi) Türkiye’de koruyucu aile hizmetinin yeterli derecede uygulanmadığını belirtmişlerdir. Bu düşüncelerinin temelinde Türkiye’de hala kurum bakımının devam etmesi önemli bir rol oynamaktadır.

“Koruyucu aile hizmeti yeteri kadar uygulanmıyor, eğer yeterli derece yaygın olsaydı şu an Denizli’de yuvada 150 tane çocuk olmazdı, Denizli zengin bir şehir ve bu uygulama bilinse zaten bunu yaparlar, ben 26 yaşında başvuru yaptım 27 yaşında çocuğum yanımdaydı, asgari ücretle geçiniyorum, ben yapıyorsam herkes yapar” (M6).

“Bu hizmet yeterince uygulanmıyor, ben sana canlı bir örnek anlatayım bu durum için, biz koruyucu aileler olarak valiliğin önünden Bayramyeri’ne doğru bir bisiklet turnuvası düzenledik. Çamlık’a kadar bisiklet sürdük, farkındalık

yaratmak için yapılan bir düzenlemeydi bu. Bir nine kültürlü-eğitimli geldi, oğlum siz burada niye toplandınız dedi. İşte teyze koruyucu ailelik sistemini yaygınlaştırmak, tanıtmak için buradayız dedim, size de broşür falan vereyim dedim, sen bana bunu Türkçe anlatsana dedi, dedim daha nasıl anlatayım, yuvada yaşayan çocukları ailelere yerleştiriyorlar daha iyi bir hayat daha iyi bir bakım sağlamak için dedim, haa dedi, alemin doğurup bakamadığına siz bakıyorsunuz dedi, boş verin oğlum bunları dedi, yani toplumun koruyucu aileliğe bakışı bu” (M13).

Genel kabul yeterli uygulama olmadığına yönelik olsa da hizmetin yeterli seviyede uygulandığını düşünen katılımcılar (4 kişi) da bulunmaktadır. Bu katılımcılara Türkiye’de bu hizmetin 1960’lardan beri uygulandığını ancak şu an sadece yaklaşık 5000 çocuğun koruyucu aile hizmetinden faydalandığı bilgisi sunulmuştur. Bu durumda “her şeyin bir an önce yapılamadığını, hem derneğin (DEKAD) hem de il müdürlüğündeki çalışanların yeterli derecede çalıştığını, ayrıca devletin zamanında televizyon ve gazetelerden bu sistemi yeterince duyurduğunu ancak insanların sorumsuz ve ilgisiz olduğunu, çocuk sayısında bir artış olmuyorsa bu durumun devletin değil insanların sorumsuzluğundan kaynaklandığını” dile getirmişlerdir. Dolayısıyla 4 koruyucu aile, hizmetin yeterliliği konusunda devletin bir eksikliği olmadığını, sorumluluğunu yerine getirdiğini ancak bireylerin ve toplumun bakış açısında eksiklik olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu düşünceye sahip olan aileler için refahın sağlanmasında bireyin ve ailenin, devletten daha fazla sorumluluk alması gerektiği yönünde bir önkabul olduğu görülmektedir.

“Bize göre Türkiye’de koruyucu aile uygulaması yeterli seviyede uygulanıyor ama insanlar bu konuda çok duyarlı davranmıyorlar” (M9).

“İnsanlar bu sorumluluğu almak istemiyorlar bence, biliyorlar da bilmemezlikten geliyorlar sanki” (M16).

“Kimse kendi rahatını bozmak istemiyor, bu iş tam anlamıyla elini taşın altına koymak, gece gündüz onların sorumluluğunu almak, bir insanla uğraşmak aşırı derecede ilgi ve fedakarlık isteyen bir şey, bugün herkes yaşlılar için huzurevi çocuklar için de yuvaların arkasına sığınmış durumda, en basitinden sokak hayvanlarının peşinden koşuyorlar, bunun yerine git bir çocuğun peşinden koş,

hiçbir şey yapamıyorsan git yuvaya onlarla bir gün geçir, zaten o bir günü yuvada geçirirsen o yuvadan çıkamıyorsun zaten. Kimse o sorumluluğu almak istemiyor” (M8).

Hizmetin yeterli derecede uygulanıp uygulanmadığını bilmeyen aileler de bulunmaktadır. Bu düşünceye sahip koruyucu ailelerin cevapları incelediğinde;

“Yeterli seviyede uygulanıyor mu hiç bilmiyorum, insanlar sen koruyucu aile misin diye tepki veriyorlar, biliniyor biraz galiba ama uygulayan çok az, yadırgıyorlar” (M16),

“Daha iyi seviyeleri bilmediğim için mutlaka iyinin iyisi vardır ama bizde de gerek dernek olsun gerek ASP il müdürlüğü bu konuyla ilgilenip çalışmalar yapıyorlar, diğer ülkeleri de örnek alarak onların seviyesine gelmeye uğraşıyorlardır diye düşünüyorum. Derneğin bu konuda çok çalışması var ama böyle şeylerde birdenbire olmuyor; biraz zaman gerekiyor. Bu durum zaten son 10 yıldır biraz biraz tanıtılmaya başladı, öncesinde çok bilinen bir durum değildi” (M11).

şeklinde ifadelere yer vermişlerdir.

Her ne kadar devletin bu konuda yeterli bilinçlendirmeyi yaptığını düşünen katılımcılar olsa da mülakat çalışmasına katılan koruyucu ailelerin çoğunluğu aksi yönde düşüncelerini belirtmişlerdir.

Koruyucu ailelerin çocuklar üzerinde yeterli derecede “karar alma/verme hakkına” sahip olmadıklarına yönelik ifadelerini de bürokratik sorunlar içerisinde değerlendirmek mümkündür. Zira bu konuda hukuki olarak ve haklar kapsamında yeterli bir düzenleme söz konusu değildir. Bu durum koruyucu aileler nezdinde çocuklar için net bir gelecek planının yapılamayışına ve korunmaya muhtaç çocukların sistemden uzak kalmalarına sebep olmaktadır. Bu konuda koruyucu ailelerin ifadeleri şöyledir;

“Bazı durumlarda koruyucu ailenin de çocuk üzerinde karar verme yetkisinin olması gerekir, örneğin en basitinden benim oğlumun sünnet olması gerekiyor ve biz bunun için öz annesinden imza almak zorundayız, ya da acil bir durum oldu ve ameliyat olması gerekiyor yine benim öz annesinden imza almam gerekiyor, o

yüzden bu durum düzenlenmesi gerekiyor, aciliyet durumlarında bizimde belli oranda yetkimiz olması gerekiyor” (M6),

“Korunmaya muhtaç çocuklar için gelecek planı yapılmalı, böylece o çocuklarda topluma kazandırılmış olurlar” (M33),

“Türkiye’de koruyucu aile hakkı diye bir hak yok. Tamam sen koruyucu aile olurken imza atıp öz ailesi istediğinde çocuğu vereceğini söylüyorsun ama nasıl koruyucu aile olurken bir çok prosedür araniyorsa çocuk öz ailesine geri verilirken de çok daha fazla şartlar aranmalı, özel durumlar haricinde sen çocuğu başta istemeyip kuruma bırakacaksın oradan da bir koruyucu aile alacak sonra 3-5 yıl sonra çocuk büyüdükten sonra benim çocuğum vardı geri istiyorum dememelisin çünkü o çocuğunda bir psikolojisi var, koruyucu aile çocuğu, çocuk koruyucu aileyi benimsiyor, çocuk belli bir yaşam standardına kavuşacak sonra sen o çocuğu alıp öz ailesine vereceksin, çocuk bunu isteyecek mi, hangi şartlar içine gönderiliyor bu çocuk, bunları hiç düşünüp sorgulayan yok” (M14).

Koruyucu aileler tarafından dile getirilen bir diğer sorun ise koruyuculuğunu üstlendikleri çocuğun koruyucu ailenin seyahat, hastalık gibi durumlarında geçici bir süre bakımının üstlenileceği herhangi bir düzenlemenin olmadığı yönündedir. Ani gelişen bir şehir dışına çıkma durumu ya da hastalık durumunda aileler çocuklarla birlikte hareket etmede kısıtlılık yaşamaktadırlar. Bu durumda geçici bir süre çocuğun bakımını üstlenecek bir yapılanmanın eksikliği ile karşılaşmaktadırlar. Bu gibi durumlarda çocuğun öz ailesinden izin alma zorunluluğunun, koruyucu aileler için sorun oluşturduğu görülmektedir.

“Bir de bizdeki gibi bir algı yok orada, diyelim ki anne veya babadan biri hasta veya ameliyat olacak, hemen telefon ediyorsun sivil toplum örgütüne, gelip çocuğu alıyorlar bir ay bakıyorlar, bir ay sonra koruyucu aileye teslim ediyorlar, biz de öyle değil ki her şeyi devlet yapıyor” (M13).

3.3.3.2.2. Toplumsal Sorunlar

Genel olarak toplumun, koruyucu aile hizmetini bilmemesinden kaynaklanan bir çekinceye sahip olduğunu düşünen katılımcılar, bu bilgi eksikliğinin gerek kendileri

gerekse korunmaya muhtaç çocuklar için sorunlar doğurduğunu ifade etmektedirler. Koruyucu aile hizmetinin tercih edilmemesi üzerine görüş bildiren katılımcılar, toplumdan kaynaklı olduğunu düşündükleri sorunların çözümünde koruyucu aile hizmetinin etkin uygulanması ve eksikliklerin giderilmesinin önemine vurgu yapmaktadırlar. Bu konudaki katılımcı görüşleri şöyledir;

“Bilinçlendirme yapılması gerekiyor televizyonlarda, bu bir tabu değil, bunun üzerini örtmeye gerek yok” (M6),

“İnsanlar bilinçsiz, dernekler insanlara yeterli bilgiyi vermeye çalışıyorlar ama kurumun bunun için çok bir çaba sarf etmeye çalıştığını zannetmiyorum” (M14).

Koruyucu ailelerin, koruyucu aile hizmetinin tercih edilmemesine dair bir başka düşüncesi de toplumun bu hizmete korku ve önyargı ile yaklaştıklarını düşünmeleridir. Bu önyargı ve korkunun sebebini ise kişilerin bakım ve koruma amacıyla aldıkları çocukların “her an ellerinden alınma ihtimali” sebebiyle meydana geldiğini vurgulamaktadırlar. Koruyucu aileler bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir;

“İnsanların bilgisizliği, yetersizliği; bir de koruyucu aileye verilen çocuğun çok basit bir şekilde alınıp biyolojik aileye geri verilmesi, bu durum insanlara korkutucu geliyor” (M14),

“Ayrıca insanların önyargıları da var o yüzden bundan uzak duruyorlar, önyargılardan biri kaybetme korkusu, eğer evlat edinirsen gitmez ama koruyucu aile olursan çocuk gidebilir” (M6).

Koruyucu aileler, gerek kendilerinin gerekse toplumun öz ailelere ilişkin bazı özel kaygılar taşıdıklarını da ifade etmektedirler. Kendilerinin ve çevrelerinde koruyucu aile olmak isteyen tanıdıklarının öz aile ile sorun yaşama, öz aile tarafından takip edilme gibi endişeler taşıdıklarını belirtmektedirler. Bu kapsamda özellikle öz aile ile iletişim içinde olmak istemedikleri görülmektedir. Katılımcıların ifadeleri şöyledir;

“Bazı aileler de korkuyor, bazı anneler çocukları koruyucu aileye verdikten sonra arkalarından takip ediyorlarmış, sonradan rahatsız ediyorlarmış, sanırım bunlardan korkanlarda var”(M15),

“.....biz kuruma da belirtmiştik zaten çocuklarla uğraşırız ama çocukların öz ailesi ile uğraşmak istemiyoruz diye, çünkü ben diğer koruyucu ailelerden duymuştum, çocuklar öz aileleriyle görüşünce psikolojileri bozuluyormuş ve düzeltemiyorlarmış” (M16).

Toplumun, öz çocuğun ihmal edilmesi endişesiyle koruyucu aile hizmetine uzak duran bir kesiminin de olduğunu ifade eden koruyucu aileler, koruyucu aile hizmetinin yaygınlaşması önünde bu durumun engel oluşturduğunu da belirtmektedirler. Koruyucu aile hizmetinden yararlanma durumunda öz çocuklarının bakımı, eğitimi ve gelişimi yönünde ihmaller olabileceği kaygısını yaşayan insanlar, aile yapılarına zarar vermek istememektedirler. Bu durum koruyucu aile hizmetinin yaygınlaşması hususunda toplumsal bir engel olarak durmaktadır.

“Korku çok fazla, ya kendi çocuğumuzu ihmal edersek ya da aile yapımızda bir zarar görürsek ne olacak gibi korkular çok fazla” (M32).

Çalışmaya katılan koruyucu ailelerin belirttiği bir başka toplumsal sorun, koruyucu aile hizmetinin toplumun sahip olduğu genel dini düşünce tarzıyla örtüşmemesidir. Koruyucu aileler bu durumun genellikle toplumun edindiği yanlış dini bilgilerden meydana geldiğini belirtmektedirler. Bu konudaki görüşler şöyledir;

“Mesela bizim toplumumuzda şöyle bir şey var, bana diyorlar ki, sen erkek çocuğa bakıyorsun, sizin aynı evde olmanız günah mı diyorlar, ben günah olduğunu düşünmüyorum, herhalde bu dini durumlar etkiliyor insanları, ayrıca bizim insanımız ne kadar yardımsever görünse de biraz bencil çok...” (M11),

“Bir de bu duruma günah sevap olarakta bakıyorlar. Mesela biz şimdi kız çocuk aldık acaba bu çocuk benim eşime haram mı ya da erkek çocuk alsaydık o çocuk bana haram mı olurdu diye bakanlar var, çok acı ve çok kötü bir bakış açısı. Bu kısım gerçekten çok acı bir şey. O düşüncedeki biri asla böyle bir çocuk almasın, hatta mümkünse tüm çocuklardan uzak dursunlar, ben onlara katlanamıyorum” (M9).

Toplumsal sorunlar başlığı altında değerlendirilebilecek bir başka sorun ise sivil toplum kuruluşlarının, korunmaya muhtaç çocuklar ve koruyucu ailelere destek konusunda

Türkiye’de istenilen düzeyde sonuç verememesidir. Koruyucu aileler, Denizli ili özelinde faaliyet gösteren Denizli Koruyucu Aile Derneği’nin (DEKAD) kendilerine verdiği destekten memnun olduklarını ifade etmekle birlikte Türkiye genelinde bu alanda faaliyet gösteren dernek sayısının ve faaliyetlerin eksikliği yönünde görüş belirtmektedirler. Mülakat çalışmasına katılan koruyucu aileler STK’ların koruyucu aile hizmetinin gelişimi için gerek koruyucu ailelere gerekse korunmaya muhtaç çocuklara destek konusunda daha fazla ve etkin çalışmaları gerektiğini ifade etmektedirler.

“Dernek elinden geleni yapıyor, yurt dışlarına gidiyor, oradaki koruyucu ailelerle ve derneklerle görüşüyor, onları inceliyor, koruyucu ailelerin haklarını öğreniyor ama yine de eksik kalıyor” (M14),

“Sivil toplum örgütleri Türkiye’de çok etkin değiller. Yurt dışında yaşayan bir tanıdığımız var; profesyonel koruyucu aile (15-20 yıldır koruyucu aile) onun söylediğine göre orada bu işleri devlet değil sivil toplum örgütleri yapıyor” (M13).

Mülakat çalışmasına katılan koruyucu ailelerin koruyucu aile hizmetinin tercih edilmemesine dair belirttiği bir başka sebepte toplumun böyle bir sorumluluğu almak istememesidir. Bürokratik sorunlar içinde de ele aldığımız bu sorun, bürokratik alan içerisinde hizmetin yeterli derecede uygulanıp insanların sorumsuzluğu sebebiyle gelişmediğini iddia eden katılımcılar tarafından savunulurken toplumsal sorun içinde ele alan katılımcılar ise hizmetin yeterince kullanılmamasının sebebini hem eksik bilgilendirmeye hem de toplumun sorumsuzluğuna bağlamaktadır. Konu hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir;

“Elini taşın altına sokmak lazım, birilerini kurtarmaya çalışıyorsanız bu çocuk olsun zaten, en başından çünkü dümdüz bir kumaş, bembeyaz, ben buraya siyah işlersem bu çocuk siyah olur ama kırmızı işlersem, gökkuşağı gibi işlersem rengarenk olur; herkesin yapması gereken bir şey bu ama Türkiye’de insanlar kendi çocuklarına bakamıyorlar, geçim-iş sıkıntısı hat safhada, bu durumda çocuklara kim bakacak...” (M6),

“Ben Müslümanım falan diye geçiniyorlar ama o bencillik bizim içimizde, dini konuyu düşünmeyenlerde o sıkıntıya girmek istemiyorlar, niye başka çocuk için o sıkıntıya girelim gibi düşünüyorlar sanırım” (M11),

“İnsanlar bu konuda çok duyarlı davranmıyorlar, herkesin bu dünyaya geliş amacı kendini belirli bir yaşam standardına yükseltmek, kendi çocuklarını bir yere getirmek ve bunun için bir yaşam gayreti, ama bana sadece bu değil. Hepimiz birbirimizden sorumluyuz bence. Ben herkese söylüyorum bunu, kimse anlamak istemiyor, anlamakta zorlanıyor ama herkes evine bir iki çocuk alsa çocuk yuvası diye bir şey olmaz, yuva kalmaz. Herkesin evinde boş misafir odaları oluyor, sadece misafir için, o oda iki tane çocuğa bir yatak odası yapılabilir, ben belki duygusal düşünüyorum ama doğru düşündüğüme inanıyorum” (M8).

Mülakata katılan koruyucu ailelerden bazıları, toplumda koruyucu aile hizmetini suistimal eden, etmeye yatkın olan ailelerin bulunduğu da dikkat çekerek, bu suistimalleri sorun olarak bildirmişlerdir. Buna göre bazı koruyucu ailelerin, bakımını üstlendikleri çocukları “kendi işlerini görecekt, yaşlılıklarında kendilerine bakacak kişi” olarak gördüğü ve bu şekilde çocukları, hizmeti suistimal ettikleri ifade edilmektedir.

“...bir de biraz büyük çocuk almak isteyen yaşı büyük insanlar ayağımda dönsün, bakkalıma marketime gitsin, çayımı kahvemi getirsin diye de almak istiyorlar” (M14).

3.3.3.2.3. Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardıma İlişkin Sorunlar

Koruyucu aile hizmetinin önemli bir tarafını oluşturan sosyal çalışma görevlileri bu hizmetin gelişip yaygınlaşmasında kritik roller üstlenmektedir. Koruyucu aile hizmetinin; korunmaya muhtaç çocuk, koruyucu aile ve sosyal çalışma görevlisi olmak üzere üç ana alandan oluştuğu düşünülürse hizmetin kamu (devlet) tarafını temsil eden sosyal çalışma görevlisi alanının önemi daha iyi anlaşılabilir.

Koruyucu ailelerle yapılan çalışmadan sosyal çalışma görevlileri tarafından giderilebilecek birtakım sorunlar yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların ifadeleri dahilinde en çok rahatsız olunan durum, “korunma altına alınacak çocuk hakkında sosyal

Çalışma görevlileri tarafından koruyucu ailelere yeterince bilgi verilmemesi” olmuştur. Bu konuda katılımcıların ifadeleri şöyledir;

“Koruyucu aile olma aşamasında ocuk hakkında çok fazla bilgilendirilmedik, belki bu konu da daha fazla bilgilendirme yapılabilir” (M22),

“Sosyal hizmet uzman desteğinin daha fazla olması gerekir” (M27),

“Korunmaya muhtaç ocuk hakkında çok fazla bilgi verilmiyor, bu durumun düzeltilmesi gerekir” (M29).

Koruyucu aileler tarafından hizmetin işleyişinde sorun yarattığı düşünülen bir başka durum ise “sosyal çalışma görevlilerinin yetkinliği ve sayısal azlığı” durumudur. Korunmaya muhtaç çocukların bakım ve korumasını üstlenecek koruyucu ailelerin seçiminde önemli bir rol üstlenen sosyal çalışma görevlilerinin yetkin ve donanımlı olması, hizmetin kalitesine de önemli katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra sosyal çalışma görevli sayısı, hizmetin yaygınlaşması ve sorunların zm aşamasında daha hızlı sonuçlar elde etmede etkilidir. Koruyucu ailelerin konuyla ilgili düşünceleri şöyledir;

“Bürokratik işlemlerin uzun olmasının sebebi yeterli sayıda sosyal çalışma görevlisi bulunmamasıdır, yeterli sayıda görevli olsa tüm işlemler bir ay gibi kısa bir sürede bitebilir” (M13),

“Bizi çok beklettiler, çok araştırdılar ama bence doğrusu da oydu, keşke hala aynı şekilde devam etseydi. Çok kolay olmasa keşke” (M12).

Mülakat çalışmasına katılan koruyucu aileler sistemin işleyişini ve sosyal çalışma görevlilerinin bu süreçteki yükümlülüklerini değerlendirdiklerinde görevlilerin koruyucu aile adaylarına karşı daha yapıcı tavırlar takınmaları gerektiğini dile getirmişlerdir;

“İlgili sosyal hizmet uzmanlarının tavır ve davranışları biraz daha iyi olabilir” (M23),

“Sosyal hizmet çalışanlarının yaklaşımının daha iyi olmasını isterdim” (M24).

Mülakata katılan koruyucu aileler, çocuklara ilişkin yaşadıkları sorunlarda sosyal hizmet ve sosyal çalışma görevlilerinin eksik bıraktıkları yerler olduğunu düşünmektedirler. Bu

eksikliklerden ilkinin çocukların geçmiş hayatlarında yaşadıkları travmatik olayların rehabilitasyonu oluşturmaktadır. Bu durum, çocukların ailelere yerleştirilmeden önce sosyal hizmet uzmanlarınca rehabilite edilmeleri ve psikolojik bir destek sürecinden geçmeleri gerekliliğini ortaya koymaktadır. Aksi takdirde koruyucu aileler ve çocuklar arasında iletişim problemleri ve çatışmalar yaşanabileceği görülmektedir.

Koruyucu aileler, korunmaya muhtaç çocukların öz aileleri ile görüşmeleri sırasında sosyal çalışma görevlilerinin daha dikkatli olmaları gerektiğini, bu konuyla ilgili sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Korunmaya muhtaç çocukların psikolojik durumları sebebiyle bu hassasiyetin gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca aile görüşmeleri sonrasında tutum ve davranış gibi psikolojik sorunlar, sıkıntılar yaşayan çocukların desteklenmesi hususunda da aileler sosyal çalışma görevlilerinin desteğini beklemektedirler. Nitekim mülakat yapılan koruyucu aileler, çocukların öz aileleri ile görüştüğten sonra psikolojik sorunlar yaşadıkları yönünde bilgiler vermişlerdir. Bu bağlamda gerek ailelerle görüşme sürecinde gerekse görüşme sonrası süreçte çocuklara ve hatta koruyucu ailelere rehabilitasyon sağlanması, destek verilmesi önem arz etmektedir. Bu konudaki katılımcı ifadeleri şöyledir;

“Çocukların biyolojik aileleriyle görüşmesi sırasında uzmanlar daha iyi gözlemlemeli böylece çocukların kafasının karıştırılmasına engel olmaları gerekir” (M30),

“Annesiyle görüştüğten sonra kapatıyor kendini, bir hafta ne okul ne fizik tedaviye gidemiyoruz, o durumda bende ulaşamıyorum” (M6).

Ayrıca bir diğer sorunun da çocukların okul, eğitim başarıları ile ilgili olduğu dikkat çekmektedir. Koruyucu aileler, çocukların eğitim süreçlerinde sorunlar yaşadıklarını belirtmektedirler. Bu hususta okulların rehberlik hizmetleri ile sosyal hizmet uzmanlarının iş birliği ve iletişim içerisinde olmaları gerekliliğinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Katılımcı ailelerin önemle üzerinde durduğu bir husus ise bağlanan ücretlere ilişkindir. Koruyucu aileler, sosyal yardım kapsamında değerlendirilen koruyucu ailelere yönelik ücret uygulamasının yetersizliğini vurgulamaktadırlar.

“Devletin bu çocuğun bakımından dolayı verdiği bir ücret var, ama muhtemelen biz onun iki katını falan harcıyoruzdur. Korunmaya muhtaç çocuk için verilen ücret az, daha fazla olsa çocuk daha donanımlı bir hale getirilebilir, biz şimdi kızımız için 800 TL alıyoruz, belki daha fazla alsak biz o çocuğu daha fazla doldururuz, belki müzikte belki resimde de yetenekleri var ama bilmiyoruz ki, zaten az olan ücreti alıp almak istemediğimizi bir de kurumda soruyorlar” (M12),

“Bu işe maddiyat gözüyle girersen asla yetiremezsin” (M9),

“Çocuk için yeterli mi dersiniz hayır ama en azından onun temel ihtiyaçlarını karşılayabiliyorsun” (M25),

“Ekonomik açıdan baktığımızda eğer koruyucu ailenin maddi durumu iyiye ve çocukta küçükse belli oranda yetebilir, ama sadece çocuktan gelecek paraya güvenen ailelerde kesinlikle yetmiyor” (M13).

Sosyal yardım kapsamında koruyucu ailelere, korunmaya muhtaç çocuğun yaşı ve eğitim düzeyine bağlı olarak belirli oranlarda ücretler verilmektedir. Koruyucu ailelerin bir kısmı verilen ücretlerin ancak korunmaya muhtaç çocuğun temel gereksinimlerini karşılayacak düzeyde olduğunu, çocukların gelişiminde önemli bir rol oynayan sanatsal ve sportif faaliyetler için yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar, uygulanan sosyal yardımın yeterli düzeyde olmadığını ve özellikle korunmaya muhtaç engelli çocukların sağlık problemleri karşısında yetersiz kaldığını ifade etmektedirler.

“Benim bu çocuk için aldığım para 729 lira o da engelli olduğu için öyle, ama Denizli’de çocuk nöroloğu yok ve ben tedavi için izmire gidiyorum, en son gittiğimde 1500-2000 TL para harcadım ve kredi çekip öyle gittim” (M6).

Sosyal yardım konusunda mülakat yapılan koruyucu ailelerin karşılaştığı birtakım özel durumlar da mevcuttur. Bu özel durumlar, toplumun koruyucu aile hizmetine yönelik bakış açısına da ışık tutar niteliktedir. Koruyucu aileler, bazı insanların koruyucu aile uygulamasını verilen/verilecek sosyal yardımlar üzerinden değerlendirdiğini belirterek şu ifadelere yer vermişlerdir;

“Bir komşum koruyucu aile olduğumu öğrenmiş, bana sorduğu soru şu, belediye sudan doğalgazdan ve elektrikten indirim yapıyor mu? İstiyor ki onlar karşılansın o da koruyucu aile olsun” (M6),

“Çevremden aldığım tepkilerle konuşuyorum, insanlar ne güzel bir iş yapmışsınız değil de o ev nasıl dönüyor, devletten destek alıyorsunuzdur herhalde kısmıyla daha çok ilgileniyorlar” (M10).

Katılımcıların ifadeleri, koruyucu aile uygulamasının sosyal yardım ayağının iyi planlanması ve bu hususta denetimlerin daha özenli, dikkatli gerçekleştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Aksi takdirde hizmet, bir gelir kapısı olarak değerlendirilecek ve bu durum hem uygulamanın hem de çocukların suiistimaline sebebiyet verecektir.

3.3.4. Koruyucu Aile Hizmetinin Çocuk Refahına Katkısına İlişkin Düşünceler

Alan araştırması kapsamında koruyucu ailelerin, çocuk refahı ve koruyucu aile hizmetinin çocuk refahına katkısına yönelik düşüncelerinin de değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda ailelere, koruyucu aile hizmetinin çocuk refahına katkısı nedir şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Mülakat çalışmasına katılan toplam 35 aileden 32’si soruya yanıt vermiş ve bu koruyucu aileler hizmetin çocuk refahına katkısı olduğunu kendi düşünceleriyle ifade etmişlerdir.

Ancak mülakat sırasında çocuk refahı kavramına ilişkin dikkate değer bir durumla karşılaşmıştır. Koruyucu ailelere soru yöneltildiğinde yaklaşık olarak %90’nı soruyu anlamadıklarını belirtmişlerdir. Çocuk refahına dair yapılan açıklamalardan sonra aileler sistemin bu konuda ne kadar yararlı olduğunu dile getirmişlerdir. Buradan anlaşılabileceği üzere aslında koruyucu ailelerin çoğu sisteme aşina olmasına rağmen çocuk refahı kavramına oldukça uzaktırlar.

Ailelerin hemen hepsi çocukların mutlu, huzurlu, güvenli ve sevgi dolu bir aile ortamında yetişmesinin çocuk refahına katkı sağladığı görüşünü savunmaktadırlar. Çocukların çocuk yuvalarında, maddi anlamda hiçbir eksiği olmadığını ama yuvada çalışan sınırlı sayıda görevlinin çocuklara gereken ilgi ve sevgiyi veremediğini belirten koruyucu

aileler; “yurtlar, bizden çok daha iyi yiyecek, giyecek imkânı sunuyor ama asla bir aile içindeki sevgiyi, ilgiyi, güveni ve alakayı sunamıyorlar” ifadelerini kullanmışlardır.

“Gerçekten donanımlı bir koruyucu aile ile çocuk refahı tavan yapar, çocuğu geliştirmek için elindeki bütün imkanları kullanır” (M13),

“Genel anlamda koruyucu aile sistemi çocuk refahına tabi ki katkı sağlar ama bence bu durum biraz da aileye bağlıdır. Dört elle sarılır, çocukları gerçekten bir yerlere getirmek için bütün imkanlarını kullanırsan tabi ki büyük katkısı olur ama bu çocuk olmadı bana yenisini verin dersen o iş olmaz” M(9),

“Koruyucu aile hizmeti tabi ki çocuk refahına çok fazla katkı sağlıyor, yurtlarda onlara sağlanan şartlar çok iyi ama yurtlarda o anne baba sevgisini, aile sıcaklığını yurt veremiyor, normal rutin yapılması gereken işleri yapıyorlar orada, ama anne-baba-kardeş sevgisi eksik kalıyor. Çocuk gelişiminde de en önemli şey sevgi. Yoksa diğer ihtiyaçları her yerde her şekilde karşılanır” (M14).

İfadelerden de görüleceği üzere katılımcı aileler, koruyucu aile hizmetinin çocuk refahına katkısını ağırlıklı olarak kurum bakımı ile karşılaştırarak değerlendirmektedirler. Bu durum koruyucu aileler özelinde de koruyucu aile uygulamasının kurum bakımına göre daha tercih edilebilir ve daha olumlu sonuçlar doğuracağı kanaatini taşımaktadır. Literatürde ağırlıklı olarak kurum bakımının, çocuklar üzerinden değerlendirildiği çalışmalara yer verilmektedir. Alan araştırması göstermektedir ki, koruyucu aileler gözüyle değerlendirildiğinde de kurum bakımı, çocukların gelişimi, bakımı ve korunması açısından yetersiz kalmaktadır.

“Ben daha önce kuruma da gidip gördüm, çocukların her şeyleri var, zaten buraya yiyecek ya da kıyafet getirmeyin diyorlar gerçekten her şeyleri var, ama oradaki bir görevli sizin kendi çocuğunuzla ilgilendiğiniz gibi ne kadar ilgilenebilir, gönül ister ki tabi ki çocuk kendi biyolojik ailesinin yanında kalıp daha iyi şartlarda yaşayabilsin ama o olmayınca başka bir ailenin yanında ona daha çok zaman ayrılıp gezip eğlendirilmesi, ilgilenilmesi tabi ki çocuk için çok büyük bir artı” (M11).

Ayrıca katılımcı aileler, hizmetin çocuk refahına katkısına ilişkin maddi unsurlardan ziyade sevgi, ilgi gibi manevi unsurlar üzerinden değerlendirme yapmaktadırlar. Bu durum koruyucu ailelerin, aile kurumunun sahip olduğu temel değerlerin bir çocuğun gelişimi ve yetiştirilmesinde en önemli yapı taşları olduğu gerçeğine dair inançlarını da ortaya koymaktadır. Manevi unsurların öneminin farkında ve bilincinde olan koruyucu ailelerin, bakım ve korumasını üstlendikleri çocukların yetiştirilmesinde bu hususlar üzerinden bir yetiştirme anlayışı geliştirdikleri görülmektedir.

“Aile ortamında büyümüş olan bir çocuğun farkı her zaman önemlidir her ne koşulda olursa olsun sevgiyi tadarak büyüyen her çocuk zaten ruhani bir refah içindedir” (M31).

Koruyucu aile hizmetinin çocuk refahına olan katkısının, sadece daha mutlu bireyler yetişmesi ya da bu hizmetin manevi duygulara olan katkıları ile sınırlı olmadığını düşünen koruyucu aileler, hizmetin toplumsal yararına da vurgu yapmışlardır. Koruyucu aile hizmetinin toplumsal refaha katkı sağlayacağı ve toplumsal bütünleşmenin sağlanacağı vurgulanmaktadır. Toplumla kurulan bu bağın, çocukların sosyal dışlanma sorunu ile karşılaşma ihtimalini azaltacağını söylemek mümkündür.

“Çocuk aile ortamında büyüyor o da onun sağlıklı gelişmesini sağlıyor, bu durum toplumsal refah açısından önemli bir konu” (M4),

“Çocuklarda topluma karşı aidiyet duygusu oluşuyor, aile içinde olmuş olmanın getirdiği olumlu tutumları oluşuyor” (M3).

3.3.5. Araştırma Sonuçlarının Genel Değerlendirmesi

Koruyucu ailelerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin bulgular incelendiğinde, ailelerin ifade ettikleri sorunları bürokratik sorunlar, toplumsal sorunlar, sosyal hizmet ve sosyal yardımlara ilişkin sorunlar şeklinde üç alt başlık altında değerlendirmenin mümkün olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bürokratik sorunlar kapsamında katılımcıların, koruyucu aile olma sürecindeki işlemlerin uzun sürmesi, çok sayıda evrak hazırlama gerekliliği, hizmetin etkin uygulanamaması, hizmetin eksiklikleri, ASPB denetim sıklığını yeterli bulmadıkları, bakımını üstlendikleri çocuğun üzerinde yeterli düzeyde karar alma/verme hakkına sahip

olmadıkları, şehir dışına çıkma gibi ani gelişen durumlarda çocuğun öz ailesinden izin alma ve çocuğun bakımının üstlenileceği bir düzenlemenin eksikliği yönünde sorunlarla karşılaştıkları ortaya çıkmaktadır. Katılımcı ailelerin, detaylı araştırma sürecinin öneminin farkında oldukları görülmektedir. Ancak zaman uzadıkça sıkılanların, hizmetten yararlanma isteğinden caymak isteyenlerin olabileceğinden bahsetmektedirler. Kendileri gibi koruyucu aile olmak isteyecekleri de olumsuz etkileyeceği ifade edilen bir diğer bürokratik sorun ise gerek hazırlanacak evrak sayısının fazla olması gerekse evrak yenileme işlemlerinin oluşturduğu gözlemlenmektedir. Koruyucu ailelerin özellikle sağlık gibi acil durumlarda evraklardan kaynaklanan engel ve zorluklar yaşadığı da elde edilen önemli bulgular arasında yer almaktadır.

Koruyucu aileler, ASPB İl Müdürlükleri tarafından gerçekleştirilen denetimlerin de yeterli düzeyde gerçekleşmediği hususunu dile getirmekte ve denetimlerin önemine vurgu yapan ifadelerle yer vermektedirler. Ailelerin rutin denetimlerin yapılması, yüz yüze denetim imkanı olmayan zamanlarda telefonla iletişim sağlanarak görüşmeler gerçekleştirilmesi yönünde talepleri olduğu ve denetimlerden çekinmedikleri yönünde sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Nitekim denetim süreleri incelendiğinde denetim sıklığının az olduğu görülmektedir. Kimi ailelerin ifadeleri incelendiğinde bu konuda iyimser düşünmeye çalıştıkları ve ASPB'ye belirli oranda güven vermeyi başarmış ailelerin daha az denetlendiği, daha az sorun yaşayan ailelere daha az gidildiği, daha fazla problem yaşayan ailelereyse daha sık gidildiği yönünde bir kanaat geliştirdikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde, Türkiye'de hala kurum bakımının devam etmesi nedeniyle koruyucu aile hizmetinin yeterli derecede uygulanmadığı düşüncesine sahip oldukları sonucuna varılmaktadır. Bu konudaki bulgular ağırlıklı olarak yeterli uygulama olmadığına yönelik olsa da hizmetin yeterli seviyede uygulandığını düşünen katılımcılar (4 kişi) da bulunmaktadır. Bu katılımcıların, hizmetin yeterliliği konusunda devletin bir eksikliği olmadığı, devletin sorumluluğunu yerine getirdiği ancak bireylerin ve toplumun sorumsuz olduğu yönünde bir bakış açısına sahip oldukları görülmektedir. Haklar ve hukuki düzenlemeler kapsamında koruyucu ailelerin bakımını üstlendikleri çocuklar üzerinde yeterli derece karar alma/verme süreçlerine katılamamaları hususu da bürokratik sorunlar arasında yer almaktadır. Belirtilen husustaki düzenleme eksiklikleri

sebebiyle, ailelerin çocukların geleceğini planlama başta olmak üzere çocuklara ilişkin birçok konuda karar alamama sorunu yaşadıkları ortaya çıkmaktadır.

Koruyucu ailelerin, şehir dışına çıkma gibi bazı özel durumlarda çocuğun öz ailesinden izin alma zorunluluğunun bulunması ve çocukların belirli bir süre bakımını üstlenecek bir düzenlemenin bulunmaması sebebiyle sorunlar yaşadıkları da görülmektedir. Bürokratik sorunlar kapsamında değerlendirilen bu sorunun çözümünde koruyucu ailelerin kurumun desteğini ve yasal düzenlemelerin daha uygulanabilir olmasını bekledikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

Toplumsal sorunlara ilişkin bulgular değerlendirildiğinde; katılımcıların, toplumun hizmete ilişkin bilinç seviyesindeki düşüklüğün gerek koruyucu aileler gerekse korunmaya muhtaç çocuklar önünde önemli engel oluşturduğu yönünde bir tablo çizmektedirler. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde, koruyucu aile hizmetinin yaygınlaşamamasında toplumun korku, çekince ve önyargılı tutumunun varlığına vurgu yapan sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu önyargı ve korkunun sebebinin ise bakım ve koruma amacıyla aldıkları çocukların “her an ellerinden alınma ihtimali” sebebiyle olduğu gözlenmektedir.

Ayrıca koruyucu ailelerin ve toplum içinde koruyucu aile olmak isteyen diğer ailelerin, öz ailelere ilişkin bazı özel kaygılar taşıdıkları sonucuna da ulaşılmaktadır. Bu kapsamda öz aileler ile karşılaşma ve iletişim kurma konusunda toplumun çekincesi olduğu görülmektedir.

Koruyucu aile hizmetinin yaygınlaşması hususunda engel oluşturan bir diğer toplumsal sorun ise, öz çocuğun ihmal edilmesi endişesiyle koruyucu aile hizmetine uzak duran bir kesimin varlığıdır. Toplumda, koruyucu aile hizmetinden yararlanma durumunda öz çocuğunu ve ailesini ihmal etme endişesinin varlığı dikkat çekici bulgular arasında yer almaktadır.

Toplumsal sorunlar başlığı altında elde edilen bir diğer bulgu ise, koruyucu aile hizmetinin toplumun sahip olduğu genel dini düşünce tarzıyla örtüşmemesine yönelik algıdan kaynaklanan sorunlar olduğu görülmektedir. Katılımcılar, bu durumun genellikle toplumun sahip olduğu yanlış dini bilgilerden meydana geldiğini ifade etmektedirler.

Çocukların cinsiyeti ve yaşı üzerinden geliştirilen mahremiyet ve günah gibi hususların, koruyucu aile hizmetine yönelik görünmeyen bir engel olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Koruyucu ailelerin, toplumsal sorunlar kapsamında ifade ettikleri sorunlardan biri olarak sivil toplum kuruluşlarının yetersiz bulunması sonucuna da ulaşılmaktadır. Koruyucu ailelerin, genel olarak Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının, koruyucu ailelere ve korunmaya muhtaç çocuklara yönelik faaliyetlerini yeterli bulmadıkları ve bu durumun koruyucu aile hizmetinin yaygınlaşması konusunda da eksiklik oluşturduğu yönünde görüşleri bulunmaktadır.

Toplumun koruyucu aile olma sorumluluğunu almak istememesi de toplumsal sorunlar kapsamında elde edilen bir diğer bulguyu oluşturmaktadır. Bürokratik sorunlar içinde de ele alınan bu durum, hizmetin yeterli derecede uygulanması yönünde önemli bir engel oluşturmaktadır.

Toplumsal sorunlar kapsamında, bazı koruyucu ailelerin ve toplumda bazı kişilerin, çocukları kendi güvenceleri görme önünde bir anlayışa sahip olduklarına ilişkin sonuçlara da ulaşılmaktadır. Hizmetten, “yaşlılıkta benim bakımımı üstlenir, işlerimi görür” düşüncesiyle yararlanmak isteyen bu ailelerin varlığı, hizmetin ve çocukların suistimal edileceği yönünde endişe oluşturmaktadır.

Sosyal hizmet ve sosyal yardıma ilişkin sorunlar değerlendirildiğinde ağırlıklı olarak “sosyal çalışma görevlilerine” yönelik bulgular elde edilmektedir. Bu kapsamda katılımcı ailelerin, korunma altına alınacak çocuk hakkında sosyal çalışma görevlileri tarafından koruyucu ailelere bilgi verilmesi, sosyal çalışma görevlilerinin yetkinliği ve sayısal azlığı, görevlilerin koruyucu aile adaylarına karşı sergiledikleri davranışlar, korunmaya muhtaç çocukların koruyucu ailelere yerleştirilmeden önce ve öz aileleri ile görüşmeleri sonrasında rehabilitasyon almaları, korunmaya muhtaç çocukların eğitim süreçlerinde destek sağlanması hususlarında sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşılmaktadır.

Koruyucu ailelerin, korunma altına alınacak çocuk hakkında sosyal çalışma görevlileri tarafından yeterince bilgilendirilmedikleri hususunda sorunlar yaşadıkları ve bu sorunun “en çok rahatsız oldukları durum” olarak ifade edildiği ortaya çıkmaktadır. Zira koruyucu aileler, bakımını üstlendikleri çocuğun gerek geçmiş hayatı gerekse sağlık başta olmak

üzere mevcut durumu hakkında bilgi sahibi olmayı önemli bulmakta ve talep etmektedirler.

Katılımcı ailelerin, sosyal çalışma görevlilerinin sayısal olarak az olmasının, hizmetin yaygınlaşması ve etkin uygulanmasını etkilediği yönünde görüşlere sahip oldukları görülmektedir. Katılımcı ailelerin, sosyal çalışma görevlilerinden yapıcı davranışlar görmemeleri, bu durumun aileler tarafından sorun olarak vurgulanması sonucunu doğurmaktadır.

Mülakata katılan koruyucu ailelerin ifadeleri değerlendirildiğinde, çocuklara ilişkin yaşanan sorunlarda da sosyal hizmet ve sosyal çalışma görevlilerinin eksikliklerine yer veren sonuçlara ulaşılmaktadır. Bu kapsamda özellikle çocukların koruyucu ailelere yerleştirilmeden önce sosyal çalışma görevlilerince yeterli derece rehabilite edilmedikleri, psikolojik bir destek sürecinden geçmedikleri yönünde kanaat olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Ayrıca bulgular koruyucu ailelerin, korunmaya muhtaç çocukların öz aileleri ile görüşmeleri sırasında ve görüşme sonrasında da sosyal çalışma görevlilerinden destek beklediklerini ortaya koymaktadır. Zira bahsi geçen durumların, koruyucu aileler ve çocuklar arasında zaman zaman iletişim problemleri ve çatışmalar doğurduğu belirtilmektedir. Nitekim koruyucu aileler, sorunlarla karşılaştıklarında ağırlıklı olarak çocuklarla konuşarak ve dışarıdan psikolojik destek alarak sorunları çözmeye çalıştıklarını ifade etmektedirler. Koruyucu ailelerin, çocuklarla yaşanan sorunlarının çözümünde tek başlarına bırakılmamaları, sosyal çalışma görevlilerinden destek almaları yadsınamayacak kadar önem taşımaktadır.

Sosyal hizmet alanını ilgilendiren bir diğer sorun alanının ise korunmaya muhtaç çocukların akademik başarılarının oluşturduğu görülmektedir. Koruyucu aileler, çocukların eğitim süreçlerinde sorunlar yaşadıklarını belirtmektedirler. Bu hususta okulların rehberlik hizmetleri ile sosyal çalışma görevlilerinin iş birliği ve iletişim içerisinde olmaları yönünde talepler olduğu sonucuna varılmaktadır.

Sosyal yardım kapsamında koruyucu ailelere, korunmaya muhtaç çocuğun yaşı ve eğitim düzeyine bağlı olarak belirli oranlarda ücretler verilmektedir. Koruyucu ailelerin bir kısmı verilen ücretlerin ancak korunmaya muhtaç çocuğun temel gereksinimlerini karşılayacak düzeyde olduğunu, çocukların gelişiminde önemli bir rol oynayan sanatsal ve sportif

faaliyetler için yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar, uygulanan sosyal yardımın yeterli düzeyde olmadığını ve özellikle korunmaya muhtaç engelli çocukların sağlık problemleri, tedavi ve giderlerini karşılamada yeterli olmadığını ifade etmektedirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya sürekli bir değişim ve gelişim içinde olduğu bilinmektedir. İnsanlar tarafından oluşturulan gelişmelerin çoğu insanlık için olumlu sonuçlar meydana getirir de, istisnaen toplumların yaşantısını zora sokan sonuçlarda meydana gelmektedir. Küreselleşme, teknolojik ilerleme, sanayileşme gibi gelişimler bir yandan insanlığın ilerlemesine önemli katkılarda bulunurken bir yandan da yine insanlığın maddi ve manevi değerlerine zarar vermektedir. Hala birçok ülkenin mücadele ettiği hastalık, yoksulluk, işsizlik, nüfus artışı ve eğitimsizlik gibi temel sorunların yanında kültürel yozlaşma, yalnızlık, değişen aile yapısından kaynaklanan sorunların da arttığı görülmektedir. Şüphesiz toplumun hemen hemen her kesimi bu tür sorunlardan fazlasıyla zarar görmesine rağmen bu problemlerden en çok etkilenen kesimin çocuklar olduğu bilinmektedir. Bu sebeple çocukların ekonomik ve sosyal yaşamda korunması, çocuk refahının artırılması gibi konular sosyal politika alanında giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Özel olarak korunması gereken gruplar arasında yer alan çocuklar içinde korunmaya muhtaç çocuklar ayrıca değerlendirilmesi gereken bir kesimi oluşturmaktadır. Yaşadıkları ailevi veya toplumsal sorunlar sonucu korunmaya muhtaç hale gelen çocukların bakımı ve korunması, devlet denetimine geçmektedir.

Türkiye’de korunmaya muhtaç çocukların bakım ve korunması uzun yıllar çoğunlukla kurum bakımı bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Ancak bu konuda yapılan çalışmalar, kurum bakımının, devlete ciddi anlamda maddi bir külfet olmasının yanı sıra çocuklar üzerinde de olumsuz etkiler bıraktığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda çocuklar için en uygun yetişme ortamının, aile yanında olan ortam olduğu yapılan çalışmaların bir diğer sonucudur. Türkiye’de kurum bakım sistemi hala kullanılmasına rağmen artık öncelikle tercih edilen bir hizmet türü olarak görülmemektedir. Kurum bakımına ikame olarak ortaya çıkan koruyucu aile hizmeti ise gelişmiş ülkelerin en çok tercih ettiği bakım hizmeti arasında yer almaktadır.

Koruyucu aile hizmeti, Türkiye’de henüz istenilen seviyeye ulaşmamasına rağmen, yaygınlaştırılmasına dair çalışmalar giderek artış göstermektedir. Bu konuda devlet kurumlarına ek olarak sivil toplum kuruluşlarının yaptıkları çalışmalar hizmetin yaygınlaşması ve tanınabilirliği açısından son derece önemlidir. Zira sivil toplum

kuruluşlarının çocuk refahını temel alarak yürüttükleri çalışmalar hem koruyucu aile adaylarına hem de korunmaya muhtaç çocuklara bir çok konuda destek olmaktadır. Bu çalışmanın oluşması aşamasında Denizli Koruyucu Aile Derneği (DEKAD)'nin koruyucu ailelere ve dolayısıyla çalışmaya verdiği destek bunun en bariz örneğidir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Literatür taraması yoluyla oluşturulan ilk iki bölümde çocuk refahı ve koruyucu aile hizmeti konuları incelenmiştir. Uygulama kısmının yer aldığı üçüncü bölümde ise mülakat yöntemi kullanılarak koruyucu ailelerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda alan araştırmasının yapıldığı Denizli ilinde 116 koruyucu aileden 35'i ile görüşme imkanı bulunmuştur. Mülakat çalışmasına katılan koruyucu ailelere; koruyucu ailelerin ve korunma altına alınan çocukların özelliklerine ilişkin, koruyucu aile olma sürecine ilişkin, koruyucu aile hizmetinin sorunlarına ilişkin ve koruyucu aile hizmetinin çocuk refahına katkısına ilişkin olmak üzere 4 temel soru yöneltilmiş ve bulgular değerlendirilmiştir.

Çocuk refahı, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetler ve koruyucu aile hizmetine ilişkin genel durumun değerlendirilmesinden sonra bu hizmetin Denizli İli ölçeğinde incelenmesi sonucunda ulaşılan sonuçlar şu şekildedir;

Demografik bulgular açısından mülakat çalışmasına katılan 35 koruyucu aileden 33 kadın 2 erkek ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çocukların bakımı ve korunması için genellikle kadınların daha fazla sorumluluk üstlendikleri düşünülürse koruyucu aile hizmetine katılan kadınların çoğunlukta olması olağan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Mülakata katılan ebeveynlerin yaş durumları incelendiğinde katılımcıların neredeyse yarısı (16 kişi) 41-50 arası yaş grubunda bulunmaktadır. Genellikle eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin daha çok katılımlarının beklendiği bu hizmet alanına giren 35 koruyucu aileden 12'si ilköğretim ve 12'si ortaöğretim mezunu olarak 24 kişi yararlanmaktadır. Geri kalan 11 kişinin eğitim düzeyleri ise; 8 lisans mezunu, 2 önlisans mezunu ve 1 lisansüstü mezunu şeklindedir. Bu durum, bu tür hizmetlerden yararlanan kişilerin yüksek eğitim seviyesine sahip olmaları gerekliliğinin önüne geçmektedir.

Mülakata katılan koruyucu ailelerin mesleki durumları incelendiğinde 15 kişinin ev hanımı ve 11 kişinin de emekli olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Çalışmaya katılan

koruyucu ailelerin çoğunluğunu kadınların oluşturması bu bulgunun temel sebebi niteliğindedir. Çalışma dahilindeki koruyucu ailelerin medeni durumlarına bakıldığında 33 kişinin evli, 1 kişinin dul ve bir kişinin de bekar olduğu görülmektedir. Bu durum aynı zamanda koruyucu aile uygulamasına katılmak isteyen kişilerin evli olmadan da bu hizmete dahil olabileceklerine dair bir kanıt niteliği taşımaktadır.

Mülakat çalışmasına katılan ve evli olan koruyucu ailelerin (33 kişi) eşlerinin eğitim düzeyleri sorgulandığında 15 kişinin % 45,46 oran ile ilköğretim mezunu olduğu, aynı kişilerin mesleki bulguları incelendiğinde ise en yüksek oranlardaki 11 kişinin emekli ve 9 kişinin serbest meslek sahibi olduğu görülmektedir.

Çalışmaya katılan koruyucu ailelerin aylık toplam hane gelirleri incelendiğinde mülakat çalışmasına katılan 35 koruyucu aileden 13'ü 4501 TL ve üzerinde, 8 koruyucu ailenin 3501-4500 TL aralığında ve diğer en yüksek orana sahip olan 8 ailenin ise 1500-2500 TL aralığında hane gelirine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın yapıldığı süre zarfında asgari ücret 1404 TL olduğu için ücret aralıkları asgari ücret baz alınarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde hiçbir ailenin o dönemdeki asgari ücret ve altında hane gelirine sahip olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Mülakata katılan koruyucu ailelerin biyolojik bir çocuğa sahip olup olmadıkları sorgulandığında 35 koruyucu aileden 29'unun biyolojik çocuğa/çocuklara sahip olduğu, geri kalan 6 ailenin ise kendi öz evlatlarının olmadığı öğrenilmiştir. Geçmiş dönemlerde bu tür hizmetlere genellikle biyolojik çocuğa sahip olmayan ailelerin katıldığı göz önüne alındığında toplum seviyesinde önemli bir bilinç değişikliği olduğunu söylemek mümkündür.

Koruyucu ailelerin bakımlarını üstlendikleri çocuk sayısı incelendiğinde 19 ailenin 1 çocuk, 14 ailenin 2 çocuk ve 2 ailenin de 3 ve üzeri çocuğun bakımını üstlendiği görülmektedir.

Çalışmaya katılan ailelerin bakımını üstlendikleri çocukların cinsiyetlerine bakıldığında 30 kız çocuk ve 21 erkek çocuğun koruma altına alındığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ailelere çocukların cinsiyetlerini neye göre belirledikleri sorulduğunda 17 aile çocukların cinsiyetini kendilerinin belirlediklerini, 18 aile ise çocukların cinsiyetlerini kurum

görevlilerinin belirlediğini ifade etmişlerdir. Çocukların cinsiyetlerini kendileri seçen ailelerin genellikle kız çocukları tercih ettikleri görülmektedir. Bunun sebebi olarak kızların dezavantajlı grupta yer aldığını ve onların okuyup bir meslek sahibi olmalarının çok önemli olduğuna ilişkin görüşlere ulaşılmıştır. Bu konudaki görüşler değerlendirildiğinde katılımcı ailelerin, kadının toplumda güçlendirilmesini önemsedikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

Mülakat yapılan koruyucu ailelere bakım altındaki çocukların öz aileleriyle ne sıklıkta görüştükleri sorgulandığında çeşitli zaman aralıklarına ulaşılmıştır. Öz ailelerin istediklerinde 3 haftada bir çocuklarını görme imkanları olmasına rağmen birçok ailenin çocuklarıyla görüşmeyi tercih etmediği sonucuna varılmıştır.

Koruyucu ailelere engelli (fiziksel/zihinsel) bir çocuğa koruyucu aile olup olmayacakları sorulduğunda 19 aile çocuğun engelinin bir sorun teşkil etmeyeceğini belirtirken 15 aile engelli bir çocuğa bakmak istemediklerini belirtmişlerdir. Bu 15 aileye bakmak istememelerinin sebepleri sorulduğunda katılımcıların %60'ı engelli çocukların bakımlarının zor olması ve o çocuklara yetemeyecekleri endişesiyle bakmak istemediklerini belirten ifadelerle yer vermişlerdir.

Çalışmaya katılan koruyucu ailelere edindikleri çocuklarla herhangi bir sorun yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda, 16 aile hiçbir sorun yaşamadığını, 18 aile ise sorunlar yaşandığını dile getirmişlerdir. Yaşanan problemlerin detayına inildiğinde ise korunmaya muhtaç çocukların öz aileleriyle birlikteyken yaşadıkları travmaların etkisi ile koruyucu ailelerinin yanında da sorun yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Ailelerin dile getirdiği bir başka sorun ise korunmaya muhtaç çocukların öz aileleriyle görüştüktan sonra koruyucu ailelerine karşı veya öz ailelerine karşı olumsuz tutum sergilemeleri şeklinde açıklanmıştır. Koruyucu ailelerin, sorunların çözümünde birden fazla yol denedikleri ancak genellikle çocukla konuşmak yolunda iletişim kurarak sorunları çözmeye çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Koruyucu aile hizmetinin işleyişi ve sorunlara ilişkin bulgular ise koruyucu aile olma sürecine ilişkin bulgular ve koruyucu ailelerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin bulgular olmak üzere iki alt başlık altında değerlendirilmektedir.

Bu kapsamda koruyucu aile olma sürecine ilişkin bulgular incelendiğinde mülakata katılan koruyucu ailelerin yarısından fazlasının (19 aile) koruyucu aile hizmetini akraba ve yakın çevresinden öğrendiği, 8 ailenin televizyon ve gazetelerden, 2 ailenin internetten ve geri kalan 6 ailenin de konuyla ilgili uzmanlardan öğrendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Koruyucu ailelerin, hizmete ilişkin yeterli bilgiye sahip oldukları ve bu bilgi sahibi olma sürecinde Denizli Koruyucu Aile Derneğinin önemli bir rol oynadığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum, sivil toplum kuruluşlarının sosyal sorunların çözümünde ve toplumun bilinçlendirilmesi hususunda önemli bir sosyal politika aktörü olduğunu da göstermektedir. Ayrıca koruyucu ailelerin, hizmeti tanımlamada kullandıkları ifadeler değerlendirildiğinde, basit ama doğru koruyucu aile tanımı yapabildikleri görülmektedir.

Katılımcıların, koruyucu aile olmadaki temel motivasyonlarının ise ağırlıklı olarak toplumsal bir sorumluluğu yerine getirmek üzerinde toplandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bunun dışında öz çocuğun bulunmaması, öz çocuğa arkadaş edinilmek istenmesi ve korunmaya muhtaç çocuklara yardım etme güdüsünün de koruyucu olma isteği oluşturduğu görülmektedir.

Araştırma sonucunda koruyucu ailelerin öz çocuklarının tutumları da değerlendirilmiş ve ailelerini destekleyen çocukların genellikle kardeşlerinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Koruyucu aile olma isteğini destekleyen öz çocukların yanlarında bir kardeş, bir arkadaş olarak görebilecekleri yeni çocukları istemeleri ve bu duygunun ağırlığıyla ailelerine destek verdikleri görülmektedir. Öz çocuklarının desteğini alan koruyucu ailelerin akraba ve yakın çevrelerinin de desteğini gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Mülakata katılan ailelerden 25'inin yakın çevre ve akrabalarının olumlu tepkileri ve destekleri ile karşılaştığı gözlenmektedir. Ancak yakın çevre ve akrabalarından olumsuz, aksi tepki gören koruyucu aileler de bulunmaktadır. Bu olumsuz tutumun altında konu hakkında çevrenin yeterli bilgi sahibi olmaması, çocuğu bir yük olarak görme gibi düşüncelerin yer aldığı sonucuna varılmaktadır.

Genel olarak sosyal hizmet ve sosyal yardımlara ilişkin bulgular değerlendirildiğinde katılımcı aileler, verilen hizmetin ve sosyal hizmet uzmanlarının eksikliklerinin giderilmesi suretiyle hizmetin etkinliğinin arttırılmasının, koruyucu aile hizmetinin

uygulanması sürecine, korunmaya muhtaç çocuklara ve koruyucu ailelere önemli katkılar sağlayacağını ifade etmektedirler.

Çocuk refahıyla doğrudan ilişkili olan koruyucu aile hizmetinin çocuk refahına etkisini değerlendiren katılımcılar, korunmaya muhtaç durumdaki çocuklar başta olmak üzere bütün çocukların aile ortamında yetişmesi gerektiğini ve ancak aile yanında bakım ve koruması sağlanan çocukların belirli bir refah düzeyine ulaşacağını belirtmişlerdir. Koruyucu aileler, çocuk refahının maddi zenginlik yerine sevgi, aidiyet, ilgi gibi manevi duygularla edinilebileceğini savunmaktadırlar. Bu noktada koruyucu aile hizmeti ile kurum bakımını kıyaslayan aileler, kurum bakımının maddi imkanlarının kendilerinin sunacağı maddi imkanlardan çok daha iyi olduğunu ancak korunmaya muhtaç çocukların manevi duygulardan mahrum kalması sebebiyle çocuk refahına katkı sağlamayacağını ifade etmektedirler. Refah alanına başka bir yönden de yaklaşan koruyucu aileler, koruyucu aile hizmetinin sadece çocuk refahına değil aynı zamanda toplumsal refaha da katkıda bulunacağını düşünmektedirler. Belirtmek gerekir ki çalışmaya katılan koruyucu ailelerin, koruyucu ailelik sisteminin çocuk refahına katkısını değerlendirmeleri istendiğinde, ailelerin büyük bir çoğunluğunun çocuk refahı kavramına yabancı oldukları görülmektedir. Koruyucu aileler ancak kavrama ilişkin yapılan bilgilendirmeden sonra çocuk refahı ve koruyucu aile hizmeti arasında önemli bir bağ olduğu yönünde görüşler ifade etmişlerdir. Bu durum koruyucu aile hizmetine dahil olan ailelerin, sisteme oldukça dar bir açıdan baktıklarını, ezbere bir sistemin içinde olduklarını ve hizmeti farklı alanlarla ilişkilendiremediklerini ortaya koymaktadır.

Tüm bu bahsedilen faydaların yanı sıra çocuk refahı kapsamında ele alındığında koruyucu aile hizmetinin çocukların sosyal dışlanma yaşamasını da önleyeceği bir gerçektir. Korunmaya muhtaç çocukların, diğer çocuklar gibi topluma sağlıklı bir aile yaşamı içinde, maddi ve manevi yoksunluk yaşamadan kazandırılması, onların özgüvenli, fiziksel ve psikolojik sağlığı yerinde, eğitilmiş birer birey olmaları yönünde fırsat sağlayacaktır. Sağlıklı bir ortamda sağlanacak bu özellikler, çocukların yetişkinliklerinde ekonomik, kültürel dışlanma yaşamalarının ve topluma yabancılaşmalarının önüne geçecektir. Aynı zamanda suça eğilim, madde bağımlılığı, yetişkinlikte aile kuramama, iyi ebeveyn olamama gibi bireysel ve toplumsal huzursuzluk göstergeleri olacak durumların yaşanmasının da önüne geçilecektir.

Koruyucu ailelerin ifadelerinden elde edilen sorunlar kapsamında, sorunların çözümü ve koruyucu aile hizmetinin iyileştirilmesi yönünde önerilerde bulunmak mümkündür. Bürokratik sorunlar kapsamında belirtilen hususlar değerlendirildiğinde;

- İşlemlerin daha hızlı yürütüldüğü, koruyucu aile olmak isteyen kişilerin taleplerine daha hızlı cevap verebilecek bir sistem oluşturulması yönünde çalışmalar yürütülmelidir. Ayrıca işlemlerin ne kadar süreceği konusunda ailelere bir ön bilgi verilmesi de fayda sağlayacaktır.
- Evrak hazırlama ve evrak yenileme işlemlerinde yaşanan aksaklıkların giderilmesi de işlem süreçlerini hızlandırarak koruyucu aile olmak isteyenlere kolaylık sağlayacaktır. Bu hususlarda gelişen teknolojiye etkin faydalanmanın önemi açıktır.
- Koruyucu aile hizmeti gibi hassas bir uygulamada sistemin işleyişinin en iyi denetim mekanizmaları ile sağlanacağı görülmektedir. Bu hususta ASPB çalışma görevlilerinin koruyucu aileleri rutin aralıklarla ve yüz yüze denetlemesi, meydana gelen sorunların çözümü başta olmak üzere hizmet kapsamındaki birçok alana ve sistemin işleyişine önemli katkılarda bulunacaktır.
- Hizmetin yaygınlaştırılması ve yeterli seviyede uygulanması için ASPB'nin, korunmaya muhtaç çocuklar için, çocukların özelliklerine göre en uygun bakım ve korunma hizmetlerinden birini seçerken, önceliği çocuk refahı açısından yetersiz kaldığı tespit edilen kurum bakımı yerine birçok gelişmiş ülkede çocuk bakım hizmetleri alanında yetkinliğini kanıtlamış olan koruyucu aile hizmetine vermesi gerekmektedir. Bu sayede koruyucu aile hizmeti daha fazla uygulanırken kurum bakım hizmeti de aynı oranda azalacaktır. Ayrıca devlet, koruyucu aile hizmetini yaygınlaştırmak amacıyla koruyucu aileliği özendirerek ancak suistimali de önleyecek şekilde bireylere teşvikler sunabilir. Bu noktada koruyucu aile hizmetinden yararlanan ailenin öz çocuğu var ise öz çocuğun eğitimine destek sunma gibi teşvik edici uygulamalar yürütülebilir.
- Koruyucu aile hizmeti hukuki açıdan değerlendirildiğinde, koruyucu ailelerin özellikle bakım ve korunmasını üstlendikleri çocuk üzerinde hiçbir hakkı olmadığı görülmektedir. Çocuğun öz ailesi kadar olmasa da belirli durumlarda (sağlık sorunu, seyahat, sünnet gibi) koruyucu ailenin de kullanabileceği hakları

olmalıdır. En azından bakım ve korunması için emek sarfeden koruyucu ailelere, belirli oranda inisiyatif hakkı tanınmalıdır. Hukuksal anlamda koruyucu ailelerin hak sahibi olması sistemin yaygınlaşmasına ve koruyucu ailelerin kaygılarının azalmasına da katkı sağlayacaktır.

- Korunmaya muhtaç çocukların bakımlarını üstlenen ailelere, zorunlu/ani bir seyahat ya da sağlık problemleri gibi durumlarda çocukları geçici olarak bırakabilecekleri kişi/yer desteği sağlanmalıdır. Bu konuda ASPB İl Müdürlükleri yerel yönetimlerle bağlantı kurarak ikamet edilebilecek yerler belirleyebilirler. Aynı zamanda İl Müdürlükleri korunmaya muhtaç çocuklara tahsis edilen bu yerlere kurum denetiminden geçmiş geçici/gönüllü koruyucu aileler görevlendirebilir.

Toplumsal sorunlar alanında belirtilen hususlar değerlendirildiğinde;

- Toplumun koruyucu aile hizmeti hakkında yeterli bilgiye sahip olması için devletin yetkili organlarının, kitle iletişim araçlarını kullanarak toplumu koruyucu aile hizmeti hakkında bilinçlendirmesi önemli görülmektedir. Toplumun bilinçlendirilmesi faaliyetlerinde ASPB'nin kilit bir role sahip olduğu düşünülmektedir. Toplum üzerinde özellikle medyanın etkisi değerlendirildiğinde koruyucu aile hizmetine yönelik bilgilendirmeler ve bilinçlendirme için kamu spotları, dizi, film senaryoları gibi faaliyetler önemli bir rol oynayacaktır. Ayrıca izin alınmak suretiyle koruyucu ailelik yapan örnek ailelere dair haberler yapılarak, belgeseller çekilerek toplumla paylaşılması sağlanabilir.
- Uluslararası alanda ise koruyucu aile hizmetinin daha yaygın olduğu ülkelerle temaslarda bulunarak sistemin işleyişi, yaygınlaştırılması ve karşılaşılan sorunların çözümüne dair detaylı bilgi ve destek alımı da sisteme katkı sağlayacaktır.
- Koruyucu ailelerin ve koruyucu aile olmak isteyen kişi/ailelerin; bakımını üstlendikleri ya da üstlenecekleri korunmaya muhtaç çocuğun, (Çocuğun koruyucu aileye yerleştirilme nedeninin ortadan kalkması durumunda) şartlar oluştuğu takdirde kolaylıkla koruyucu aile yanından alınabilmesine dair yaşadıkları korku ve önyargılar hizmetin yaygınlaşmasının önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Bu durumun yalnızca koruyucu aileyi değil aynı zamanda

korunmaya muhtaç çocuğu da ilgilendirdiği ve çocuğun bu durumu en az zararlı geçirmesi için çocuğun ayrılık sürecine hazırlanmasına yönelik uygulama planı oluşturulduğu bilinmektedir. Koruyucu aile hizmetinin asli üyelerinden biri olan koruyucu aileler için de bu sürecin daha kolay geçmesi için önlemler alınmalıdır. Bu durumda ASPB'ye bağlı rehberlik ve psikolojik danışmanlardan tavsiyeler alınabileceği gibi koruyucu aile hizmeti sona eren kişi/ailelere doğrudan, bahsi geçen danışmanlarla ve sosyal çalışma görevlileri ile görüşme fırsatı tanınmalıdır. Ayrıca koruyucu aile hizmetine girerken gösterilen ihtimam hizmetin sona ermesi sürecinde de gösterilmelidir.

- ASPB sosyal çalışma görevlileri, korunmaya muhtaç çocuğun öz ailesi ve koruyucu ailesi arasında birtakım sorunlar yaşanma ihtimaline karşı önlemler alma konusunda etkin davranmalıdır. Bu noktada özellikle çocuğun, öz ailesi ile görüşmesi gereken durumlarda koruyucu aile ile birlikte olma gerekliliği varsa görüşmelerin sosyal çalışma görevlisi gözetiminde gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Herhangi bir zorunluluk olmadığı durumlarda ise koruyucu aileler, öz aile ile görüştürülmeye zorlanmamalıdır.
- Koruyucu aile hizmetinden yararlanmak isteyen ancak öz çocuklarının bakımı, eğitimi ve gelişimi yönünde ihmaller yaşama endişesiyle koruyucu ailelik hizmetine katılmaya cesaret edemeyen insanlara, ASPB tarafından görevlendirilen sosyal çalışma görevlileri ve psikologlar tarafından destek sağlanması, devlet tarafında teşvik edici düzenlemeler yapılması önemli görülmektedir.
- Toplumsal sorunlar arasında yer alan ve yanlış veya eksik dini bilgiden kaynaklı düşüncelerin, önyargıların ortadan kaldırılmasında Diyanet İşleri Başkanlığına da görev düşmektedir. Bu hususta toplumu bilgilendirecek ve bilinçlendirilecek çalışmaların işin uzmanları tarafından yapılması önemli görülmektedir.
- Toplumsal sorunların giderilmesi hususunda sivil toplum kuruluşlarına da önemli görev düşmektedir. Özellikle çocuk alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının toplumu bilinçlendirmeye, korunmaya muhtaç çocuklara ve koruyucu ailelere yönelik faaliyetler gerçekleştirmesi, etkinliklerini arttırması, toplumsal sorunlar kapsamında ele alınan sorunların çözümünde etkili olacaktır.

Sosyal hizmet ve sosyal yardımla ilgili sorunlar değerlendirildiğinde;

- Sosyal çalışma görevlilerinin sayısının ve yetkinliklerinin artırılması suretiyle sosyal hizmet alanında karşılaşılabilecek sorunların azaltılması mümkündür. Zira sayısal ve yetkinlik bazlı eksiklikler, hizmetin sunumu ve hizmetten yararlanan taraflara daha nitelikli muamele verme hususunda sorun yaratmaktadır. Bu konuda yaşanan yetersizliklerin ve birçok sorunun, alanda çalışan uzmanların sayısının ve niteliklerinin artırılması ile giderilmesi mümkün olacaktır.
- Koruyucu aile hizmetinden yararlanmak isteyen ailelere, koruyucu aile olma sürecinde bakımını üstlenecekleri çocuk ve gerekli görüldüğü takdirde çocuğun öz ailesi ile ilgili bilgilendirmenin tam yapılması da önem arz etmektedir. Bu noktada sosyal çalışma görevlilerinin, koruyucu aile olma isteğiyle gelen ailelerle özel görüşmeler gerçekleştirmesi sağlanmalıdır.
- Sosyal hizmet eğitimi almış sosyal çalışmacıların yanı sıra psikolog ve özellikle pedagoji eğitimine sahip uzmanların kurumlarda çalıştırılması ile sosyal hizmet alanında karşılaşılan sorunların çoğunun giderilebileceği görülmektedir. Özellikle katılımcı ailelerin belirttikleri, korunmaya muhtaç çocuğun öz ailesi ile görüşme ve görüşme sonrası yaşanan psikolojik sorunların giderilmesinde gerek çocuğun gerekse koruyucu ailelerin psikolog ve pedagoji eğitimi almış uzmanlarca desteklenmesi önemli görülmektedir.
- Sosyal çalışma görevlilerinin, koruyucu ailelere karşı tavır ve tutumlarından daha ılımlı ve anlayışlı olmaları sağlanmalıdır. Zira koruyucu ailelik süreci, bu hizmetten yararlanan aileler için bir takım endişelerin, kaygıların oluşabileceği bir süreç niteliği taşımaktadır. Koruyucu ailelere karşı sergilenecek tutum ve davranışların yapıcılığının koruyucu ailelere sağlayacağı katkının yanı sıra çocuklara ve en nihayetinde hizmete de önemli bir yarar sağlayacağı açıktır.
- Koruyucu ailelerle yapılan mülakatlarda bazı korunmaya muhtaç çocukların eğitim süreçlerinde birtakım sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Bu tür sorunların çözümünde korunmaya muhtaç çocuklara özel olarak eğitim kurumlarında rehberlik hizmeti verilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bütün öğrenciler için zaten var olan rehberlik hizmetinin etkinliği korunmaya muhtaç çocuklar için artırılmalıdır. Ayrıca sosyal çalışma görevlilerinin eğitim kurumları ve eğitim

kurumlarının rehberlik servisleri ile iletişim ve iş birliği içinde olup, korunmaya muhtaç çocukların akademik başarılarının ve eğitim yaşamlarının takibi sağlanmalıdır.

- Koruyucu ailelere sosyal yardım kapsamında verilen ücretlerin, korunmaya muhtaç çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamının ötesinde onların sosyal ve kültürel gelişimlerini de destekleyecek şekilde ayarlanması önemli görülmektedir. Ancak nakdi sosyal yardım düzeyi iyileştirilirken, bu hususta suistimallerin önlenmesi için denetimlerin de yapılması önem arz etmektedir. Zira koruyucu aile hizmetinin ve korunmaya muhtaç çocukların bir gelir kapısı, geçinme aracı olarak görülmemesi gerekmektedir.

Tüm bu önerilerin yanı sıra genelde çocuk refahı, korunmaya muhtaç çocuklar, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal politikalar özelde ise koruyucu aile hizmetine ilişkin akademik çalışmaların ve faaliyetlerin artırılması (kongreler, projeler gibi) önemli görülmektedir. Özellikle saha çalışmaları ve tarafların görüşlerine yer veren uygulamalı çalışmalar sistemin eksikliklerini belirleme ve sorunları tespit açısından katkı sağlayacaktır. Toplumun bu konulara ilişkin bilgi düzeyinin artırılması, farkındalık yaşanması açısından anlam taşıyan bu çalışma ve faaliyetler, aynı zamanda akademik alanda bu konulardaki eksiklikleri gidererek bilime katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akyüz, Emine (2016), *Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması*, Ankara: Pegem Akademi.
- Alcock, Pete. M. May. K. Rowlingson. (2011). *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*. Ş. Gökbayrak (çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi (Orijinal Baskı Tarihi 2008).
- Ballar, Suat (1998), *Çocuk Hakları*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Buğra, Ayşe ve Çağlar K.. (2013). “Önsöz”, *Sosyal Politika Yazıları*.A.Buğra ve Ç. Keyder (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelen, Nermin (1995) Çocuk Haklarına Genel Bir Bakış, içinde İstanbul Barosu Çocuk Hakları Günleri Bildiri Kitabı (87-92).
- Dursun, Salih ve Serpil A. (Ed.). (2017). *Çalışma Yaşamında Özel Gruplar*. Bursa: Ekin Basım-Yayın Dağıtım.
- Franklin, Bob. (1993). *Çocuk Hakları*. A. Türker (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1993).
- Koray, Meryem (2012), *Sosyal Politika*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Tokol, Aysen ve Yusuf A. (Ed.). (2013). *Sosyal Politika*. Bursa: Dora Basım-Yayım Dağıtım.
- Uluç, Fatma (1997), *Psiko-Sosyal ve Hukuksal Açıdan Koruyucu Aile Bakımı*, Ankara: Atıla Kitabevi.

Sürekli Yayınlar

- Arı, Hasan. “Çalışan Çocuklara Yönelik Sosyal Politikalar”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yalova: Yalova Üniversitesi SBE, 2015.
- Aslan, A. Kadir (2002), Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar, *Ege Eğitim Dergisi*, 2(1), 25-33.
- Avşar, Zakir ve Eren Ö. (2012), Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2(1), 9-40.
- Aydın, Okan ve Gülen B. (2010), Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 21(2), 117-126.
- Başaran, Sermet (2014), Yerel Yönetimler ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Arasındaki Hizmet İlişkileri, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 23(1), 1-13.
- Bayer, Ali (2013), Değişen Toplumsal Yapıda Aile, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129.
- Browne, Kevin (2009) *The Risk of Harm to Young Children in Institutional Care*, London: Save the Children.
- Çiçek, Özal ve Ark. (2016). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen/Değişmeyen Roller. 5. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 160.
- Çöpür, Mazlum ve diğerleri (2012), İstanbul İl Örnekleminde Çocuk ve Ergen Cinsel İstismarlarının Karakteristik Özellikleri, *Anatolian Journal of Psychiatry*, 13, 46-50.
- Dağ, Hüseyin ve Ark. (2015), Çocuk Haklarına Güncel Yaklaşım, *Cukurova Medical Journal*, 40(1), 1-5.
- Demirbilek, Sevda (2000), Korunmaya Muhtaç Gençlerin Topluma Kazandırılmasında Yetiştirilme Yurtları, *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(2), 137-152.
- Efe, Haydar ve Sevinç Arzu U. (2015), Dünyada Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Geline Nokta ve Geleceğe Dair Bazı Öngörüler, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 13(51), 46-72.
- Fazlıoğlu, Zübeyde. “Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan Çocuk Hakları Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyleri”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi SBE, 2007.
- Güler, Deniz (2016), Kişilik Kavramı ve Çocuk Kişiliği, *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, 6, 285-294.

- İpek, Aydın (2012), Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırılmalı Olarak Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1), 151-173.
- Kahraman, Fatma. "Türkiye'de Çocuk Refahı Alanında Koruyucu Aile Hizmeti Sakarya ve Kocaeli Örneği". *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE, 2007.
- Karakaş, Banu ve Çevik, Ömer Can (2016), Çocuk Refahı: Çocuk Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18/3, 887-906.
- Karaman, Banu ve Melih Ö. (2007), Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(1), 25-41.
- Karmanov, Eugeny (1991), Foster Care in The Soviet Union, *Child Welfare*, 70(2), 115-119.
- Kesgin, Bedrettin (2016), Sosyal Hizmetin Yerelleşmesi ve Sosyal Hizmette Yerel Yönetimlerin Artan Rolü, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 319-340.
- Konuk Şener, Dilek ve Ayşe Ferda O. (2014), Yoksulluğun Çocuk Sağlığı Üzerine Çok Boyutlu Etkileri, *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1), 57-68.
- Kulaksız, Yahya (2014), Yoksulluk Bağlamında Çocuk İşgücü, *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 2(3), 91-111.
- Kurt, Sevil Lale (2016), Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (36), 99-127.
- Kurtuluş Akbulut, Seda. "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Aracılığıyla Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Kurumu". *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE, 2011.
- Kuş, Sabiha. "Koruyucu Aile Hizmeti ve Toplumsal Farkındalık: Çanakkale İli Örneği". *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi SBE, 2014.
- Mamur Işıkcı, Yasemin ve Selma K. (2016), Türkiye’de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), 69-100.
- Metin, Banu (2015), Gelecek Nesillerin Yaşam Fırsatları İçin Ciddi Bir Tehdit: Çocuk Yoksulluğu, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 5(2), 166-188.
- Müderrişoğlu, Serra. Uyan Semerci, Pınar. Yakut Çakar, Burcu. Karatay, Abdullah ve Akkan, Ekim (2013), Çocuk Refahı Belgesi, T.C Kalkınma Bakanlığı ve UNICEF Türkiye Temsilciliği.

- Özdemir Doğan, Gülay. “Çocuk Hakları Eğitiminde Uzman Sınıf Öğretmenlerin Perspektifinden Etkili Çocuk Hakları Eğitimi: Anlayışlar ve Uygulamalar”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi EBE, 2017.
- Özdemir, Fatma. “Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Koruyucu Aile Bakımı”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, 1996.
- Özkara, Suna. “Toplumsal Koruyucu Aile Uygulamasına İlişkin Bilgi Görüş ve Değerlendirmeleri”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE, 2005.
- Özşahin, Fatih. “Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Trabzon İli Örneği Üzerine Bir Alan Araştırması”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, 2012.
- Pelendecioğlu, Betül ve Sefa B. (2009), Çocuğa Yönelik Aile İçi Fiziksel İstismar, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 9(1), 49-62.
- Salim, Muammer. “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2011.
- Sunal, Onur. “Çocuğa Yönelik Sosyal Politika”. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, 2009.
- Şenocak, Hasan (2010), Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 0(51), 177-228.
- Tok, Özlem. “Koruyucu Aile Hizmeti Standartları ve Ülkemizdeki Durumu”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE, 1996.
- Türkarslan, Nesrin (2007), Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları, *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(11), 99-108.
- Yazıcı, Ergün (2012), Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri, *Mustafa Kemal Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(18), 499-525.
- Yazıcı, Ergün (2014), Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 247-270.
- Yıldırım, Şeyda (2017), 2000’li Yıllarda Çocuk Koruma Sistemi İçinde Bakım Hizmetlerinin Genel Görünümü, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 87-110.
- Yılmaz Irmak, Türkan. “Çocuk İstismarı ve İhmalinin Yaygınlığı ve Dayanıklılıkla İlişkili Faktörler”. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi SBE Psikoloji Anabilim Dalı, 2008.

Yolcuoğlu, İsmet Galip (2011), Türkiye'de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi, *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(18),43-57.

Yurdakul, Aytül. “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Bağlı Kurum Bakımında Kalan Çocuklarla Koruyucu Aile Yanında Kalan Çocukların Benlik Saygısı ve Psikososyal Gelişimleri Arasındaki Farklılıkların İncelenmesi”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi SBE, 2016.

Diğer Yayınlar

https://www.academia.edu/29327933/COCUK_ISGUCU_SORUNU_VE_COCUK_REFAHI_POLI (19.01.2018).

<https://www.acf.hhs.gov/cb/resource/afcars-report-24> (04.07.2018).

Akyüz, Emine (2001), Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı, Milli Eğitim Dergisi, (151), http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/akyuz.htm (17.12.2017).

<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/istatistikler/2017-yil-sonu-verileri.pdf> (04.07.2018).

<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/khk/633-sayili-aile-ve-sosyal-politikalar-bakanligi-teskilat-ve-gorevleri-hakkinda-khk.pdf> (26.06.2018).

ÇSGB. (2017). *Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı*. Ankara: Ayrıntı Basımevi.

<https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-labour/#> (06.12.2017).

<http://kidshealth.org/en/kids/foster-families.html?ref=search&WT.ac=msh-k-dtop-en-search-clk> (28.11.2017).

<http://www.koruyucu.aile.gov.tr/illere-gore-koruyucu-aile-istatistikleri> (04.07.2018).

<http://www.koruyucu.aile.gov.tr/koruyucu-aile/koruyucu-aile-aylik-odeme-miktarlari> (02.04.2018).

https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html#art1 (16.11.2017).

EKLER

EK 1: Görüşme Formu

Araştırma Konusu: TÜRKİYE’DE ÇOCUK REFAHI KAPSAMINDA KORUYUCU AİLE HİZMETİ DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ

Giriş

Merhaba, “Denizli ilinde koruyucu aile hizmetinin uygulanışı ve koruyucu aile hizmetinden yararlanan ailelerin yaşadıkları sorunlar” üzerine bir araştırma yapıyorum.

Sizinle koruyucu aile hizmeti ve bu hizmet işleyişi süresince karşılaşılan sorunlar üzerine konuşmak istiyorum. Buradaki amacım; koruyucu aile hizmetinin Denizli ilindeki uygulanış biçimini görmek ve mevcut sorunları saptayarak çözüm önerileri sunmaktır.

Görüşmede verilen bilgiler sadece bu çalışmada kullanılacak ve kişisel bilgiler izin verilmediği takdirde kullanılmayacak ve kesinlikle gizli tutulacaktır. İzin verirseniz konuşmayı kayıt altına almak istiyorum. Bu araştırmaya katıldığınız için teşekkür ederim.

GÖRÜŞME SORULARI

1. Koruyucu aileye ilişkin demografik bilgiler ve korunma altına alınan çocuklara ilişkin bilgiler.
2. Koruyucu aile olma sürecinde;
 - 2.1. Koruyucu aile uygulamasını nereden öğrendiniz ve koruyucu aile olmaya nasıl karar verdiniz?
 - 2.2. Sizce koruyucu aile hizmeti nedir?
 - 2.3. Çevreniz, çocuklarınız koruyucu aile olma isteğinizi nasıl karşıladı?
3. Koruyucu aile hizmetinden yararlanan bir aile olarak karşılaştığınız ve yaşadığınız sorunlar nelerdir?

4. Koruyucu aile hizmetinin çocuk refahı alanına katkısı hakkında düşünceleriniz nelerdir?

Zaman ayırdığınız için şimdiden teşekkür ederim, eklemek istediğiniz herhangi bir bilgi olursa ozge.hiz1@ogr.sakarya.edu.tr adresinden bana ulaşabilirsiniz.

ÖZGEÇMİŞ

Özge HIZ, 1988 yılında Denizli ilinde doğdu. 2007 yılında Denizli Mehmet Akif Ersoy Yabancı Dil Ağırlıklı Lise’den, 2013 yılında Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü’nden mezun oldu. 2014 yılında Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Politika Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Eğitimi’ne başladı.

